

PANNON LÁTKÖZ

Kulturális folyóirat

1998

3.

MÁJUS
JÚNIUS

Biciklisek Párizsban, 1949

PANNON LŰKÖK

Kulturális folyóirat

3. évfolyam, 3. szám.

1998. MÁJUS-JÚNIUS

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG: Vajda László (elnök), Tagok: Bogár Imre (Zalaegerszeg),
Kiss Gábor (Zalaegerszeg), dr. Müller Róbert (Keszthely),
Papp Ferenc (Nagykanizsa), dr. Szántó Endre (Hévíz)

*

SZERKESZTŐSÉG

PÉK PÁL

főszerkesztő

*

BORBÁS GYÖRGY

CZUPI GYULA

TAR FERENC

szerkesztők

*

MUNKATÁRSÁK

Cserba Júlia (Párizs), Kardos Ferenc (Nagykanizsa)

PÉNTEK IMRE

főmunkatárs

*

TÁNCZOS KATALIN

kiadói titkár

Folyóiratunkat Máté Gyula és Szép Gyula grafikáival illusztráltuk.

A műmellékleten Erdős László festményei,

a címlapon Szép Gyula grafikája látható.

Készült a Nemzeti Kulturális Alap, Zala megye, Hévíz,

Keszthely, Nagykanizsa és Zalaegerszeg önkormányzatának támogatásával.

ISSN 1219-6886

Megjelenik kéthavonta.

Kiadja a Zalai Írók Egyesülete. Elnök: Orsós Jakab • Felelős kiadó: Lackner László • Gazdasági vezető: Puplics Gézáne

Szerkesztőségi levélcím: Pék Pál 8800 Nagykanizsa, Ady Endre u. 12/B. Telefon: 93/314-460

Előfizethető csekkel a Zalavölgye Takarékszövetkezet, Zalaegerszeg, 755-00258-10809415 sz. számláján.

A lap megrendelhető a ZALATOURL címen: 8900 Zalaegerszeg, Kovács Károly tér 1. Tel./fax: 92/311-469

Az egyes számok ára 120,-Ft. Előfizetési díj egy évre: 420,-Ft.

Címlapterv: Euromanager Kft. Zalaegerszeg

Nyomdai előkészítés és tördelés: Szárny grafika Nagykanizsa

Nyomdai munkák:

TARTALOM

SZÉPIRODALOM

Nagy Gáspár: Nyári menetrend-változások, Biztatgatók, Hajnalka (versek).....	3
Monoszló Dezső: Csendélet (vers).....	4
Jász Attila: Erdő, Jóslat, Alommunka (versek).....	5
Lászlóffy Csaba: Gyalogvers a csalogányról (vers).....	6
Balogh Róbert: Nem rabolt több fészket (verspróza).....	8
Fa Ede: Philoktétész Odüsszeuszhoz (vers).....	8
Váczy Jépont Tamás: Egy idegenvezető magánélete (regény, 3. rész).....	9
Németh J. Attila: Grotex vers, Kommentár a semmihez (versek).....	10
Balajthy Ferenc: Térdig Európában (vers).....	11
Tomkiss Tamás: Himnuszok a Központi Számítógéphez (vers).....	12
Karáth Anita: Nézőpontok, Úgy leszünk, Notre vie (versek).....	13
Csernák Árpád: A vödör monológja, Resti (versek).....	15
Tar Ferenc beszélget Kabdebó Tamással	16
Pál László: Fiú, Öregasszonyok (versek).....	19
Nyírfalvi Károly: Lugas (vers).....	20
Novák Valentin: Magyar rulett (novella).....	22
Ébert Tibor: A szerelő (jelenet).....	25
Batári Gábor: Demiurgosz (vers).....	28
Nagy Cili: Messze még (vers).....	28
Görömbei András: A történelemmel eljegyezve (esszé).....	29

HÉVÍZI IRODALMI NAPOK

Kovács Sándor Iván: Hét magyar költészettörténeti fürdő-bagatell.....	31
Szajbely Mihály: Csáth Géza, a fürdőorvos	38
Praznovszky Mihály: Fürdőre kell menni.....	41

TESTVÉRMŰZSÁK

Losonci Miklós: Erdős László képi vallomása.....	44
Cserba Júlia: L'Harmattan - Egy párizsi könyvkiadó.....	46
Lucien Hervé fotói, (Cs. J.).....	47
Laczkó András beszélget Márk Tivadarral.....	48
Fábián László: A spirális dimenziói (esszé).....	51

HONISMERET

N. László Endre: Aranyászt karátjárói.....	55
--	----

Cserép Csaba: Kocsmapszichiátria - Ezredvégi történetek	62
---	----

SZEMLE

Jász Attila költészetéről (Bohár András).....	70
Bókay Antal: Irodalomtudomány a modern és a posztmodern korban (Egri Zsolt).....	73
Batári Gábor: Földiektől égieknek; Nagy Cili: Apollónsziluett (Koppány Zsolt).....	75
Bágyoni Szabó István: A pók kivégzőudvarában (Czegő Zoltán).....	76
Kerék Imre: Ezüstsíp (Németh István Péter).....	76
Kék a világ (Balajthy Ferenc).....	79

Nagy Gáspár
NYÁRI MENETREND-VÁLTOZÁSOK

Vonat sín jelzők
huzatos döccenés a kendőd

öled a halál-cséplő
csattog szodomai kénkő

vonat sín jelzők
utadba fekszik egy felhő

két felől a tájkép rád lő
törölnek a megérkezők

vonat sín jelzők
vonat sín jelzők

karomba omlasz
karodba térdel a felhő.

(1971)

BIZTATGATOK

1. Szemtájék ha kifehérül
holdbiztosíték ha kicsapódik
haláljáradék ha nem postázzák
akkor szabad-e félnem
s van-e jogom
hisz alig karmoláztak össze a kések.
2. A forradalom idején
az idő mérlegén
a mérleg nyelvén
a nyelv hegyén
volt a szó -
de nem mondták ki:
vártak a forradalomra.
3. Nem lesz szobánk
nem lesz papírom
a város betemet
én betakarlak
huzattal szerelemmel
(egyformán osztva a terhet...)

(1970)

Nagy Gáspár

HAJNALKA

Hajnalka bíbor virága sötétben ébred világra	szerelmes szívű hajnalka vérem véredhez omlana
bársonyos sötét bíbora kinyílik mindig hajnalra	hajnali órán kápolnám álomba aztán ápolnám
szerelmet áhít tölcsére szerelmet kapnék cserébe	nappali álom halálos közelebb visz a halálhoz
szerelmet ásít tölcsére harmatot töltsél mélyére	gyönyört hirdető virágom tölcséres kelyhed bezárom
dicsérje harmat záporát éltem haló- és hímporát	szívem dobogná színeid egy nyáron át októberig
hajnalka éltem hajnala szívem szívedhez hajlana	bíborpiros és égszínkék virágot hozzad én vinnék

képzeletemben nem volt reg
ilyen felhőtlen boldog ég!

(1998)

Monoszló Dezső

CSENDÉLET

Rokokó bölcső
fehér a máza
kék szalagokkal kicifrázva
konyha felől kövér cselédlány sóhaja
ördögadta kell teregetni
Rózi rak majd a tűzre
hogyan volt ki tudja
senki

rokokó bölcső
koporsó álca
kék virágokból koszorúk lánca
oszlik a gyásznép
köd a temetőt belengi
vagy régi szivarka füstje
hogyan volt ki tudja
senki

két ringó híd között
valami élet
baba diák férfi
akit valaki féltett
hangulat csupán mely a képet teremt
nélküle
hogyan volt ki tudja
senki

Jász Attila
ERDŐ

(...)

a szárnyashangyák felfedezték hátizsákomat és olyan otthonosan közlekednek ki be hogy én csak nézem őket elvesztve időérzékemet ha sokáig nézem nagyon szépek közben már percek vagy órák telnek el mióta beléptek a

szentélybe a fekete műanyag artemisz templomba majd áldozás után elhagyják a templomot és én felderülök azon hogy biztosan megtalálták a nietzsche könyvet amit ott felejtettem az oltáron mert nem maradt egy sem a zsákban

a hegy tetején ritkulnak a fák puha zöld fű terül szét lábam előtt szinte nyugtat pompájával és hívogat hogy feküdjek rá hanyattdőlök és látom hogy már megint egy kopasz fa aztán

kinyitom a könyvet a betűk szárnyashangyaként rohangálnak szemem előtt aztán elrepülnek csak a papírlap vakít míg lüktető fehér centrumába nem szippant az örvény később

a nagy kékségre emlékszem csak néhány perc vagy néhány óra múlva kinyitom a szemem és artemisz papjai ott pihennek a lapokon jól megfigyelhetem ahogy kis szárnyaikon megcsillan a

JÓSLAT

a hazavezető utat kerestem miközben teiresziasz óva intett az alvilágban hogy trinakria szigetéhez érve héliosz teheneiből együnk mert elpusztul a hajód mondta meg menekülsz de sok viszontagság után érsz csak haza

héliosz két lánya apjuk halhatatlanságát legeltetik majd de a végzet társaid mohósága miatt akik levágják a legszebbeket a tengeren villámként hasítja ketté a hazatérés könnyű lehetőségét *(így végül is egyedül idegen hajón...)*

azóta bolyongok szigettengereken a halhatatlanságról is lemondva akár az otthon halványuló ígézetében búcsúzom most az öreg bikától taorminától éppen ahonnan tengerbe

hugyozni kb. annyi mint széllel szemben felvont vitorlával indulni útnak mert ilyenkor hajnal felé már csak a remény mint egy szétolvasott képeskönyv lapozható még tovább

ÁLOMMUNKA

egyik éjjel álomban hangot hallottam költőzz szólított de
 hogy hová arra nem kaptam választ a következő álomban
 viszont megjelent egy csodálatos palota képe amit azonnal
 felismertem cheval palotája ám az útikönyvben az állt róla

pirandello szülőháza a kis kastély neve káosz és az új
 albérletben újabb utasítás várt menj a toronyszobába de
 ott álltam a torony alatt és nem tudtam feljutni sehogysem
 mire kitaláltam a lépcsőt már rég nem vezetett sehová

az asztalon reggel egy cédula hevert saját kézírásommal
azéjszakadémonaitálalkoznakittanappaldémonaivalminden
holdtóltekor először nem értettem de amikor kinéztem

világosodott négyemeletnyi toronyban élek ahonnan se le
 se fel nem vezet lépcső időnként és ha közeledik a hajnal
 az álom múlásával egyre veszélyesebbnek tűnik a repülés

Lászlóffy Csaba

GYALOGVERS A CSALOGÁNYRÓL

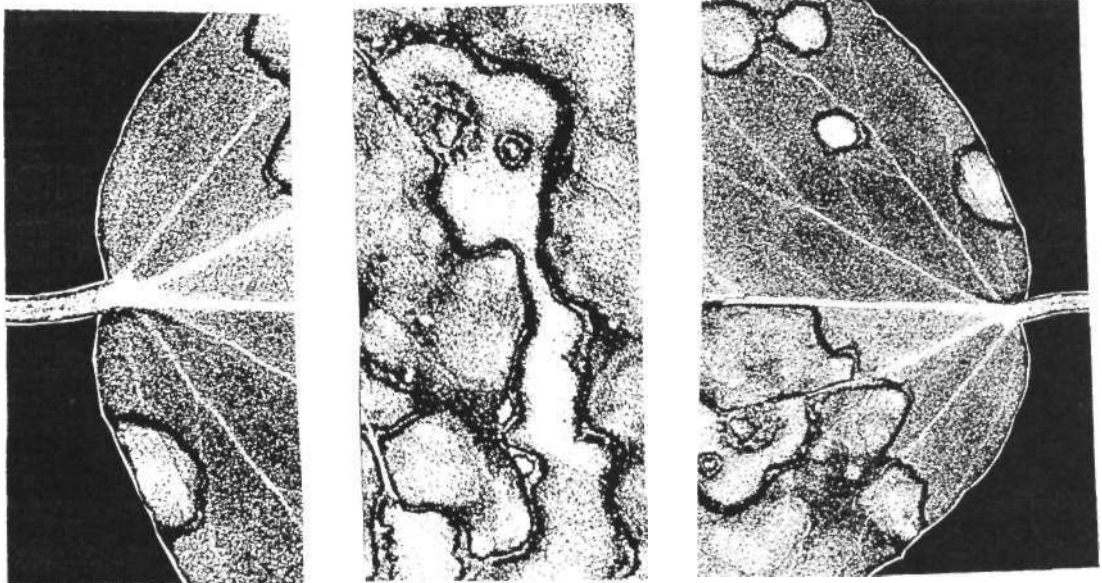
Ennyi házi méreg, ömlesztve, nem is a-
 dagolva (hiányzik a patika-
 mérleg!), pedig halnak, *mint a legyek*,
 hányan maguktól is - mondja az öreg
 (H. Gy.) -, s nem csupán a poéták;
 no de, ha már az árnyékán nem lép át
 senki s annyi minden leredukál -
 (m)ódik(!) mi az, ami nekünk dukál? -
 kihűlt zacc s párolgó lelünk a
 kávéscsésze felett (avagy fordítva:
 maradék fekete lel-)
 e házban ki mire lel?
 Ki fejt meg a *Feltámadás* titkát?
 Vagy: ha már Tolsztoj, akkor inkább
 Háború (?) - és utána az elragadó
béke, mely kimerülteknek való.

Csak vissza ne nézz! Ki mer itt el-
indítani, persze indulattal, nem hittel,
egy régi tekerccset? Méghozzá végzeteset.

Miközben az antennaként szikáron
felmeredő gyermek déd- s üketyanevek
után kutat, s te a konyhában,
én ingben a fagyos erkélyen,
csodacsúful (!), de belső kéjben,
egy korty sör előtt, egy cigány-
útra ment édesség után;
s mikor már mindketten (ko)holtan, visszatér
belém jambikus ritmusban a vér,
s beléd (céhbeli titkos mágia!)
a nedves, csábos, nőies - olyannyira,
hogy minden „házi méreg” odavesz,
átitatódik tőle.
Ide(g)ess -
ég! föld kacatja! rozzant csalogány-
lét! rongy palánk! -

Szól a rádió hátvédelem gyanánt.
(1996)

Máté Gyula grafikája

Váczy Jépont Tamás

EGY IDEGENVEZETŐ MAGÁNÉLETE

Utcakönyv

VI. A TRAFÓHÁZ

Transzformáció -

Olyan szabály, amely szerint valamely rendszer egyes elemeiben a bemeneti értékek kimeneti értéké alakulnak át.

(Műszaki Lexikon 844. old.)

A HÁZ - a ház: egy épületes látvány
(Sándor György)

Trafóház

Egy épületszerű lány. Be-Ki és Átalakul. Minden rendszerben használható. Ha netalán elektromosság is áthalad rajta, villanytrafónak hívjuk.

Jó vezető és jó reklámhordozó.

Orfeusszal, poroltóval, sikárkefével tisztítható. Házasított változata a Tüskés Píkó (Id. Karácsony).

A TRAFÓHÁZ (4) Déli oldal. A buszra várók védőfala a gyakori északi széllel szemben. Olvasat fentről lefelé, balról jobbra.

FALRAGASZOK KIHELYEZÉSE TILOS (alatta)

Lendület S. C. mérkőzései OKTÓBER 3 ÁN

LSC: Kecskemét H. C.

délután 4 kor. Előtte ifi bemutató 2-től.

(ugyanazon a plakáton) TOTÓ-LOTTÓ MINDEN HÉTEN

+ OTP POSTABANK-OVÁR + HANGYA DISZKONT

ARUHÁZ+BENES GUMIJAVÍTÁS, CENTIROZÁS, Sín u.

17. (mellette) ELOXÁLÓ technikában a csúcson dr.

MUSKIN, felületkezelő üzem, Mosonyi Mihály u. 207.

(félíg rajta) ZÁRT KERTBEN 900-1200 m², haláleset miatt eladó. Érdeklődni este 1189 201 telefonon. Gróth.

(takarva) 50 Le YAMAHA csónakmotor, KB-kompresszor 4 m/3 per óra Olcsón Kovács- Tó u. 7 a sarokház!!!

(alatta) NYUGDÍJASOK FIGYELEM! Délután kettőtől hétig, tizenkétéves kisfiúnak felügyelet! Egyszeri főzés szükségeltetik! Délután négytől tizenhárom éves kislány is!

Mindkettőjük leckéjét ellenőrizendő, volt tanerők kerestetnek. 5.000 Ft havonta. Angol nyelv előnyben. (Letéphető

címszeletek)

(mellette) VIGY MAGASF A TRAFÓHÁ KINYITIL ÉS ÉLÉTVÉ

(ferdén takarva) Angol-német-francia NYELVOKTATÁS

(orosz is) SZABADIDŐKÖZPONT Újvár. Piacnál.

Beiratkozás október 10-től, este 6 órakor. Dérné

(alul keresztben, kék festékekkel fújva) DM

(rajta 20x20-as cédulán) Elveszett Belfaszt névre hallgató két éves ír-szetter szuka. Magas jutalom: Tel. este 7-től 13 96 40

2. Fried Magda

(alatta szurokkal vagy bitumennel) SOHA TÖBBET NEM ISZOK CSAK KÁVÉT ISZOK ASZTÁN FASIROZOTTAT ESZEK tóni.

(szerényen ráragasztva) téglá bontásból, ajtó ablak tok régi órák - porcellán babafejek - bútorok - VESZEK áron alul is.

a patika mellett KOLON István kereskedő és Betéti társaság.

TRAFÓHÁZ (4) Keleti oldal. Napszitta.

(fentről lefelé) BÖRCSÖK-FÉLE GONG. REKREÁCIÓS STÚDIÓ. Hamari köz 10. Telefon 157-89-13, rendelés 10-18 óráig.

AZ EGÉSZSÉGÉRT ÉS A MOZGÁSSZERVI BETEGSÉGEK ELLEN mozgásszervi sebész, reumatológus, kondicionitőr, gyógytornőr, fizioterapioker, természetignác,

akupresszürke, vízgyógyászás, biogenezis, radieszttétikus filoterápia, gyógymasszív és reflexolótuw,

egészenegészségeséletmódoológia és helyes koplalás Chi-gong torna, szauna, hamvasztás.

(mellette) JO KARBA TARTOT JOBÁGY KÁJHA

SAMOTOZVA OLCZOAN ÖZVEGY KORNIDESZNÉ DÉR UCCA ESGY UGYANOTTAN SZÉNLÁDA ÉS FÉRFINAK TÉLIKABÁT OLCÓSÓ

(alatta) Folytontermő Frigó-palánta, málna-tő, Dahliagumók (fehér is) KÖVESDINÉL

(mellette) NON STOP ABC! minden nap 7-20 ig Kavicságy köz 33.

(alatta lila filctollal) kislány adj nekem egy szerszámot, mert nem tudom különben a szemem levenni rólad!

(félíg-meddig alatta, félíg rajta)

KEREKES SC MÉRKÖZÉSEI szeptember 2. du. 4 kor.

KEREKES: KÜBEKHÁZA

(itt lépve) SZOPD MEG HA NEM JÖTT

(piros filccel) gyere velem nekem nagyobb- josó 16 án (mellette) Hátizsák, bivaksátor, komplett mászófelszerelés.

Alp-térképe, Főző.

Betegség miatt előadók. Videó kazettát beszámítok.

Búrtelep. 193364 hrsz. özv. Szalóczy Istvánná.

(ferdén rajta) TÁRSASTÁNC - ILLEMTAN csak MILLERNÉL!

Kicsiknek előkészítés! 10 óra és BÁLBA mehet!

Megjelenés illő ruhában, minden este 6 kor.

PONTOSSÁG - UDVARIASSÁG !!!

Erőmű u. 7. telefon (itt lépve)

TRAFÓHÁZ (4) Északi oldal. Erősen széljárta.

(keresztben az egész felület spriccelve) DAKOTA AZ ISTEN!

(rajta sárga spray-szív villámcsapással) HOBO GECI

(alatta) KEREKES SC : VÁCI IZZÓ szeptember 2, du. 3 kor.

(rajta) ELADÓ vaskapu kerékpár női kerítés drót 200

ötven

méter ugyanott két hizó Palota ut 1 9.

(lejjebb) Luca vártalak kb 7 ig! ha nem jössz akkor gyere vasárnap a dizsibel Tudod 20-án. Pé.

(elegáns fénymásolt cetli egyszintben) SHARP 7 R 50 literes, kombinált, programozható, mikrohullámú sütő 53470 forint 12 346 64 egésznap.

(alatta) Diplomás házaspár vállal kisnyugdijas ellátásáért mindennemű házkörűli munkát!! Vecsésy és Vecsésyné. Sin u. 1 1 . (pótlás) GÉPIRÁST VÁLLALUNK!

(középen, foszlányokban) KE KES CÉ KÖZÉSEI cius ikén tkor sC CNOK lab közés lötte fi emutató.

(ráfújva feketével) 0 : 4

(mellette krétával) MOCSOK A BIRó megdöglesz zsidó

(alatta kopottan) M. választóközret JUHOS REZSŐ vkp jelölt (TRÉFÁSAN KIFESTETT FOTÓ)

1 948. december 3-án születtem.

Szüleim haladó gondolkodású munkásemberek voltak. Jogi tanulmányaim előtt magam is megismertem a kétkezi alkotó-munkát.

Ke! gyermekem van.

Ismervén a közret problémáit, bizom a választó pol (letépve)

C M Ő ez a F Ő!

(alatta) Egnylt az Óvárosi Iliárd klubb Nden este Tva

A TRAFÓHÁZ (4) Nyugati oldala, főleg a Lépcsősnek és a Buszmegállónak köszönhető, húgymarta moziplakátokat és érdektelen üzeneteket őriz. Fontossága csupán abból áll, hogy Somogyi Adolf órásmester kicsi üzletéből nem látni ide.

Szépreményű örökösével ezért leginkább itt beszéltük meg mindig a fontos és bizalmas problémáinkat, és üvegből ittuk a lóbányait.

Somogyi János beszél:

AZ ÓRÁS (5) ...és figyel havev, azt meg soha ne mond a vadásznak, hogy sok szevencsét. Azt soha, mev azév máv öltek. Azt kell mondani, hogy szav a tavisznyába. Évted? Azt, hogy szav a tavisznyába. Akkov jó. Én tíz évig huvcótam a cugehővt a vadászék után, mikovis fölavattak. Jó elvettek vesszőve, modtam is a faszom jövök ide többé. Azt nyóc éve mégis megyek. Azt se hidd, mind fejes. Én is csak később lettem munkásöv. Mev hogy bivom a fegyvevt. Écecségi után végeztem a avanyművest, meg óvást, főleg a fatev miatt, me a bátyám mehált, amikov én még tizenöt éves vótam. Azt az üzlet, tod milyen?

Hat jó az óvád, amit a mútkov megpucótam? na ugye!

Mos végve kaptam egy bikát, hogy kilőhetem, azt nézd meg, előtte egy héttel bejön az agyvészés.

Hanyas vagy? Na, én meg hetes. Tod mikov vakok be egy patvont a puskába? Óvát meg ne is lássak! A fatev elővette a lupét, azt újbó melózik.

A Bakony hiányzik, meg a kuvva, mev az lelépelt. E má se patvont, se vugót nem teszek a helyive. Botta megyek a pógávmestevhez segéjév. Kampó, fiú, kampó!

És a fatev még így is dógozik, pedig kovsóból issza a féldecit. Hogy monta, majd én, ha má a Lackó odalett. Pedig má kovsó..bó... Hát pedig... A kuvva meg lelépelt... pedig... emléksze a fatev mien nagy fasz vót... fehévlon mászkált a templom téven, mint a Hovti, amikó meg mondták neki: Dolfi bácsi le ne essen, aszonta, ha én nem, a fiaim maj befejezik

Németh J. Attila GROTEX VERS MELYBEN A KÖLTŐ SZERENCSEJÉT KÉRLELI

a kávénak a szeme fő
nekem meg a fejem
azt mondjátok az a fő
hogy ami nincs legyen

szájára vesz lám a kút
feneketlenkedhetek
énnálam az agy akut
hiánya a látletlet

a vízen mi tömény szesz
elhalad a ladik
két szék közül enyém lesz
a nevető harmadik

késem újfent kicsorbul
huhognak a hajók
vadak lőnek rám orvul
vadhajlásra hajtók

rosszmagam ha jóra tér
kedvre kedvetlenedik
tétlenségem volna tét
hadd legyek az n-edik

KOMMENTÁR A SEMMIHEZ

mezítláb osont ki a fülkéhez
és úgy tapadt a kagylóhoz
mint egy ajtócsapódás
a létező legnagyobb számot tárcsázta
amit csak elképzetni tudott
időtlen kerregés csend
majd a dobhártyáról visszapergő
gépies szavak: A HÍVOTT SZÁM
ÁTMENETILEG NEM KAPCSOLHATÓ!

Balajthy Ferenc
TÉRDIG
EURÓPÁBAN

„itt Londonnak nincs aranya
 itt nem palotázik
 magzatfojtó leányanya
 véccén lebabázik” (Határ Győző)

szemmelwert
 ignác/i/ avagy éppen
 husággal tángál el
 barna testek /öreg estek/
 minden porcikájuk
 reszket

pedig
 galamb/duc/ lelkű
 bél/szines/ fertőzéstől
 mentes - alvó betétje
 valós velős/csont/kovács
 /derék/szíjját húzza szorosra
 helyette más vigyáz
 a tyúkszarosra

nyert!
 pi/p/aszívó versenyt
 ám nem egy galerija
 allergia liba/top/listán
 nem is egy robosztus/fürdő/
 /pérez/mosómedve
 alkat

alkot-
 mányos nemtörődömség
 jövevény hazájában vagy
 a Marson - /Maci Lacinak/
 /vám/kezeletlen jeggyel
 kevesebb vagy több eggyel
 bővérű-bőszoknyás
 s megannyi más

katonája
 anyámasszonynak azóta
 /száll az ének, szól a nóta/
 bene s nem is kell megannyi
 más csak egy pompás
 EU-csatlakozó zsinór
 s térdig járunk majd
 Európában

VII. AZ ÓRÁSMESTER

TIK-TAK-TIK-TIKK,
 rángatózik az Órás

(A. Ciro - Milanó)

Hogy föl húzott ez a komisz kölkök.

(1 53. Másiknagyi!

AZ ÓRÁSMESTER (5) finom, mondhatni halvány csendülésre bújik elő.

- Meglehet, hogy a Jánossal italoztak a trafó mögött. Mondanom sem kell, neki ez nem használ. Láttam továbbá, hogy kegyed is fogyasztott. Ez szintén nem használ. Az én Lackóm elautózta magát, szegény Máriám utánahalt. Én meg már alig élek. János meg magácskával tipor ezen a családi sírbolton. Már se Órás, se Vadász, csak olyan Biceri-bócari. Mit gondol, mi lesz ezzel a sok föl húzásra váró szerkezettel? Idejön kegyed akár éjjel egykor? Mert ez például minden negyvenedik nap éjfélkor húzandó föl, ezt pedig csak évi kétszer szabad vegzálni. Itt ez a látszólag egyszerű óra pedig mindennap csak simogatást igényel három napi föl húzással. Nekem lovaim voltak, de mindahány, annyi lélek. PRALINÉT sokkosra simítani, és sört hetente egyszer. Nem annyit, mint amit kegyességük egy nap lefogyaszt! FURCSA a pokrócot szerette, ha már kihajtottam, FRUzsina pedig a kemény kefé. Ezek kérem lovak valónak!

És Tóth Árpáddal vacsoráztam egyszer Óbudán. Tudja, mi az: sokkosra simítani? Hát ahhoz készíteni kel! egy sablont. A sablon az egy mindig visszatérhető elképzelés. Na! És a szört idefelé, aztán odafelé.

Megöregedtem. Se ló, se elképzelés. Se idefelé, se odafelé, most már hazafelé. Jánosnak nagy keze volt, aztán patron, mérleg, területi lövészverseny, olaszarany, kispiac. Hát mondja meg, mivé leszünk? Szerintem, ha egy órában valamely részecske eltörött, az órának a tisztításon is át kell esnie.

Az üzletfél persze legjobban szeretné, ha az órát sohasem kellene tisztítani. Pedig egy kénytelen tisztítás következtében a beszáradt piszok az órából kijött, neki is haszna, mert órája nem kopik tönkre. Az olcsó, okvetetlenkedő kuncaftot csak hagyjuk futni, hiszen úgymint körben szalad, tehát visszaérkezik. Éppen ezek a „csupán ezt” vagy „csupán azt” készített, s órájukat soha általános javításba nem adó alanyok azok, akik a nekik felül órát becsapják.

AZ ÓRÁSMESTER folytatná, ám (csöngettyű) kis kezit csókdosom, küsztihand, igen jó, hogy bejövendni tetszett. Kellemesen rossz hírt vagyok kénytelen közölni. Ebből az órából, hehehe, már a percek sem tudtuk kipiszkálni, de merek ajánlani helyette kerek kilencven pöngőért egy orosz-szovjet ismétlődő órát, hehehe, ez kiskiszasszonyom, még fütetlen lakásban is ébreszt.

Nem? Hát, ha nem, hát nem (csöngettyű) vén kurva, dögölj meg a neved napján.

Na teccik látni? Egy félig javított óra visszajön, és az ÓRÁS azután a maga kenyerén kénytelen kitisztítani.

Az ilyen üzletfél csak azt várja, hogy léprecsalja az ÓRÁST olcsón, s azután jön a gorombáskodás, ha az ÓRÁS kötélnek nem áll. (csöngettyű) Szépen lettünk fiam!
Barátod Őkegyelmessége volt kedves már leszerepelni itten.
De fölgöngyölttetett a bűnös viszony! Lehelj, kurafi!
Na kérem, ugye, hogy együtt vétkeztek!
Penitenciára, gaz kölök! Húzd föl a regáti kakukkost!
(csöngettyű)
hehehe, távozom. Dolfi bácsival még találkozunk.
És ne feledje, fiam: minden változik!
(csöngettyű)

VIII. AZ ORVOSI RENDELŐ ÉS KÖRNYÉKE

Sic transit, Gloria mundi

(latin)

AZ ORVOSI RENDELŐ ÉS KÖRNYÉKE (6) szomorkásan forgalmas vidék. Cszozogások, totyogások, bicegések, tolókocsik és gyermekkocsik surrogása, egy sarkon hirtelen elillanó szerelem. Figyeljete csak!

A Kukorelly kastély; ez a bölcsödére és közfogdára emlékeztető épület, jelenleg a szociális otthon szívet derítő komplexuma. Ide jártam valaha ebédért, két óriási ételhordóval. Egy Almácskova Marika-barika és egy csodás Piroska Cinoberszkij című kettős szerelem fájó tanulságaival. Hiába, nem lehet egy fenékkal két feneket megülni, (haha, a nagy népi megint kibújt.)

Eredménytelen tanulmányi kísérleteim, befejezettnek tekintettem. Búmat felejtendő, kiugrottam a Rendből, öt perccel felszentelésem előtt. Ma ezt gimnáziumi érettséginek becézik.

Mivel a reményvesztett öngyilkosjelölt szíve-joga megválasztania a megsemmisülés módját, úgy döntöttem, elszegődöm egy Bem utcai, Iskola Szemléltető-eszközöket és Inkvíziós-kellékeket Termelő Üzembe mindenestül segédmunkásnak. Így lettem a segédmunkásosztály tagja. Délelőtt papírvágás (ó, Hrabal, ha akkor ismertelek volna!), délben ebédhordás, délután az alagsorban csomagolás, postázás, kocsimosás. Az utóbbi: Stern úr (Isten forgassa!) jóvoltából. Tekintve, Őkelme a főnököm, vita helyett inkább a duzzogást választottam és a vödröt a kefével.

A pincében az emeleti hölgyek szerint EXPEDIÁLTUNK, Varga Vince bácsi szerint viszont: Az anyuknak a ...! Csomagolunk, oszt kész! Ők lehet, hogy eszpedálnak, azt is otthó, iccaka, ha mekkaptyák a faszt!

Me mikó nem: másnap münket baszogatnak (Hogy milyen tájszólást használt a jó öreg, máig ki nem derítettem. Szaftosat, az tuti.)

Az én anyukom a Habán espres úrná főzött, oszt ha valamije orrótam a kurva csuhásra, hát este nem vót kurelás. Hú, hogy mi lehetett másnap a plébánián! Hahaha!

Vince bácsi nyugdíjas ácsmester volt és szólósgazda. Közvetlen a szomszéd házban lakott és minden ilyen bölcsesség után tábeszes altestével fölbillegett a pincéből (átnézek - mihozzánk), nehogy azt higgyem, hogy csak ide Becsbe (átment mihozzánk és lehúzott egy korsó bort.)

Feltűnően sok bölcsesség volt a tarisznyájában.

Nem is győzte mondogatni: Ha fijam, kétszer mérgyél, oszt

Tomkiss Tamás HIMNUSZOK A KÖZPONTI SZÁMÍTÓGÉPHEZ

1. Sivatag

szél szél szél
kövek
hideg
éjszaka
jéggé dermedt
szürkeállomány
város
alakok
árnyékok
összepréselt
szájak
betonból nőtt
kiszáradt
házak
láncsörgető
szenvedő
szellem

2. Ablakok

Kiszúrt szemű
ablakok
a levegő
a levegő pedig
egyre fogy

3. Tér-elemek 3.

A tér éli természetes életét
most vonzó és kegyetlen
fekete lyuk

4. Alt Control Del

Az eget lezárták.
A felhők ökölbe szorulnak.
A szárnyakat amputálták.

5. Fatal Error

A memória megsemmisült.
Az állomány nem olvasható.
A rendszert újra kell telepíteni.
A kijelölt dokumentum megsérült
Fatal Error.
Fatal Error.
Fatal Error.

6. Escape

A kilépés lehetetlen.
Zárja le a futó programot.
A kilépés lehetetlen.

Karáth Anita**NÉZŐPONTOK**

Fekete hollóhad a boltozat,
örvénylő, vak sokaság.
A csillagok parányi bogarak,
vagy vigyázó isten-csodák.

ÚGY LESZÜNK...

Úgy leszünk majd,
mint levélen az erek,
egybefutunk és szét,
mint nagy folyók, vad szelek.

NOTRE VIE

Itt kezdődik tested,
Ez az örült sivatag,
Szomjazó pusztaság,
Vad róna vagy.
Én meg kút, kötél, korsó,
Láng-nyelvű angyal,
Rikoltó halálod,
Száráz koporsó.

És mindenünk megvan:
Ez itt mind az ágyunk,
Kies, párnázott illat-pusztaságunk.
... Szomjazzuk egymást,
Mint nagyvadak délben
a csorgó látomást.

Csak vizünk nincsen,
Ilyen hát e fuldokló Minden:
ajkadtól ölemig tart.
Az Üresség, markában
Szöveget zörgetve,
megfeszült tenyerünkbe
jeleket mart.

eccer vágja!

(menés, mihozzánk, korsó, vissza)

Vagy aszongya, hogy: A csomó egy lögyön, né egy csomó!

(menés, mihozzánk, korsó, vissza)

Nyolcvannég évig bölcsekedett, azután egyszer

(ment, Őhozzá, de már nem volt jövés)

Ő bökdösött egyszer: Té fatökű vagy, vagy micsuda? Ném látod, az a szépasszon főntrő, meregeti felid a huncut szömit. Most válik, egy kisgyerök van. Öregőbb, öregőbb. Nincs a még harminc se. Na...

Tanítóné vót, de hatna kitelhetett neki, ha eegyütt ide lektónak, vagy minek. Irodista na!

(nem tudta szegény filozófusom, hogy őszépsége tanított engem egy évig, mint tanárjelölt, és talán azért meregeti, mert nem hisz a szemének. A legjobb magyarosa voltam. Mit kereshetek én itt!)

Na meg az emeletiek és pincések között komoly társadalmi rangkülönbség volt. Még takarítónőt is külön kaptunk. Személyemben. Szép tatáros (kun?) arcából valóban izgalmas mandulák villantak.

És mit ad Isten, munkaerőhivatal képében!

Összeboronál egy kiugrott diákot és egy tanítástól irtózó tanárt egy közepesen fölösleges cégnél.

Úgy is lett. Mar a borona.

Egy ebédhordó hivatásomat gyakorló, szép kora délben, lábszáramat verdeső kannákkal kézenfogva andalogtam, mikor finom fapapucskopogás ébresztett.

Túl voltunk a sarkon. Rejtve hiúz szemek elől.

(kopp kopp kopp) Kérem... (uram, ez ő!)

- ugye ..?

- igen én.

ne haragudjon, megismertem már az első nap, de nem akartam elhinni... azután beleolvastam a kartonjába... hát... tudja elfogyott a cigim... a takarítónő meg már elment...

- nem gond, hozok... tessék mondani milyet?

- szavá... jaj, nem kösz... inkább elkísérem, úgysis kíváncsi voltam, hol főzik azt a szörnyű kaját, (lezserül beszél, tetszik nekem, bólintok)

- jó... de nem ciki... a szép tanárnő a segédmunkással lófrál?

- nem CIKI... tojok az ostoba emberekre. Nincsenek!

- és kik vannak?

- kik? hát az értelmes meg az értékes emberek. ...tudom, miért hagyta ott a sulit... szerelmi válság... na, hát én is... vagyis válok.

igen, hallottam, de maga honnan tud az én ostoba válságomról?

- maga már nem kamasz, a válságok pedig kor nélkül válságok, különben nem fogyott el a cigim, sőt! véletlen az asztalomon hagytam...

- akkor ez kész lebukás.

igen. az. szerettem volna beszélgetni magával.

- lelki fröccs az érettségi miatt... vagy a magyar irodalom jelenlegi helyzetéről való véleményemre kíváncsi? ... esetleg létrehozunk egy válságstábot...?

ne legyen cinikus, egyszerűen tetszik nekem.

- ki? én?

aha. (a forró por ki-befolyt papucsomba, melegem lett, ez olyan, mint egy buta lányregény.)

- megkukult?

- ...ja, nem... csak elkések az ebéddel...

- és én...?

...tessék?

én nem tetszem...? (az istenit, ez valami rossz film, szakad rólam a víz)

(Tudnunk kell, hogy a lecsó, a rántott leves, a paradicsomos káposzta vagy a tejbepapi képlékeny, ugyanez nem mondható el a rántott húsról és a túrógombócról.)

Ó, hogy tud lötyögni két ilyen böhöm edény!

De a Bem utca sarkán ott az ártézi közkút. És milyen finom tocsogni a vízben. A papucs telefolyik ezekkel a kincsekkel, és nyár van, és hála Kukorelly báró kanadai harsainak, mégis hűvös.

Lerúgta a papucsát, ő is tocsog. Boldog kis disznók vagyunk ebben a nagy malacokkal dugig töltött ólban. Hirtelen

megcsúszik dramaturgia! belém kapaszkodik, őszemekkel

néz, de nem a riadt, hanem a bizakodó őzike szemével.)

- nem válaszolt...

- nem... igen... szóval... de, de igen (nyelek) nagyon.

akkor csókolj meg!

(valaki hátulról fejbe kólinthatott, mert szédülök.)

ki? én...

(kacag, nincs jobb szó rá, kacag)

- na ebből elég volt... (Keze közé fogja a fejem és megcsókol.)

Jézusom! Finom, kicsit borszagú a szája,

ja, ezek fönt mindig piálnak, mondta az öreg. De nem hittem, mert Stern úr mindig balhézott vele, hogy kirúgja, ha mégegyszer... meg ilyenek.

Amióta kikészültem a „szakításoktól”, gyógyszerezek.

Nem iszom és a bagót is abbahagytam, ezért érzem. Cigi és bor, és valami más, amit még nem, soha, gyönyörű! Érzem,

hogy fickósodom, hátrálok, hogy ne vegye észre, még jobban

rám tapad... érzem, hogy nagyon is érzi. Eltol.

igen, igen, de ne most... sokan vannak

(A fenébe is! ilyen egyszerű?... de hát én azt hittem, hogy ő egy szent! ez egy kurva! vagy én vagyok hülye? és, ha valóban tetszem neki? igen! ő ilyen, őszinte, természetes)

És ez valóban így is volt!

(Összekoccan a fejünk, nevetés, fény, ajándék, és hűl az ebéd, és nem bánok semmit és a Stern kinyalhatja, végre egy embert ölelhetek, aki maga a tisztaság, egészséges sugárzás.)

- látod buksifej! kibírjuk estig.

- ja... mit... dehogy... vagyis dehogynem... izé...

Hát lányos zavaromban nem voltam valami aranyjánosi formában, de nézzenek körül!

Itt lógott a nyakamban, kérem. Itt, ahol az a nyomóskút van!

Szemben az orvosi rendelő, ott a szeretetház, látják, ott csikorgott a villamos! (hol van az már!)

Akkor ott, igen, ahol most az a konténer áll, ott, ott!

Éppen egy Zetor húzott el. Micsoda édes gázolaj illata volt, amott egy álmos macska hűtőzött, és valahol...

na... ja, igen, itt pedig egy félig az aszfaltba taposott tejfölös doboz. Hova a fenébe tették azt is?

Most meg tessék, nézzék!

A hársakról életűnt levelek potyognak.

Azon a padon, ahol meg annyit ültünk, fáradt festék pattogzik.

Július 23 volt és az a Buksifej én voltam!

Azt a fát meg ehelyt, ahol állok, direkt kivágták.

Nem, semmi érzélgős karc nem került rá!

Gyöngy azt mondta: ne bántsuk, öleld meg itt, azután ő is átölelte. Tudod, ha már nem lehetünk együtt, külön-külön is megölelhetjük egymást.

Egyszer csak eljövök és itt átölelem. Akkor téged öllelek megint, és ha te jársz erre, meg tudsz ölelni engem, bármerre is vagyok én a világban.

Hát nagyon butuska tud lenni az ember, ha szerelmes.

Hiszen látják! ezt a Kurva fát, meg az összes kurva fát csak úgy ripsz-ropsz ki lehet vágni!

Gyöngynek és Buksifejnek három évet engedélyezett a megbotránkoztatott józan ész.

Az emeletiek letaszígták, mert Királylány csak a mesében megy a Bojtárfiúhoz. Szerintük.

A lentiek engem egyszerűen seggberúgtak, mondván:

Balhénak jó lett volna (nekik), de hogy IGAZABOL...?

(Folytatjuk)

Csernák Árpád

A VÖDÖR MONOLÓGJA

SOKSZOR NAPOKON ÁT ROHAD BENNEM A SZEMÉT
 TOJÁSHÉJ KÁPOSZTALEVÉL CIGARETTACSIK
 NEMES ANYAGOMAT KIKEZDI A PENÉSZ DE
 NÉHA MUNKÁRA FOGNAK AZ ÖNZŐ FÁZÓS
 EMBEREK BELÉM RAKNAK FÁT SZENET
 AZTÁN ELÉGETIK - ETTŐL LESZ ME-
 LEG - ÉS VIHETIK A HAMUT DE
 A LEGJOBB HA ÜRES VAGYOK
 MERT ILYENKOR KÖNNYŰ LE-
 SZEK, FRISS LEVEGŐHÖZ
 JUTOK ÉS NAGY BENNEM
 A CSEND

RESTI

Törpék világa ez
 de nem mese.
 Így hát sötét.
 Nem komoran-fenségesen
 mint a nagy sötétek.
 Inkább csak homály ez.
 Légpiszkos, pálinkaszagú
 H O D Á L Y.
 Váróterem?
 Átjáróház?
 Végül is
 minden terem váróterem,
 minden ház átjáróház.

„Két nyelven írok”

KABDEBÓ TAMÁS

(Beszélgetőtárs Tar Ferenc)

Kabdebó Tamás (1934. február 5.) Írországból származó magyar író, költő. Felsőfokú tanulmányait az ELTE Bölcsészettudományi Karán kezdte, és 1956 után Angliában fejezte be. Könyvtáros volt Guayanában és Londonban: tanított Manchesterben ; jelenleg Maynoothban él.- Fontosabb művei: Érettségi (1970), Kétszínű (1973), Magyar Odisszeuszok (1974), Az istenek (1983), Amonnan (1992), Árapály (1994)

Milyen családból származol, hogyan telt a gyermekkorod?

- Feltétlenül magyar családból származom. Az én családom bajai, apám. anyám odaválóiak voltak. Én Budapesten születtem, az anyám éppen látogatóban volt ott, de rögtön lement velem Bajára a házi fészekbe. Ott nevelkedtem tizenhat éves koromig. Ez azt is jelenti, hogy a bajai elemi iskolába jártam, aztán a III. Béla Cisztercita Gimnáziumba. Itt jött ez első törés, nem beszélve a háborúról, ami mindent és mindenkit összetört, bennünket is természetesen. A házunk leégett, az oroszok felgyújtották, nem akarattal, véletlenül, azaz tüzet raktak az én gyerekmozi-filmjeimből. Két orosz katona bennégett. Mi akkor éppen a nyaralónkban voltunk, ott próbáltuk átvészelné a háború utolsó részét, mert Baját akkor bombázták. A nyaraló Bajától kilenc kilométerre volt egy szigeten. Ott töltöttem egy évet iskola és minden nélkül. Aztán visszamentünk Bajára, már a nagymamám házába, miután a mienk nem volt meg. Így kezdődött szépen előlről az élet.

Az 1946-47-48-as reménytelen három év volt. A legtöbb ember azt várta, hogy újjáépül minden és felvirágzik ez a kis Magyarország.

Apámnak például volt lehetősége arra, hogy kimenjen Nyugatra, hívták mint szakembert, fás volt. Nem ment, azt mondta: minek, fölépítjük a mienket és minden rendben lesz. De aztán nem így történt, a történelem újabb csapása, jött a Rákosi-korszak, mikor apámat és nagybátyámat bezárták, és az egész családot is teljesen lehetetlenné tették. Egy távolabbi rokonomat felakasztották. Négy-öt unokatestvéretem is bebörtönözték, így én magamtól felmentem Pestre, egy ott élő nagynénémhez. 1950-ben volt ez. Ekkorra lett teljes az a pusztítás, amit a kommunizmus címszó alatt végeztek. Ahhoz, hogy túléljem az elkövetkező éveket a köznevelésben valamilyen módon, beiratkoztam az Ötvös gimnáziumba, és középiskolai tanulmányaim ott is fejeztem be. Ekkor tizennyolc éves voltam. Onnantól kezdve önálló vagyok, hiszen semmink nem maradt. Se pénzünk, se ingónk, ingatlanunk, apámat vagyonvesztésre is ítélték. Tehát én kezdetben úszástanárból, mindenféle segédmunkákból tartottam fenn magam. Aztán kicsit jobban ment a sportolás, akkor élsportolói kalóriapénzt kaptam és némi ösztöndíjat, ebből-abból, ahogy lehetett, ügyeskedtem. Az otthoni, magyarországi személyes körülményeim javultak, mint-hogy jó sportoló voltam, különböző apróbb előnyökhöz jutottam és amikor rövid ideig a válogatott kerettagja voltam, további kiváltságok illettek meg. Ám egy idő után nem bírtam a hajszát. Úszó voltam, de nem bírtam azt, hogy egyszerre járjak egyetemre, ott jó eredményeket érjek el és az edzés követelményeinek is megfeleljek. Túl sok volt ez számomra. Így lassan, lassan úszó pályám lefelé ívelt. Aztán még vízipólóztam egy jó pár évig a budapesti első osztályban. A sportszeretetet megtartottam és különösen ehhez a két ághoz való ragaszkodást. Később, amikor kikerültem nyugatra, ott is folytattam, a londoni egyetem csapatában játszottam, de hát ez már nem volt az a szint, mint a világelső magyar válogatott az 50-es évek elején. Egyszer, 1957-ben walesi válogatott is voltam.

Említetted, hogy édesapád fás volt, ez mii jelentett?

- Azt jelentette, hogy volt egy nagy családi vállalkozás, aminek ő volt a cégvezetője.

Erdőket vettek, a kitermelt fát elhozták a családi üzembe, volt egy bizonyos mennyiségű asztalos technika is. Bizonyos dolgokat meg lehetett ott csinálni. Tűzfát is árultak. A megmunkált fát eladták. Ez egy eléggé nagy vállalkozás volt, 35-40 fő dolgozott benne. Persze ezt ugyanúgy szétverték, de 56 után visszahívták apámat, megkérték, hogy állítson fel egy új üzemet. Ő megcsinálta, de ezen felül egész láncolatát a ládagyáraknak, nemcsak Baján, hanem a környező falvakban is. Több, mint ezer embert alkalmazott.

Én, ugye, Baján lehetetlenné lettem téve, mint a csa-

ládok többi tagja is. Ha ott maradok, nem tudtam volna egyetemre kerülni Pesten is csak úgy sikerült, hogy a nyelvészet akkori tanóra, Pais Dezső olyan diákokat keresett, akikből szótárkészítőket nevel. Akkoriban tervezték a történeti és etimológiai szótár megújítását, befejezését. Felvett engem is. Megvizsgált, ő ezt fejkopogtatásnak nevezte, jónak talált ezek szerint, és én mint nyelvész kerültem be az ő speciál- kollégistájaként. Akkor az volt a horizonton, hogy ha befejezem az egyetemet, akkor valamilyen módon bekerülök az akadémiai vállalkozások egy kis fiókvállalatába, ami segít a szótárakat összerakni, nyelvészpályát futok be a nyelvészképzés után. De írói ambícióim voltak egész fiatal korom óta, én úgy képzeltem, hogy természetesen emellett magyar író is akarok lenni. Nos hát '56 ennek véget vetett, belekeveredtem a forradalomba Pesten, mint diák. Ez lett volna az utolsó évem és minthogy fegyverrel a kézben éltem át a forradalom második szakaszát, nem volt tanácsos ott-hon maradni,

Én sohasem készültem külföldre, nem tudtam volna máshol élni, mint itthon. A szökés kényszerűség volt, mivel fel volt írva a fegyverek száma, tudtam, az ÁVO, a belügyminisztérium vagy a pufajkások elfognak mindenkit, amiért legjobb esetben 6-7 évet kapok, legrosszabb esetben felakasztanak. Hát ezt el akartam kerülni. Akkor „bokorugrottam”. 1956 november 29-én átléptem az osztrák határt.

- *Hogyan élted át ezt az időszakot?*

Van egy könyvem, ami már angolul is megjelent, címe: „Minden idők” - meg lehet szerezni minden nagyobb könyvtárban Magyarországon, de nem ezalatt a cím alatt, mert a második kiadását kisregényeim összevonásával „Amonnan” címmel jelentették meg. Ez a különleges kisregény ugyanis három részből állt. Első része önéletrajzi, a második és harmadik része pedig kitalált. Tehát én lekottázom benne az '56-os eseményeket és abban saját magam szerepét, mondjuk álneven. Aztán ezt az álnevet megtartom, de ami kint történik ezzel a fikóval, mar nem én vagyok. Egyébként egy történészt lálok ki, aki az '56-os eseményeket leírja.

Én úgy éltem át az egészet, hogy az egyetemen kénytelen-kelletlen belesodródtem az eseményekbe, nem volt nagy szerepem, vállaltam, hogy cikkeket írok az akkori Egyetemi Ifjúságba, írtam is hármat a forradalom alatt és vállaltam, hogy hallgatom az angol nyelvű híradásokat és ezt közvetítem a többieknek, ugyanis én már akkor tudtam angolul. Magyar szakos voltam ugyan, de tudtam annyit, mint az angol szakosok, mert korábban magánúton tanultam. Erdekeit, olvastam angol nyelvű könyveket, fejlesztettem a szókinccsemet. Ahol lehetett angol szót hallgattam, sőt volt egy év, amikor tolmácsa voltam sportolóknak. Szóval ezt csináltam. A második részben, 1956 november 4-e után mindenkinek volt fegyvere az én csoportomban, nemzetőrök voltunk, igazolvánnyal. Akartunk valamit csinálni. Alakítottunk egy kis brigádot azzal pedig bevonultunk a leány diákszállóba, Budapesten, ami a Rákóczi út és a Kiskörút sarkán van, ott az volt a tervünk, hogy megakadályozzuk az oroszok erőszakoskodását

a lányokkal szemben. Mindegyikünknek volt erről tapasztalata még '45-ből. Az oroszok oda nem jöttek be, viszont megérkezett Csepelről egy brigád. Nem hallgattak a jó szóra, és elkezdtek lövöldözni a házból. A mi társaságunkból talán a kétharmad rész velük tartott, miután nem tudtuk őket leszerelni. Mi is löttünk az oroszokra, aminek az lett a következménye, hogy ők, tankágyúval teljesen szétlőtték az épületünket. Mi, akik túléltek, lehúzódtunk a pincébe. Az épület annyira tönkrement, hogy aztán le is bontották. Most egy nagy irodaház van a helyén.

Hát ez volt a személyes 1956.

Aztán száz kilométert gyalogoltunk az unokatestvéremmel, és megérkeztünk egy Güssing nevű faluba. Németül is tudtam egy kicsit, annyira, hogy eligazodjak. Aránylag rövid időt töltöttünk Ausztriában, talán tíz napot, először Klagenfurtba vittek, onnan pedig Villachba... Ott írták össze, hogy ki hova szeretne menni. Én rögtön mondtam, hogy Angliába. Gondoltam, angol egyetemi nevelést akarok magamnak.

Londonban várnunk kellett. Közben persze meg kellett élnem, egy csomagoló üzemből kaptam állást. Fizikai munkásként dolgoztam februárig, mikor jött egy behívó, hogy elnyertem egy Oxfordba szóló ösztöndíjat. Nagy örömmel mentem el, ez azt jelentette, hogy egyetemi előkészítőn vehettem részt és '57 őszén megkezdhettem az egyetemi tanulmányokat.

Történelemre szakosodtam, főleg azért, mert ahova kerültem - Cardiff, Wales fővárosa -, ott a történelem professzora egy kiemelkedő szaktekintély volt, gondoltam tőle sokat lehet tanulni. Bár a legkedvesebb számomra az irodalom volt és maradt, azért nem bánom történelmi képesítéseimet. Több fokozatom van, B. A., MPhil és egy úgy nevezett PHD-m... Cardiffban szereztem diplomát.

A könyvtárszakot is elvégeztem, mert rájöttem arra, hogy ezzel lehet a leghamarabb pénzt keresni, mivel közben megnősültem és útban volt a gyerek, úgy gondoltam meg kell keresni a betévő falatra a pénzt. Kaptam is állást rögvest ott Cardiffban az egyetemen. A könyvtári diploma után Londonban helyezkedtem el az egyetemen, ott lettem szakreferens, és dolgoztam nyolc évig. Akkor egy merész ugrással kimentem Dél-Amerikába. Ugyanis angol nyelvű területen kerestek könyvtárigazgatót, aki segít felépíteni a könyvtárat, hisz az épület fizikailag sem volt még meg. Az építéssel együttműködve ez sikerült. Így töltöttem ott három és fél nagyon jó évet, a családommal együtt. 1969-től 1972-ig. Addigra már volt két lányom. Bár európai ember számára elég nehéz volt az időjárást elviselni, hiszen kétféle idő volt, vagy meleg és esős, vagy meleg és száraz.

Onnan visszatérve, Londonban eltöltöttem egy évet egy könyvtár igazgatójaként, amit nagyon utáltam, mert sok csirkefogó vett körül. Amint lehetett, otthagytam és elmentem a Manchesteri Egyetem könyvtárába, ami ma is az egyik legnagyobb brit könyvtár. A könyvtár vezetőjének egyik helyettese lettem. Ott újabb nyolc évet töltöttem. A munka mellett hat évig paralel tanítottam történelmet Manchesterben az egyetemen. Utána megint adódott egy olyan állás, ahol könyvtárt lehetett építeni. Úgy hirdették, hogy fel kell építeni egy régi patinás ír

egyetem patinás könyvtára mellé egy újat. Nagy kedvvel, buzgalommal, kitűnő építésekkel karöltve meg is csináltam. Azóta is ott vagyok. Ez a Saint Patrick College, és a Nemzeti Egyetem Maynooth Tagozata. Ugyanis egy területen két egyetemet hidal át egy könyvtári szervezet.

A másik dolog, ami végigkísérte az életemet a magyar irodalomhoz és a magyar írásághoz való ragaszkodás. Nekem már itthon is jelentek meg dolgom, sőt pályázatot is nyertem tizenhét éves koromban. Az itthoni Irodalmi Újságban is jelent meg cikkem, már akkor, mint fiatal diáknak. Ezzel a háttérrel mentem ki. Kint eléggé tudatosan nekifogtam egy Tábori Pál nevű jeles angliai magyar íróval egy hatalmas antológia fordításának, szerkesztésének, ami aztán meg is jelent, de annak a nevében, aki átvette tőlünk a vállalkozást az utolsó pár évben. Makkai Ádám hozta tető alá.

Nekem az antológia előkészítése arra is jó volt, hogy kb. 400 vers nyersfordítása során alaposan gyarapítottam az angol szókinccsemet. Eredetileg is jól tudtam, de most ezen túl megtanultam angol irodalmi nyelven kifejezni magam. Rendkívül jó irodalmi fegyvertár került a kezembe. Magyarról fordítottunk angolra. Az volt a célunk, hogy nyersfordításokat jegyzetekkel ellátva átadjunk angol költőknek, akik végleges formába öntötték a verseket. Így ment a munka, melynek évtizedekig a szerkesztője voltam magyar nyelven. Jó idő után kezdtem ismét írni az Irodalmi Újságba - először a londoniba aztán a párizsiba is, ez utóbbiba nagyon sokat. A másik jó lerakódóhely az Új látóhatár volt. Borbándi Gyula szerkesztette.

Kialakult Nyugaton egyfajta magyar irodalom, ahol az írók körbejártak különböző központokat, írói esteken, konferenciákon és magánúton árulták a könyveiket. Ennek megvolt az aranykora, a 70-es évek eleje, aztán később fogyni kezdett a közönség. Ezt megéltém úgy, hogy egyre több könyvet írtam magyarul, de ugyanakkor angolul is. Ma is több könyvem van angolul, mint magyarul. Az más kérdés, hogy három könyvem kivételével mindegyik magyar témájú. Két nyelven írok.

Azért van egyfajta elválasztódás, regény-prózát inkább magyarul, értekező prózát angolul és magyarul, tudományos tanulmányokat inkább angolul, mint magyarul írok Bar mindkettőre érvényes, hogy a másik nyelven is. Verseket egyformán. Teljes biztonsággal írok mindkét nyelven, más kérdés az, hogy azt mondják, a magyar prózámnak nagyobb az árnyéka, mint az angolnak. Olvasóim úgy érzik, hogy valamilyen módon több jelentést tudok beleadni. Persze én magam ezt nem érzem, de az ember saját magát nehezen tudja megítélni. Mindemellett történelemmel, nyelvészettel, bibliográfiával, könyvtártannal, alkalmazott szociológiával is foglalkoztam, az irodalmon belül pedig versírással, esszéírással, novellákkal, de nem vagyok mindenre, elsősorban regényírónak érzem magam. Úgy hiszem, a legigényesebb vállalkozásom az, amit most szeretnék majd befejezni, a Duna-trilógia. Ennek átfogó címe Danubius Danubia... Szakaszonként, kötetenként jelenik meg, most várom a harmadikat, mind egyiknek van külön címe: Árapály, Pezsdülés, Forrás. Ennek az irodalmi újítása talán az, hogy oda-vissza

megy a történelemben. Minél inkább előre megy a kötet, annál inkább visszafelé is halad. Ezt úgy tudom megoldani, hogy egy család történetén belül mindig egy jelen kori hőst szerepeltetek, ugyanakkor egy őst is megjelentetem. Amikor az ős lépdel a múltban, ugyanakkor az unoka a jelenben teszi azt.

Emellett azt hiszem, hogy igen igényes vállalkozásom volt az a kötet, ami végül is a doktorátusomnak lett könyvformája. Blackvellről írtam, aki angol diplomata volt, Magyarországon működött a 40-es években és hazaküldte a jelentéseit. Nos, ezt a Magyar Tudományos Akadémia könyvtára lefordította magyarra és így az ő kiadásukban ez megjelent. Aztán van egy harmadik, terjedelmében is nagy vállalkozásom, egy bibliográfia, úgy hívják, hogy a Szótárak Szótára. Második kiadását élem meg ennek. Egy olyan szótár, amiben minden angol vonatkozású más szótár benne van. Persze az, hogy minden természetesen túlzás, talán a legfontosabbak. Végül is számba veszek 8500 szótárt és ezeket ahol lehet osztályozom. Ez nemcsak könyvtárosi feladat, hanem igen jövedelmező dolog. Eddig 43 könyvet írtam életemben, ahol a nevem a címdalgon volt. Persze ezek között volt fordítás, szerkesztés. 23-at írtam én egyenesben. A Szótárral több pénzt kerestem mint a másik 42-vel együttvéve.

Visszatérve a trilógiára, mert ez életemnek legfontosabb vállalkozása: Mindig úgy képzeltem, mivel a Duna szerelmese vagyok, lévén, hogy ott születtem és úszó ember vagyok, hogy a Duna mint főszereplő három kötetben keresztül folyjék. Iszonyatos mennyiségű hordalék, Duna-információ, részben földrajzi, de kultúrtörténeti információ jelenik meg. Már ezzel is el akarom mondani, hogy a világnak ezen a táján a Kárpát-medencében mindannyian függvényei voltunk és vagyunk is a történelemnek, olyan személyes módon, ami máshol a világon nem fordul elő vagy alig. A hősök terveznek, és jön egy nagy hullám, ami elsodorja az egészet. Ezt a folyamatot szerettem volna egy hosszú megjelenítés formájában az olvasók kezébe adni.

- Mikor és hogyan vetted fel újra a kapcsolatot a magyarországi irodalmárokkal?

1963-ban apám haldoklott Magyarországon. Egy merész gondolattal elmentem a követségre, hogy kérjek részvételi vízumot. Sok telefonálgatás után megnézték, hogy van-e ellenem élő eljárás. Nem volt, így kijelentették, hogy kaphatok vízumot tíz napra, akkor hazajöttem. Ezek után 1975-ig eltiltottak, magyarázat nélkül. 1975-ben kaptam ismét vízumot, ekkor kenuval jöttem, mert az volt a célom, hogy a Duna forrásától kezdve Bajáig levezek. Le is hajtottam, unokatestvéremmel együtt, a Dunán léptem át a határt.

Ettől kezdve minden nyáron hazajöttem. Arról szó sem volt és nem is lehetett, hogy írásaim megjelenjenek. Kizárólag rokoni látogatásra jöttem. A munkáimról jelent meg néha hír, pl.: hogy walesi nyelven megjelent egy magyar novellás kötetem. Arról, hogy a trópusokról írtam egy novellás kötetet, ezt Pomogáts Béla írta meg. Valamilyen módon léteztem, de arról szó sem lehetett, hogy kérjenek tőlem írást, kivéve a Nagy-

világot. Ez jelentkezett és szívesen vette, hogy az angol irodalomról írok. Ismertetőket írtam 1987-ig. '87-ben kaptam egy érdekes megbízást a Gondolat kiadótól, hogy írjak egy útikönyvet Írországról, ezt meg is írtam. Attól kezdve nagyon óvatosan, egy-két folyóirat, aztán '89-ben hirtelen, szinte minden létező magyar folyóirat kérte az írásaimat. 1992 után kialakultak az ízlés- és érdekkörök és vannak körök, ahol én jó vagyok és vannak olyanok, akik utálnak, persze nem tudom, miért. Ez mással is így van. Vannak, akik előadásokra hívnak. A mai magyar irodalom szempontjából persze sajnálom, hogy a szellemi élet szétesett megyei és járási iro-

dalmakra. Igaz, van akinek mindenhová van bejárása, de sajnós nincsen igazi összkép.

Talán szólnék még Itália-szerelmemről, mely végigkísért egész életemen. Először, egy valóságos, egy Genovában lakó lány iránti szerelemből megtanultam olaszul. Bár életsorsunk nem forrt össze, én megmaradtam a táj trubadúrájának. Tizenkétszer voltam Rómában, van egy Róma-regényem és egy Szent Péter templom bibliográfiám is. Egyszer valaki megkérdezte, „ha választhatnál, mi szeretnél lenni?” Azt feleltem: urbinói herceg a 16. században, és ha ez nem lehet, akkor szökőkút a Szent Péter téren Rómában.

Pál László

FIÚ

Mellé esett a falnak, és
aludt a szikrázó napsütésben,
ahogy csak megfáradt fegyencek, vagy
faragott szentek alszanak.

Almában hagyta el
a testét, mint egy kisszobát,
elébe jött, hogy lásson engem,
kitárta minden ablakát.
Oly igaz volt: az arca hófehér,
mezítelen tekintetében ott
a súlyos semmivel, amely
otthonná érik majd
a kőfalak között, csörgő dió
és lágy kenyér lesz asztalán,
hitvesének arca két kezében, s
szerelmük szellős röpülése
pirosuló földjeink fölött.

ÖREGASSZONYOK

Harangszóra vonultak ők
feketébe öltözötten,
mint megtépett varjúcsapat
hajnal felé, sűrű ködben.

Életük immár kulcsolt,
pereg, akár az olvasó,
az ölükben macska fészkel,
befűtenek, ha hull a hó.

A szájuk már kihalt odú,
tekintetük az út porában,
kiegyenesednek végül
a koporsó mértanában.

Nyírfalvi Károly
LUGAS

„Gondolj, gondolj, gondolj!”
Micimackó

Egy nap tényűző leszek
újságokkal ki, a szélnek adom őket
a lugasba indulok képzelődni
gondolkodni egy nap.

Egy nap tényűző leszek
patakparton meséket mondok
a szélnek, a hónak, hóembernek
egy nap meséket mondok.

Egy nap tényűző leszek
kút mélyére nézek meglátni a szörnyet
a napra, az egekbe kémlelek
egy nap jóslatot mondok.

Újságokkal ki, a szélnek adom őket
szavak, tények és hazugságok
alvás, ébredés, újabb reggelek
szabadság ideje, a szellőző mind nyitva.

Újságokkal ki, a szélnek adom őket
teli az udvar *jötténnyel*
a lugas távolabb, messzebbre esik
oda menekülj minden, minden elől.

Újságokkal ki, a szélnek adom őket
mit otthagytam, eszembe jut,
hogy itt mi lesz, nem tudhatom
itt mit hagynék, lugasba mit rejtenék?

A lugasba indulok képzelődni
a lugas majd sugall valamit
hernyókra, bogarakra figyelek
a semittevés nem pusztít.

A lugasba indulok képzelődni
szemem köré ívet rajzolnak levelek,
pókhálókba, indákba gabalyodom
erejéből kifogom a déli szelet.

A lugasba indulok képzelődni
élnék ott egész nyáron át,
hálnék a csillagok alatt,
nézném útjaik rejtjeles lendületét.

Gondolkodni egy nap
nem gondolni semmire
távolabb a helyet nézem
a világ sebeit számolom.

Gondolkodni egy nap
zúzott hangokra figyelek
neszekre, zajokra, sürgő lényekre
mesét mondok nekik.

Gondolkodni egy nap
a hegyre, a csúcsra nézek
fejemben semmi sincs,
fejemben csak a lugas és a hegy.

jöttény: Fanni szava az oda nem való, idegen tárgyakra.

Szép Gyula grafikája

Novák Valentin

MAGYAR RULETT

Piros műselyem szoknyában ült. Sárga gyapjúharisnyája koszfoltokkal telihintve. Hosszú fekete haját messze kerülték a samponok. A tönkvár szélén árválkodott, míg a többiek, fiúk, lányok vegyesen, bőszen rohagáltak, csatáztak, öklelődtek, labdázta. Igaz, ketten az ifiak közül összebújva sustorogtak a porlepte, vécének is kitűnő bokor fedezékében:

- *Idefigyelj, ni! Nem rég kaptam a nagybácsimtól... Kurva jó! És hány lövetű?*
 - *Hat rózsapatron kell bele. Akkorát szól, mint egy ágyú. Tegnap a frászt hoztam a macskánkra, majdnem kiugrott a gangról...*

- *Van patronod?*

- *Egy maradt... A többit ellövöldöztem.*

- *Ismered az orosz rulettet?*

- *Nem, mi az?*

A múlt héten láttam egy filmet. Két fickó játszott benne. Szerelmesek lettek egy lányba... Először összebalhézta, aztán kibékültek, megint egymásnak ugrottak, a csaj meg csak ült, s nézte őket a nagy barna szemével...

- *És?*

- *Aztán a végén vettek egy fegyvert közösen. Mert barátok voltak tulajdonképp. Igazából nem tudtak egymásra haragudni, de a nőn sem voltak képesek megosztozni...*

- *Kettészelni mégsem lehet... De én nem értem a férfiakat... Mi a francot csipnek úgy a csajokon. Még pisztolyt is vesznek miattuk. Nézd csak Hajnalkát. Ott ül egész idő alatt, míg a Juli néni össze nem kürtöl minket; nem szol senkihez, de a múltkor láttam, hogy a Karesz és a Joci egymásnak mentek, s mindketten azt üvöltözték: Enyém lesz a Hajnal úgyis! Te meg meggebedsz!*

Kissé följebb húzta a piros műselyem szoknyát, s megvakarta a combja közepét. Piszkos körmei idegesítően sercegetek a sárga gyapjúharisnya foszladozó szálain. Nem gondolt semmire. Nézett bele a nagyvilágba. A hat iskolai év alatt jóformán nem is szólt senkihez. Nem tudhatták, mi ez nála. Melankólia? Már sejti; nem érdemes beszélni, hisz senkit sem érdekel a másik? Vagy eredendően üres? Mindenesetre, kívülről üresnek látszott, mint egy lukas pléhvödör. De lehet; valami mélységes titkot őrzött, mint az eget visszacsillogó kútmélyi víz, amely talán kincset ölel hús önmagába, de megeshetik, csak egy öngyilkos csontjait...

- Nem értem ezeket a bestiákat. Mindig félrekacsintanak, de rám sohasem! Szinte csodálom Hajnalt, ismerjük már tizenhét éve, s nem tudunk kihúzni belőle egy szót sem... De senki ám! Csak néz, mindenütt ott van, néz a nagy barna szemével, a férfiak hülyére isszák mi-

atta magukat, pedig sohasem rájuk pillog. Átnéz rajtuk, elles mellettük, s mégis mindegyik marha azt képzele; belé van zúgva a csaj...

- *Te is azt képzeled?*

- *Te hülye vagy! Nekem ez a nő? Az üres hallgatása? A titka, ami nincs is? Ez egy buta, beképzelt szipirtyó. Egy...egy...elkényeztetett démon! Leszar mindent és mindenkit... De már ketten is... Ha jól tudom... Ott rohadnak a lelke mélyén...*

- *Ha semmi közöd hozzá, akkor mi végre szidod, mint a bokrot? Üljön csak, nézzen úgy és oda, ahová akar! Na, itt egy pohár pezsgő...*

- *Hm, olyan ez, mint a lelke... Talán még a mélyéről fölkivánkozna az érzések, a gondolatok, de mire kimondaná, vagy jelezné, ahogy a felszínre törnének, máris kipukkadnak, mint ezek a nyamvadt, kérésztű buborékok.*

- *Na és mi lett a film vége?*

Az orosz rulett. Vettek a forgótáras pisztolyhoz egyetlen golyót. Beletették. Megpörgették a tárat. És elkattintották a ravaszt.

- *És? Mindkettőnél csütörtököt mondott?*

- *Nem mondhatott, mert addig játszották, míg az egyiknek kiloccsant a veleje ott a nő és a barát előtt.*

- *Nem adjuk föl matekfeladatnak az ötvenedik órán? Mit?*

- *Kiszámolhatnák a többiek; hány pörgetés kell ahhoz, hogy a két ipse közül az egyik biztosan meghaljon?*

- *De marha vagy! Különben is, ezt a zseni agyaddal még te magad sem lennél képes megoldani... A végére nem is vagy kíváncsi?*

- *Tocsogott a vér, nem?*

- *Nem az a lényeg!*

- *Hát?*

- *A barát odahanyatlott a halotthoz zokogva... A nő meg szótlánul fölállt, és kísértelt a szobából... Rájuk se nézett! Erted? Annyit se mondott; fapapucs!*

A sárga gyapjúharisnyás kislány ütötköpött fekete lakkcipőcskéjével a homokot kapirgálta. Közben ide-oda izgett-mozgott a rönkön, amelyen ült, attól függően, a félkörív melyik részét írta lábával a kavicsal elegy, macskahúgyos porba. A félkör íve csak mélyült, egyre mélyült. Hangyáknak már szakadékként hatott, hová a körszelet fennsíkjáról alábucskázhatnak, ha nem vigyáznak. A rönkvár tetején megjelent egy borzas fej. Vászott gyermekecske célozta meg gumilabdával a csapdáját készítő kislány fejét... És talált... A gumilabda messze pattant a lányka fekete, csatagos hajjal borított koponyájáról. E pillanatban megállt körzőként rajzoló lába, félig hátra fordult, miközben cipőjével belerontott a körbe; így az meghasadván, szabadjára engedte Hajnal tekintetét, amely iszonyú, mély feketeség-

vel, akár egy égi energiahalmaz magába szippantotta Kareszt, a labdával dobáló fiút, aki tétova mosollyal lépdelt lefelé a rönkökön, hogy odaérven a számára gyűlöletesen kedves lányhoz még finoman bele is rúgjon, a mélyülő körívet pedig szánt szándékkal szétsúrolja tornacsukájával...

- Kérsz egy kevés hajnalkamagot?
- Az mire jó? Asszonypótló?
- Valami olyasmi. Jól be lehet kábulni tőle. Egy kis pezsgővel, maga a feledés!

- Hiába, nem tudok ettől a nőtől szabadulni. Elpusztít. Ott ül a sarokban, jár a lába a ritmusra. Nem néz senkire. Nem is ismerem. Mégis elemészt. A jelenléte. A kitölthetetlen űr, ami benne van, az vonzhat ennyire...

- Mindenkit ez a női űr vonz. Nekünk menhíreink vannak, nekik barlangjaik, hová begyűjtik szent köveiket...

- Ostoba! Nem is erre gondolok! Más ez a vonzás... Borzalmas íze van ennek a kibaszott hajnalkamagnak...

- Igyál rá valamit!
- Hallottad, hogy járt vele a Joci?
- Csak annyit, hogy mérget vett be. De nem hinném, hogy Hajnal miatt tette volna. Egyébként még emlékszem; egyszer majdnem kicsúzlizta a csajszi szemét. Akkor se szólt semmit ez a te nagy Hajnalod, még annyit se: hm! Pedig ennyit azért szokott. Na, hogy volt a Jocival?

- Mondtam már, hogy nem a Hajnalom, de még csak nem is az alkonyom. Hidegen hagy...

- Te már jól elszálltál, barátom. Két perce se volt, mikor arról szónokoltál, hogy elemészt ez a nő... Összevissza fecsegsz!

- És hol van az a patron!
- Már beleraktam.
- Akkor pörgessük meg a tárat!
- De mi a tét?
- Aki meghal, szájon csókolja a Hajnalt.
- Oké! Kezdjük!

Hajnal nem haragudott Kareszra... Csak nézte, nézte a kaján ábrázattal vissza-visszaforduló, távolodó fiút, mialatt igyekezett kijavítani a jócskán megrongálódott homokkört, mit lakkcipőcskéje orrával mélyített hangyaveremnek. A fiú gerincében bizsergést érzett, s mikor elpattant labdájához ért, már nem fordult meg, hogy utálatos szerelemből még egyszer a lány fejéhez vágja, hanem kanságára ébredő csikó gyanánt - nyerítve elgaloppírozott a dühöngő felé.

Ekkor hatalmasat dörrent a bokor. Még Hajnal is összeresztett egy pillanatra, de nem nézett oda, csak a félkörével bibelődött. Szétrnyíltak az ágavillák, s egy diadalmas mosolyú kamasz lépett elő a poros növény-vár kapuján. Egyenesen Hajnal félköréhez igyekezett, merthogy a lány már egy újabbat mélyítgetett, egy hozzá közelebbit, szorosabbat. Mikor a srác odaért a rönkön kuporgó teremtéshez, megtorpant a félkörön kívül, s áthajolt fölötte. Hajnal szemében démoni láng gyúlt, s csak ennyit mon-

dott, szinte hördülve: Takarodj! Ám fölvetette a fejét, s e meggondolatlan mozdulat elegendő volt ahhoz, hogy az orosz rulett vesztese csókot pötytyintsen a leány duzzadt, de haragosan vonagló ajkaira...

- A Joci jól megjárta az állandó froclizásokkal. Addig bosszantotta a Hajnalt, míg saját vermébe esett, s belészerelmesedett a lányba végleg, visszavonhatatlanul. De semmit nem kapott. Csak közönyt. Némaságot. Pedig még jártak is egy darabig, ha mondható ez így. Légyottjaik olyanok lehettek, mint amikor az úrhajós kilép a végtelenbe, egy kis űrsétára. Joci ott lépdelt Hajnal mellett, a súlytalanságban, a semmivel töltött buborékban, ami ebből a női formájú mit-tudom-én-miből auraként árad, de érezte, minden hiába, még egy morzsányit sem ismerhet meg soha ebből a... Nézd csak!

- Mi az?
- Föjlált a Hajnal...
- Idejön?
-- Mi a frászkarikát akarhat?
- Mégsem. Kiment az előszobába, biztos megunt a bulit, és elmegy.

- Hát nem egy nagy durranás ez az este! Na, folytatom, bár már nincs sok hátra... Szóval annyi, hogy szép lassan elsorvadt mellette a Joci, megroskadt, mint egy aggastyán, mint a zsugorodó, ponttá szűkülő végtelen, s bevette a mérget... A nő pedig továbbállt. Semmi bánat, semmi öröm. Közönyös arccal... Lelépett... A fekete lyuk, ami maga Hajnal, egy időre megint megtelt férfiból mérített-rabolt energiával. De hamarosan lemerülnek az ilyen jéglelkű nők, s újabb anyagért ásitának... Áldozatok pedig mindig akadnak. Érkezett is a Karesz, aki hajdan gumilabdával dobálta a téri szabadfoglalkozásokon. Az is így járt, csak ő föllógatta magát... Még jó, hogy semmi közünk nem volt ehhez a démonhoz. Nem szívtattuk.. Ha jól emlékszem, én egyszer sem szóltam hozzá a nyolc év alatt.

- Na, érzed már a hajnalkamagot? Kezdek szállni... Még ráiszom ezt a krigli sört, és kész... Hohó, barátom! Dehogynem! Hohó! Jobb, ha menekülsz!

- Mi van? Te tényleg betéptél.
- Nem emlékszel?
- Mire kellene?
- Az orosz rulettre.
- És, miért fontos az?
- Te vesztettél. Te haltál meg. S jutalomból megcsókolhattad a Hajnalt. Te is átlépted a köreit, amit a lábával firkantgatott a homokba minden téri alkalommal. Jól vigyázz, barátocskám!

- Ugyan. Nem hiszek azért annyira az efféle misztikus zagyaságokban, mint a fáraó átka, meg az ehhez hasonlók... Mi bajom lehetne? Hisz el is ment. Meg különben; te találtad ki, mi legyen a vesztes-győztes jutalma, te ugyanúgy lakolsz!

A csók rövidre, a válasz hevesre sikeredett. A fiú két hatalmas pofont kapott. Ez a mozdulat volt az egyetlen Hajnal életében, amely arra utalt, érzelmek is lakoznak közönyös, de kétségtelenül vonzó arca mögött, avagy a lelke bugyraiban. A kamasz annyira megdöbbsent a frá-

szok elcsattantakor, hogy az elsűli patron szagát árasztó pisztolyt a lábához ejtette (a félkörön belülre), majd a bokor fedezékében röhögő stukkertulajdonos barátjához somfordált.

- Na, mi van? Elagyabugyált? Meghalsz, és még meg is vereted magad? Hol a fegyver?

Az ott maradt

Ekkor egyszerre fordultak a tönkvár széle felé, hogy most aztán odamennek, és visszaveszik a pisztolyt, ha kell, kicsavarják a csajszi kezéből, sőt még meg is tépik a haját... De amint megfordultak, inukba szállt a bátorságuk, pedig majdnem ugyanazt láthatták, mint korábban. A változás mindössze annyi volt, hogy a megbolygatott leány odébb telepedett. A rönkvár legszélsebb tuskóján ült piros műselyem szoknyájában, sárga, koszfolttal telehintett gyapjúharisnyájában, sámpont rég nem érzett, csatakos hajával keretezett gyönyörűen közönyös arcával és a földet leste, minek homokjába kopottas fekete lakkcipőcskejével kort karistolt. Mivel a szélső tönkön fészkelődött (bár úgy festeti, mintha ott sem lenne); immár nagyobb kör sikeredett, mint egy fél. Ha föláll helyéről, s az amúgy is korhadtságában már szuvas fogként lötyögő tuskót kiemeli a földből; talán befejezhette volna a művét, de nem így tett.

A srácok döbbenetteljes ábrázattal lestek megszokott mozdulatait. Moccanni sem bírtak, nem hogy megharcolni a pisztolyért. Pedig nála kellett legyen, mert ahol a csók. ádó kamasz leejtette, ott nem volt. Ám meg is feledkeztek a játékfegyverről, úgy megbabonázta őket a közöny pulzáló üressége, amely ebből a megfejthetetlen vonzó-taszító valakiből áradt. Juli néni harsány „becsöngetésére” rezzentek csak össze, s odalépdeltek a lassan összeseregülő többiekhez. Mint mindig, Hajnal ért oda legutoljára. Meg szétmaszatotha a majdnem-kört csupa por lakkcipőjével...

- Megfordult velem a világ!

Huhh, velem is. Föl se bírok állni.

- Pörgök, mint egy fékevesztett centrifuga... Egy egész zacskóval megettünk abból a nyavalyás magból?!

Aha...

- Nézd, ez visszajött! itt a Hajnal, látod?

- Hát, valami nagyon világosodik nekem!

- Ne marháskodj, rossz előérzeteim vannak! Te, ez beleül a forgó fotelba! Pörög, Mindjárt elhányom magam... Nem elég, ha én pörgök belülről?! Itt köröz, mint egy őrült!

- Hallucinálsz, te!

- Nem! Nézd, fölállt! Idejön!

**- szíiaasztók fiúú.k.k vísssszaahóssstamm
aaa piisztoholyotóókatkat teeeessssééék jáátsza-
szatatóók ééérrtemmm deee móóóst.t.t aaa
táhárbahnnn öööttt pahatrontron vannn sss
neemmm eegy aaakkiiii élleve meghússssa
annakk.k.k öörrökreee megnyíílóóók**

A látomás visszahuppant pörgő fotelébe, s akár a forgószelel, kürtövé csavarodott. Remegő kézzel nyúltak a pisztoly után. Hajdani tulajdonosa megperdítette a tárat, belé sem nézve, majd a szájába vette a csövet:

- Nincs sok esély, de jobb túllenni rajta.

Búcsúzóul még elsütötte régi kedves mondását, melyet a reklámplakát szövegéből ferdített: ÉN ÉS A MAGNUM! Aztán: BUMMM! Agya a falra loccsant, épp egy csókolódzó pár mellett.

Társa nagy nehezen kiszedte a halott görcsösen markoló ujjai közül a fegyvert, majd a véres csövet halántékához szorította. Koponyájának tartalma a fotelben örvénylő Hajnalkára zúdult. Ekkor a nő meglassította pörgését, laktopános lábának szőnyeghez súrolásával megállította a fotelt, kikászálódott, és se szó, se beszéd távozott...

A vendégek visítva rohángásztak le-föl. A házigazda rendőrért telefonált, aki hajnalhasadtára meg is érkezett, s megállapította; vélhetőleg öngyilkosságot követtek el a fiatal emberek. Míg a lassan kijózanodó tanúkat faggatta az önpusztító lehetséges okairól, hisz csak tudnak egymásról valamit, ha már nyolc esztendeig egy iskolába jártak - lévén osztálytalálkozóóról volt szó -, addig a nyomozó emberei egy harmadik golyó után kutattak, mert ennyi hiányzott a tárból. Hiába esküdözött mindenki, hogy csak két dörrenést hallottak. A hajnalkamagos zacskót gyűrögető felügyelő csak ennyit jegyzett meg: Ezen a héten ez már a harmadik eset. Úgy látszik, új társasjáték van születőben: a magyar rulett.

Ébert Tibor

A SZERELŐ

(jelenet)

Szereplők:

Férj
Feleség
A szerelő

A szín egyik része, a bal oldali homályban, a másik fele, a jobb oldali fényben. Elöl, középütt két szék megfelelő világításban, érzékeltetve a napszakokat: az estét és a reggelt.

Férj [balról be utcai ruhában) Egész nap fáj a fejem.

Feleség (jobbról belép nyitott hálókabátban, alatta rózsaszín pizsama vagy ing) Azt álmodtam az éjjel, hogy sok-sok pénzt nyertem. (Felnevet, hátraveti a fejét)

Férj Hiába vettem be antineuralgicát.

Feleség Így ébren tudom „Álmodozás az élet megrontója, mely kanosaiul festett egekbe néz...”

Férj Lehet, hogy időváltozás lesz. Valószínűleg.

Feleség Azt álmodtam, hogy kihúzták számaimat a lottón.

Férj Fáj, fáj, megállás nélkül.

Feleség 5, 12, 33...igen... Különbem ma kezdődik a halvásár. Olcsóbb lesz a hering, az olajos, a mustáros, a füstölt, a paradicsomos hal, a dán, a marokkói, a norvég, a portugál, a német, az orosz szardínia, meg a szprotni.

Férj Ott...ott, a tarkó fölött, onnan indul és nyomul előre...

Feleség Egy hétig tart a kiárusítás. Szeretjük a bücklinget.

Férj Migrén...az ilyen.

Feleség 5,12, 33... A negyedik szám mi is volt?

Férj Az.

Feleség Úgy emlékszem, hogy 53.

Férj Szerteágazik a fájás. Kis dúcok keletkeznek...

Feleség 53?

Férj Mintha égő dudorok nőttek volna a fejemem.

Feleség 53.

Férj Pici gömbök...

Feleség Az ötödik szám nem jut eszembe.

Férj Árkokkal.

Feleség Elfelejtettem.

Férj (elkezd sétálni a homályos részben) Olykor sövényeket érzek.

Feleség Kár.

Férj Meg aztán átlókat a fejen keresztül...

Feleség Előttem halomban a pénz...

Férj Egész nap nem dohányoztam, émelygett a gyomrom.

Feleség A sok köteg százas, ötszáz, Ady Endre, Bartók meg Széchenyi.

Férj (léptei határozottak) Nem kétséges, hogy migrén. A trigeminus.

Feleség Almomban még tízezres is volt árva-leánnyal, a Hortobággal, a figurára nem emlékszem. (Felnevet)

Férj Bizonyosan a napkitörések, protuberanciák. (Megáll) A teknősbolt kirakatában láttam friss, szárított rákokat és hangyatojásokat nejlonzacszkókban. Két zacskó ára 460 forint. Szép fehér hangyatojások. Nem vettem, siettem haza, úgy fáj a fejem, zakatolt... Pedig Xavér és Zebulon három nap óta nem ettek. Majd adok nekik egy kis párizsit.

Feleség (felkiáltva) 63! Megvan! 5, 12, 33, 53, 63. Mennyi három, ki gondolta volna, ezért nem jutott eszembe.

Férj (sétál) Majd az alvás.

Feleség 63! Gyönyörű számocska!

Férj Lefekszem. Hanyatt. Párna, magasító nélkül. Hogy a gerincem kiegyenesedjen.

Feleség 33, 53, 63...

Férj Tizenkét órai pihenés és reggelre kutya bajom se lesz.

Feleség (énekelve) 5, 12, 33, 53 63...három, három, mint az álom, mint az álom...

Férj (hirtelen megáll, aggódva) Öt kávét is megittam a büfében meg a Dominóban, mert azt gondolom, a koffein...

Feleség (dalolász, halkan, nagyon halkan)

Férj De akkor nem lehet érszűkület...

Feleség (dalolász)

Férj Nem.

Feleség Három, három, mint az álom.

Férj (ismét sétál)

Feleség Húszmillió!

Férj Hátha tumor!

Feleség Temérdek pénz! Mint az álom...

Férj Tumor?

Feleség Nagyon!

Férj (megáll) Ha tumor, akkor kész...kampec doloresz... Kész az egész...kész, zéró, nulla, nulla, kész...

Feleség Kétszázszor százezer...ezerszer húsz-ezer...mindegy, mindegy... Húszmillió! Szám, szám...Püthagorasz... Szám a világ... (Dalol)

Férj Az kizárt dolog! Az kizárt dolog, a szimptómák mások.

Feleség Vajon levitte Kornél a Patyolatba a holmikát?

Férj A tumor nem mindig fáj, s ha fáj...

Feleség És megszámlolta őket? Megvannak a cédu-lák? Pulóverek, a kék, a barna, a sárga, a zakó, nadrág, szoknyák... a két ballon...

Férj Kettőslátás, szédülés, hányinger, egyensúlyzavarok.

Feleség (*ingerülten*) Persze, nyertem! Pah! Frászt! Csak én nem tudok nyerni!

Férj A fundus.

Feleség 14.65000-et nyert a múltkor az a vén-asszony! Az a vén dög. Minek neki annyi pénz?

Férj Karinthy és a vonatok.

Feleség Vénasszony boszorka! Azt mondta a riporter, boldogan mosolyog. Hát persze, hogy mosolygott. Én is mosolyogtam volna! De még mennyire.

Férj De nálam nincsenek vonatok: se gyors, se személy, se teher.

Feleség Mit is mondott az a nyertes vénasszony? A szegényházza, a szociális otthonra meg az óvodákra hagyja a pénzét!

Férj Nem voltak vonatok, kétségtelen.

Feleség A hülye!

Férj (*nyugodtabban lépked*)

Feleség Az ilyen nyer! nem tud a nyereleményel mit kezdeni. Istenem...nem kell neki a pénz!

Férj Ismét a Ferencváros lesz a bajnok. Ez már majdnem bizonyos. Nyolc pont az előnye, szinte behozhatatlan. A Fradi... a zöld-fehérek, a nép, a nemzet csapata. Nem lehet elvenni tőlük a bajnokságot.

Feleség Bezzeg, ha én nyernék, rammosolyogna a szerencse

Férj Huj-huj-hajrá! Huj-huj-hajrá! Így van ez rendjén!

Feleség (*álmódzva*) Kicserélném a konyhabútort, új porszívót, padlókefélélt vennék, frizsidert...

Férj Ami meg a szédülésemet illeti...

Feleség Nagy teljesítményű Bosch mosógépet.

Férj Ideg az egész. Ideg...

Feleség Harmincezer forintos mosógép. Icaék is vettek.

Férj (*kimérten*) Az idegek behálózzák a koponyát.

Feleség És természetesen kicserélném az autót.

Férj Hipochonder lettem, bebeszélek magamnak marhaságokat.

Feleség Opel, BMW-ét, Suzukit, Fiatot...

Férj Ostobaság! Nincs nekem semmi bajom!

Feleség Piros Fiat...türkiz Clió...narancssárga Renault... Családi ház, télikert, terasz, zongora...medence lámpákkal, ernyővel... Jean Gabin játszik az Orfeumban. Meg a Danielle Darrieux. Darrieux, az a vörös. Mindig olyan a haja, amilyennek akarja. Különben is ez fehér-fekete változat.

(*Csend*)

Mindketten előremennek a székekhez.

Feleség (*leül a megvilágított székbe*)

Férj (*leül mellé*)

Nyerni fogsz?

Feleség Álmodtam...álom...annyi az egész.

Férj Patetikus számrendszerek zárójeli...gyufaskatulya öntudat... Nem félsz? Látod...ezt régen tettük, hogy így egymás mellett ülünk.

Feleség Ha akarod, hozok a fejedre sósborszeszes borogatást.

Férj Nem, ne! Hagyj... Tulajdonképpen jó volna, ha nyernél. Ugyanolyan a kezéd...

Feleség A holdak vonzása a régi. Csakugyan. Körmök ár-ápálya.

Férj Levágott karéjuk: feltámadás.

Feleség S a parányi sebhely...amikor összerázták az időt.

Férj És találkoztak a fővény magánhangzói...üzenetet hoztak.

Feleség Mennyi csalétek: az önáltatások menetrendszerűen megérkeztek. Hosszúsága van ennek a csöndnek.

Férj Szélessége...térfogata...

Feleség Csöndcellák... A lapátok értelmét meg az árkokét ismerjük, őrt állnak a hazugságok és bizonytalanságok jegenyéi.

Férj Jegenyék csodálkozásra, agóniára.

Feleség Jegenyefák várni, inni egy korty vizet szobában

Férj Jegenyefák a másodpercek megmérhetetlenül és aránytalanul, jegenyék kiáltások egy sötét állomás peronján...

Feleség Miközben hizlalt pecsétek malasztja tátog, tollvonások, hályogos rendeletek cikcakkos köntörfalazása buzgólkodik üdvözülésre.

Férj És talán a gyertyák, öngyújtók fényénél felébrednek megint a játékok.

Feleség Játékaink...a kertek alatt, a dombok gallérijában meg a szobákban

Férj S a ruhafogasra akasztott szonátahangok is, a téma: adagio.

Feleség A madarak elviszik ígéretét a halk repüléseknek?

Férj Hol a csillagok, felhők tükörmása...? Folyó, tenger, pocsolya, lavór...?

Feleség A vázára emlékszem, melyben nem volt víz, s a szikkadás arcokat formált a mélyben, szemet, szájat, mosolyokat.

Férj Rengeteg virágot hoztak, mert bizonyítani kell, és mert a virágok elhitetik a pillanat fontosságát...

Feleség Ha most neked támaszkodom...úgy kissé ferdén, ahogy szoktam a válladnak...

Férj Dőlj nekem..jobban látlak... Ez Chanel, Chanel 5. Várakozások lyukas görbületén alagút magaddal távoli csonk marasztal.

Feleség Tört kicsi jelzése egy zöld, tavi hírnár..kifordult szó csöppje, hogy bátorságodat köszöntse. Mondd, mi ez?

Férj Zarándoklat. Párhuzam találkozása... Nem tudom...nem tudom bizonyosan. Talán háttér, fundamentum...lehetőség. Felfedezések röpte, gondolatbárkák ringása.

Feleség Noék vagyunk... Jó így...nagyon... Kövületek tapogatózása ez a törmelékcsend...eldobott konzervdobozok nosztalgiaja...hűségalmaza a monogramunkkal. Valamit szeretnék mondani.

Férj Mondd.

Feleség Talán rettenetesen sokáig ülünk így, talán ismétlés ez, talán megismételhetjük...

Férj Ki kell hívni a Szerelőt.

(Mindketten visszamennek *hátra*)

Férj Fáj, fej, fuj, fej, fuj, fáj (*Sétál fel s alá*)

Feleség Milyen banális: 5, 12, 33, 53, 63...csupa három, csupa három, mint az álom.

Férj Talán a napkitörések. Lehet, hogy időváltozás lesz, talán Szokoli az oka...feljelentgetések csókáival.

Migrén... Hány százalék, hogy tumor? Csókák, madarak.. Egy..? Fél..? Csókák, madarak...

Feleség Megcsinálok a reggelit. *(Kimegy)*

Férj *[elindul hátrafelé]* Mint a polip nyúl előre, ki nyomja szemem. Az éjszaka elveszi a fájdalmat... *[Eltűnik a homályban]* Elalszom...és nem érzek majd semmit...ha balra fekszem, fáj, ha jobbra dőlök, mintha késsel hasogatnák... Madarak...csókák...

Szerelő *[Belép]* Gondolom, jó helyen járok *[A félhomályba megy]*

A citromszörpöt kivasalják, hisz utca-lámpákat főznek ebédre. Ki kell vennem a fejből a tumort... És mert a kalapácsot arra használják, hogy beöntsék a benzintartályba... El keli vagdosnom az idegeket... Fésülködni fogok a parajfőzelékkel... Ki kell tágítanom az ereket... Így tehát nem kétséges, a hangfogók nejlonzátonyokat ellhetnek, kávézacc-csipeszek kerékpározhatnak át a formatan vércsekoltyúin...ki kell vennem, el kell vagdosnom, ki kell tágítanom... Köldökharsonák vadgesztenyéi a konzervgyárak előtt tisztelegnek...

Feleség Kész a reggeli! Orange pekoe, ribizlidzsem, vaj, kifli, zsemlye, sonkarolád, tojásrántotta... *(Be/ön tálcával a kezében)*

Szerelő Asszonyom, adja ide az álmait: 5, 12, 33, 53, 63...

Feleség Csupa három, csupa három... *(Átadja a tálcát, kimegy)*

Szerelő Az újságírók altatót szednek be. Végre! Végre! Eszmélések tribünjén három színű öntudatunk párizk! Halastó! Gumibot! Fagyibimbó! Végre! Mindenesetre OMO himnusz, Santung szoltár, Henkel induló! Valószínűleg, valószínűleg poharadba csúszik melegen fogak torkok mosolya, megfogod kezem... Protézis! Bifsztek! Kacagány! Kety! Halastó! Itatás...! Kety! Gulyásparafrízis...! *[Leól a székre és eszik]*

[Megszólal valami mozarti muzsika]

[Szín: mint az elején]

Feleség *[Balról be utcai ruhában, nagyon megöregedett. Megáll]*

Mozart.

Férj *(jobbról be pizsamában, nyújtózik)* Muzikális vagyok.

(Hallgatják a zenét)

Feleség Felveszem a rózsaszínű hálóingem... Megyek aludni...és...

Férj Elmúlt a fejfájás, nincs kín. Az éjszaka felszívta a kínokat. *(Mozgatja a fejét jobbra balra)* Friss, kitűnő fej... Fej...fej...fej... Büszke fej!

(Férj és Feleség elmegy egymás mellett. Zene szól: Mozart. Elől a Szerelő eszik)

Szép Gyula grafikája

Batári Gábor
DEMIURGOSZ

Meglett, meglett, aha,
nos, teremtési rend-,
afféle nagypapa...,
na, ja, aki teremt.

Mit? Hát bolygót, férget,
kedvest, szépet neked:
kislábujjat, térdet,
a csont húsért eped.

Húsodért is kedves.
A húsért a HÚSÉRT
gebed, az a tetves,
az a nagy test és vért-

értékesítő blokk,
a hú földhivatal-
inkább alatti tok,
TÚLkoporSÓzott ital,

tűzükelnemalszik-
ízű, férgükmegnem-
halízú-plasztik,
egy élőhalálnem.

Meglett világgéped
látóm, meglett orcád
képletesen képed.
Ki vetheti el sorsát?

Nagy Cili
MESSZE MÉG

Éjszaka földrengés-átfutotta arcon
tükröződöm vissza. Romjaimban alszom.
Drótszínű szivárvány nyúlik álmaimba,
kérdőjel-vasívét szívemig lenyomja.

Lavinaomlásként zúdul a felelet
falon át, mielőtt álmodnék teveled:
csigolyánk összenőtt, arcod sose látom,
életed végtelen szívverés a háton.

Véredből ereim feltölthetem újra?
Szív falon menekül, kilenc angyal fújja.
Nem szakad, nem szakad, összevázott hajjal
távozom. Áll a kő. Messze még a hajnal.

Görömbei András

A TÖRTÉNELEMEL ELJEGYZVE

Néhány szó Nagy Gáspár költészetéről

Hamarosan már negyedszázada lesz annak, hogy 1973 októberében Kormos István az Elet és Irodalomban költővé avatta Nagy Gáspárt. Verseket korábban is irt, de a kormosi pecsét ekkor hívta fölrá a figyelmet. Ettől kezdve érezhette magán a költőtársak és az olvasók figyelmét. Kitűnő érzékkel nevezte meg Kormos István már ekkor Nagy Gáspár költészetének legfontosabb jegyeit: az eredeti látásmódot, a történelmi érzékenységet és a nagyfokú erkölcsi igényességet. Nagy Gáspár azóta is példászerűen hűséges ehhez a három, szétszalazhatatlanul egymásba fonódó sajátosságához. Költői szavára és emberi magatartására egyaránt érdemes volt figyelniük az utóbbi negyed században mindazoknak, akik az értelmet és erkölcsöt fölöttébb próbára tevő időben meg akarták őrizni 'egyeses testtartásukat'.

Ebben az iszonyatos manipulációkkal telített megalkuvásokra, majd színváltásokra csábító időben Nagy Gáspár költészete - a korán megtalált biztos alapokon - nagyívűen kibontakozott, összetéveszthetetlenül egyéni versbeszédévé vált. Mindmáig őrizi az elemi evidenciákat kimondó tiszta dal harmónia-rendjét, de az idők során - már az 1978-as Halántékdob című második kötetétől kezdve - a hiteles lélek- és korkifejezés igénye a groteszk elemeivel telítette a kidaloló alaphangot.

Nagyfokú történelmi érzékenysége és felelősségtudata már a Koronatűz (1975) verseiben feltűnt. Költészetének e gazdag vonulatából ezúttal csak az évtizedeken keresztül tiltott és üldözött motívumaira utalok. „Ama százujjú kesztyű helyett/ - hallik egy üzenet - / október vézró levélbrokátjába / csavard a kezéd” - kezdte - egyértelmű vallomással - első kötetének *A tél elé* című versét. Már ebben a korai versben kivallja eltökélt magatartását: a könnyű védelmek helyett a történelemmel való szembenézést.

Ennek a határozott szemléletnek sok előzménye van Nagy Gáspár életében. Feledhetetlen maradt számára az 1958-as „öröknýr”, amikor apja és nagybátyja megsírták a kivégzett Nagy Imrét és társait. Majd történelmi tudatot nevelt belé a pannonhalmi bencés gimnázium is, ahol a könyvtár emlékkönyvében Veres Péter bejegyzését olvashatta: „Jólesik szegény magyarnak ezer évre visszanézni.” S ahol a tiltások ellenére elevenen él; az ötvenhatos forradalom szelleme is. Tanárai „minden októberben frászbán voltak, mióta az 5 éves évfordulón több gyereket ki kellett csapni (szelíd följelentés nyomán) a gimnáziumból, mert kopaszra nyíratkoztak, így köszöntve - s köszönve! - a szovjet Nyikítát.”

Nagy Gáspár történelemszemléletének, látásmódjának elmélyülése az 1968-as esztendőhöz kapcsolódik, s ez - miként erről (*legény-részlet*) című önéletrajzi kisregényében számot ad - részben Nagykanizsán történt.

Ez a kisregény oly gazdagon át van szöve felismerhető életrajzi motívumokkal, hogy - Nagy Gáspár életművének ismeretében, a motívumegyezések gazdag hálózatát felismerve - a történet szemléleti vonatkozásait is hiteles vallomásnak vehetjük, hiszen azokat az életmű egésze igazolja.

Nagy Gáspár gyerekkorától fogva Nagykanizsán nyaralt anyai rokonságánál. A „város-élményt... Ebben a különös, családiásan bensőséges városkában szívta magába”. Ezt tette 1968 augusztusában is. Ennek az augusztusnak az élményeiről ad plasztikus képet a kisregény, melynek egyes szám első személyű hőse maga a leendő költő, az értelmiségi pályára készülő tizenkilencéves fiatalember. Finom öniróniával is átszőtt szerelmi történet az egyik szála a regénynek, a másik pedig a főhős történelmi, politikai eszmélkedésének a rajza. A két eseményszál összekötő láncszeme az, hogy a gyönyörű fiatal lány, akivel a nagykanizsai nyár összehozta a főiskolára készülő nyaraló fiút, hamar beavatja őt legbensőbb történelmi titkába. Belső igényből ad magyarázatot kényszerűen választott „bérszámfejtői” státusára: édesapja a börtönben halt meg 1963-ban, az amnesztia előtt pár nappal. Tíz évre volt elítélve. „Senkit sem bántott, csak elszavalta a Talpra magyart.” Természetes ez a vallomáskényszer a kisregényben, hiszen a lány örök sérelmet hordoz magában, „ellenforradalmár” édesapja miatt nem vették föl az egyetemre sem. Ez a beszélgetés akkor történik, amikor a fiú már tele van Milan Kundera eszméivel és az 1968-as esztendő történelmi izgalmával. A lány édesapjának a sorsa természetesen idézi föl benne a forradalommal kapcsolatos korábbi élményeit, emlékeit. Nem is tudja kikerülni a történelmi szembesülést, hiszen amikor 1968 augusztus huszadikán elutazik Nagykanizsáról, útját már a Csehszlovákiába vonuló szovjet tankok keresztezik. A buszsőfőr rádiója egy szót sem szól a tankokról és a csehekről, csupán arról számol be, hogy „A Gellért-hegyen soha nem látott, gazdag tűzijáték volt; soha ennyi rakéta, ekkora görögtűz, új kenyér, alkotmány napi szokásos kovással kelesztve.”

Az 1968-as „testvéri segítségnyújtás” így kapcsolódik össze a tizenkét esztendővel korábbi „testvéri

megsegítés"-sel. Így lepleződik le, így tárulkozik föl a szocializmus igazi arculata. És így formálódik az eszmélkedő fiatalember ítélete is erről a fantasztikus színjátékról.

„Azután 1968-ban, Szent István király napjának éjszakáján tankoszlop dübörög elő a ködből, lezárják az utakat, elterelik a forgalmat. Eljegyeznek a történelemmel: előre és hátra az időben. Az emlékezés jogát és felelősségét tanítják ott nekem. És azt: hol is élünk. Én nem vonulok be, de elfoglal Közép-Európa. Lefoglal a szegény” - írja a regény világában szemléletesen bemutatott élményéről két évtizeddel később Nagy Gáspár.

Tanúságot tesz e vallomás igazságáról egész költészete, mely minden időben arra törekszik, hogy tudatosítsa, „hol is élünk”, s kutassa, mit kellene tennünk, hogy emberibb módon éljünk.

Meggyőződéssel vallja, hogy „egy élére állított vers sokat tehet”. És ennek tudatában cselekszik pályakezdése óta. Költészetében egész motívumhálózattá nőtt a tiltott történelem, az „ötvenhatosok hatvannyolcasok / hetvenhatosok nyolcvanegyesek / és főleg tömegesen egyesek” eszméinek ébrentartása, felegyenesítése.

Nem lehetett őt felejtésre és vakságra kényszeríteni, „józan” árulásra rávenni. És nem lehet ma sem. Ezért írhatott meg olyan történelmi jelentőségű, a rendszerváltás előkészítésében is fontos szerepet vállaló közismert verseket, mint az *Öröknyár*, *elmúltam kilenc éves* és *A Fiú naplójából*. A kimondott igazságokat nem lehetett többé elnémítani, ki-nem-mondottá tenni.

Nagy Gáspár minden időben szarkasztikusan utasítja el a „benyáló legyek” példáját.

Emlékezetes szóösszetételei a szellemi-erkölcsi energiasűrítés feledhetetlenül egyedi példái: megnevezés és megsemmisítő ítélet szintézisét teremtik meg. Nagy Gáspár „a józan helybenzsákbánfutós korban”, „redukált időben”, amikor „rettentő agyroncstelepeken a latolgtatás tűnik a legjobb narkózisnak”, „kontinensnyi álmok vesztőhelyén” vette számba a „roncsidő”, „mammutcsont-átültetés”, „sorsbukfenc”, „tapskisiklás”, „tömegsírha”, „balsorkereskedés” számtalan változatát, a „félelmetes holnapelőtt” tényeit.

Ezek az erős kifejezések természetesen csak a maguk helyén, az adott szövegösszefüggések rendjében teljes értelműek, de így, kiszakítva is jelezhetik Nagy Gáspár költői látásmódjának összetettségét és ítélkező karakterét.

A hetvenes-nyolcvanas években történt meg az irodalom közéleti szerepének hangos trónfosztása. Amíg ezt a törekvést a korábbi dogmatikus, agyonpolitizált irodalomszemlélet korrekciója, az irodalom autonómiájának visszaszerzése motiválja, csak üdvözölni lehet. Az irodalom autonómiájának, öncélúságának olyan értelmű hirdetése azonban, mely a koreszméktől, valóságvonatkozásoktól való teljes elszakítottóságát, függetlenségét abszolutizálja, nemcsak káros volt, hanem manipulált is. Ez az abszolút sterilizálás éppúgy politikai szándékot szolgál, mint a túlpolitizáltság az ötvenes évek elején.

Nagy Gáspár mély közösségi felelősségtől indítva utasítja el azt a látszatmodernséget, melynek hirdetői „a szárítókötélre aggatott / szavak színének pusztá sor- /rendjében vélik föltálatni / majd föltálatni végül k-ia- /rusítani (nincs jobb szavunk) / a semmi tündöklő árnyalatait”. A „mellényelvelés finanszírozott nyelve” szarkasztikus ironiát vált ki belőle, megveti azt az irodalmat, amelyik „ többféle megnevezés látványos eszközeivel kussol a lényegről”.

Maga gazdagon él a legmodernebb költészet eszközeivel, c vizuális hatásokkal, szótörésekkel, szójátékokkal, szokatlan szóösszetételekkel, groteszk és szarkasztikus esztétikai minőségekkel, dekonstrukciókkal is - de mindig funkcionálisan alkalmazza ezeket. A hetvenes-nyolcvanas évek tapasztalatait például egy Ady-sor két betűjének a megváltoztatásával összegzi: „rohadunk a forradalomban”. De ugyanilyen szigorú megítélője lett a rendszerváltás kora „mosolyelágazás”-ainak is.

Nagy Gáspár költészetében a kemény, olykor szarkasztikus ítéletek sokasága egyértelműen tanúsítja a költői én szigorú magatartásnormáit és közösségi felelősségét egyaránt. Versvilágát mindemellett áthatják azok a nemzeti idézetkincsbe kívánczó tömör összegzések, szentenciák, axiómák, amelyek valóságos súlyukat szintén a versösszefüggésektől kapják, de idézhetők külön is, mert a befogadó tudatában az egész életmű áll aranyfedezetül. Sohasem maga a gondolat új az ilyen axiómákban, hanem a belső, személyes hitelesség a fontos bennük. Az a költői út, amelyen a lírai én a felismerésekhez eljut. Közismert példára hivatkozom: Illyésnek mondata - „Mert növeli, ki elfödi a bajt” - önmagában közhely, de Bartók című versének centrumában fölhangozva félelmetes korítélet és örök érvényű intelem. Ugyanúgy kapnak erős esztétikai-etikai-magatartásbeli értéket Nagy Gáspár költészetében olyan kifejezések, mint a „szaltószabadságot érzek”, „kibiztosított beszéd”, „hallgatni szabad”, „múlik a jövőnk”, „egyszer majd el kell temetNI / és nekünk nem szabad feledNI / a gyilkosokat néven nevezNI!”, „míg a szem él látni kell fele-Barátaim!”

Nagy Gáspárnak jól elkülönülő egyéni hangja van a magyar költészetben: morális szigorúság, pontos tárgyyszerűség, ironikus-önironikus elemző látásmód, avantgárd elemekkel is élő keserű játékosság, nagyfokú történelmi érzékenység, emlékező és ítéletet mondó felelősség és bátorság jellemzi. Művészetének esztétikai karakterét költői személyiségének kikezdehetetlen magatartása is minősíti.

Kovács Sándor Iván

HÉT MAGYAR KÖLTÉSZETTÖRTÉNETI FÜRDŐ-BAGATELL

1 Zsigmond császár a pokolbeli „tüzes kádferedőben”

Ez a középkori fürdőemlék az 1552-ben készült *Zsigmond császár és királynak krónikája* című Tinódi-história függelékében maradt fenn, mint nem Tinóditól származó betoldás és a XV. századi Tar Lőrinc pokoljárását beszéli el. Azt pontosabban, hogy amikor Zsigmond császár bátor lovagja 1409-1411 közötti zarándokútján eljutott az írországi Szent Patrick kényszerbarlanghoz, amit a pokol tornácának, purgatóriumnak tekintettek, ottani látomásaiban Zsigmond császár is megjelent. A krónikás ének szavaival:

A Hazánk s a külföld illusztrációja (1866)

Éneken hallottam, vagy volt, vagy nem volt,
Tar Lőrinc hogy pokolba bément volt,
Egy tüzes nyoszolyát ő ott látott volt,
Négy szeginéi négy tüzes ember áll volt.

Szózatot ott Tar Lőrincnek adónak.
Az nyoszolyát tartják Zsigmond királynak,
Érsek, püspök, két paraszturak voltak,
Az négy ember hamis urak voltak.

Érsek az hamis dézmaért kárhozott,
Kancellárius levél-váltásáért kárhozott,
A két nemes úr dülásáért kárhozott,
Hamis vámszörzésért egyik kárhozott.

Nagy sok csodát Tar Lőrinc látott volt,
Egy tüzes kádferedőt ott látott volt,
Zsigmond császár hogy benne feredett volt,
Mária király leányával ott forgódik volt.

Sok párta nélkül való leányokat,
Szép menyecskéket és szép ruhásokat,
Kiknek Zsigmond megmérte köldekeket,
Hosszasságokat, és ő szép tügyeket.

Horváth János szerint az ismeretlen betoldó „egy ismeretlen énekből merít”. Mivel pedig „Zsigmond ellenes célzatának valószínűleg csak Zsigmond életében lehetett értelme”, ezért „előzményként Zsigmond-korabeli humanista szerzemény feltevése látszik indokoltnak”.

Ezért tekinthető ez a fürdő-adat a XV. századból való emlékeknek.

Nos, ez a „tüzes kádferedő” a vérmes Zsigmond császár pokolbeli büntetése. A „nyoszolya”, ahol a fürdőző megpihent vagy ahol dögönyözték, köpölyözték, a kád, a „kádferedő”, a „párta nélkül való lányok” (értsd: már nem szűzek) és a „szép menyecskék” azonban a mindenkori fürdőélet valóságát képviselik. A vízióban még két dolog feltűnő: a merész társadalomkritikai hang az „érsek, püspök”, „paraszturak”, „kancellárius” hamisságai, dülásai, vámolásai miatt (ez szinte a reformáció hasonló katalógusaira emlékeztet), a másik a császárt sem kímélő bírálat: buja hajlandóságának kárhoztatása. A merész hozzáttétel, hogy ti. „kiknek Zsigmond megmérte köldekeket,/

Hosszasságokat és ő szép tügyeket” (azaz tőgyüket: 'mellüket'), olyan hölgyekre vonatkozhat, akik vagy kicsapongásaikért bűnhődtek, vagy fürdői prostituáltak, úgynevezett *fürdőskurvák* lehettek. Ismeretes a szóláshasonlat: „Sír, mint a fürdőskurva”, értsd: 'visszataszító módon sopánkodva sokat panaszkodik'. Közmondásgyűjteményben pedig ez szerepel: „Sír, mint egy fürdőskurva”, értsd: 'velencei fürdőskurva'. A fürdőben való kurválkodás tehát a kurtizán-respublikára, Velencére utal. A fürdőskurváknak ez a panaszló attitűdje talán a prostitúció hierarchiájában elfoglalt helyükkel függhet össze. Ha így volt, a középkorban nem lehetett túl magas a tarifájuk, lett légyen „szép tőgyük” akár vagy „hosszú köldökük”. (Ha ugyan itt nem inverzióval van dolgunk és nem a mellükre vonatkozik ez is.)

De nem találgatok tovább: a fürdőskurva (a velencei fürdőskurva) pontosító jelentését, hozzánk származását s a Tinódi-vers megőrizte Tar Lőrinc-énekérszlet fürdőttörténeti és erkölcsörténeti szakirodalmát kellene tanúztatni.

A régi Budapest erkölcséről értekező Siklóssy László csak arra tér ki, hogy Luxemburgi Zsigmond Mária utáni második felesége, Czillei Borbála mellett is hódolt csábítási szenvedélyének, s mindegy volt neki, ha partnere szajha, vagy bojárasszony. (A hiedelem szerint egy ilyen erdélyi román dáma iránti fellobbanásból született a nagy condottiere, Hunyadi János.) A pokolbeli „tüzes kádferedő” jelenete tehát (igazságokkal teli) vízió. Csak az nem világos, hogyan és miért mérte meg Zsigmond császár a fürdőbeli nem-szűzek

és menyecskék köldökét? Márpedig Horváth János a „tögy”- és köldökmérésre gondol idézett könyvében, amikor így íté: „Zsigmond erkölcsi felfogását nem tudta bevenni a magyar gyomor. Jellemzően örökíti meg ezt Tinódi Sebestyén.” Vajon ez a köldökmérés nincs-e összefüggésben, a török fürdők ún. kövек-tasin-jával, ami 'köldök-kő' jelentésű? Siklóssy Vámbéry Ármint idézi: ez a „két láb magasságú terasz alakú emelvény (...) a fürdőkedvelők légyotthelye”. A háremhölgyek a „köldökkő” körül fecsegték végig a napot, mostak el hajukra négy szappant, s használták a „Ruzmánna nevezett kenőcsöt”, ezzel tüntetvén el a „szőröket a titkos testrészekről (...), mert nem szeretik, ha ott szőrösek”.

A kis csintalan „köldökkő”-kiterőt azzal a hihetőbb magyarázattal egészítem ki: Zsigmond császár a fürdők-kurvának mind a mellét, mind a köldökét úgy mérte meg, hogy méregette, saccolgatta, összehasonlította: melyik köldök a mélyebb vagy kitüremkedőbb, melyik mell a tömörebb vagy megereszkedettebb. Az Értelmező Szótár is jól ismeri a mér igének ezt a jelentését (IV: 1267): 'Valamihez mér valamit: valami mellé teszi és összehasonlítja'.

2 Balassi Bálint két fürdőkalandja

Fürdői vagy fürdős kalandja Balassi Bálintnak kettő is volt. Az egyik egy *lavatio profanus* vagy *vulgus*, a másik egy *lavatio poeticus* vagy *sanctus*: az egyik tehát világi, vulgáris fürdőtapasztalat, a másik emelkedett, szerelmes, poétikus fürdőjelenet.

A Selmechez közeli Vihnye-fürdőn történt 1578 januárjában, hogy Balassi megverte és rút szitkokkal illette Rubigallus (Rothann) bányabíró legényét, aki a vihnyi hévizben Balassi mellé mert telepedni: vele, a főnemes báróval téve egyenlővé magát. A nemtelen legény hasonló szitkokkal válaszolt az átkozódó Balassinak, és a Selmecebányai magisztrátust emlegette döntőbíróként. „Szarok rájuk!” - vetette oda a költő, alaposan helybenhagyva, agyabafőbe verve sértegetőjét. A nemes selmec tanács 1578. január 21-én arra intette a vihnyefürdői atrocitás elkövetőjét: „hogyan ezután ilyen tragédiáktól túrtörttesse magát, nehogy az erőszakot erőszakkal elhárítani” kényszeríttesenek... Balassi öntudatos főlénnel felelt Selmec előljáróinak és a „Szarok rátok!” fürdői szidalmat esze ágában sem volt bevalani.

Köztudomású, hogy a vihnyi vasas héviz „idegbetegségeknel” is „kitűnő sikerrel alkalmazható.” Márpedig Balassi Eckhardt szerint „tisztító pilulát” fogyasztó, „feje szédelgése miatt” betegeskedő alkat volt, „idegrendszerével” lehetett „valami baj”. Tózsér Árpád egyenesen „a bánkódó neoretikus” portréját festette tovább. A vihnyefürdői gyógyvizről talán már a XVI. században tudták, hogy „fejszédelgést” (idegi bántalmakat) gyógyít, s Balassi ezért gőzölhette-áztathatta itt magát. A Rubigallus-botrány is jól jelzi: ráfért a vihnyi hévizkúra.

A *lavatio poeficus*: a költői fürdэшely Balassi egyik kései Coelia-verséből idézhető:

Csudálván egy ferdőt, ki felette nagy gőzt magában
/eresztene,
Ferdős okát mondja: Ez, úgymond, nem csuda, mert
/Coelia ül benne,
Kinek mezítelen testére szerelem gerjedvén füstí
/menne.

A túlértett reneszánsz, a manierizmus különös leleménye az utolsó sor: a „Coelia mezítelen testére szerelem gerjedvén füstí menne”. Kissé agyoncsapja a megfejtést az irodalomtörténeti kézikönyv, az ún. „spenót” száraz és színtelen fiziko-balneológiai kommentárja: „a gőz Célia mezítelen testén füstölög”. A meztelen asszonytestet a gerjedő szerelem füstje-párája-gőze lengi be - „mondja okát” ennek másképp és költőien a versbeli „Ferdős”. Ez a fürdőmester nyilvánvalóan maga a költő, aki Coelia legtitkosabb intimitásait lesheti meg, mert Coelia neki „szolgál”, neki „fénlik”, egyedül „rá gerjed”: Bálint-Ferdős szemlélheti Coelia mellén a „tündöklő drága gyémántkeresztet”, s láthatja meztelenül is, amikor Aphroditéként kél ki a gőzölgő fürdő habjaiból. Amit azonban Ferdősünk lát, nem mondja el teliszájjal: Coelia nagyasszony nőiességéhez a stílus *gravis* fokozata: az emelkedettség méltó. Bezzeg Az *cortigianáról*, *Hanuska Budowskionkáról szerzett latrikánus versé-ben a stíl humilis*: az alantasabb kifejezés a mérvadó. Anóka kurtizán dereka porcogós, begyes-faros teremtés, olyan mint egy „friss, szép fejér pulyka” - és nem csupaszra szörtelenített török huri, hanem völgyét-dombját bokrosan óvó lengyel szerető: „édes szőrű mókus”! Kétféle nőeszmény, kétféle stílus, kétféle meztelenség: az egyik az „ország-csillaga” nagyasszonyé, a másik a profi-örömlányé.

Önkényesen kapcsolom össze a szerelempárás bőrű, gőzfürdőző „fraj” Coeliát és a duzzogó Porcogós Anókat? „Mit haragszol?/ Hogy nem játszol/ Velem, kivel egy fraj szól?” - állítja szembe s párhuzamba őket Balassi is. A XX. századi költő, a Balassival szinte a szerepcsere szintjén azonosuló Nagy László ugyancsak elvégzi ezt a nemes hölgy-kurtizán szembeállítást *Balassi Bálint* lázbeszéde című versében:

Lengyel szép Zsuzsanna, citera, etcetera,
s kitől fürdő forr fel, a Hölgy és mókusa semmi...

„Lengyel szép Zsuzsanna” harmadik Balassi-vers szereplője: „egy citerás lengyel lány”. Az, „kitől fürdő forr fel”, aki a Hölgy: Coelia. Akinek pedig „édes szőrű mókusa” van: (jöllehet Nagy László ezt itt „a Hölgy”-re is érti): Porcogós Anóka. „Friss, szép, fejér póka./ Édes szőrű móka” - mondja régies szóalakkal a kurtizán-epigramma.

3 Egy régi magyar „Hany Istók”: Rákóczi László

Hany Istók Tóth Béla múlt század végi anekdotás-könyvének monstuma: A Hanság mocsaraiból kifogott, 'kigyón, békán elő pikkelyes halembere; a kapuvári plébános keresztelte Szent István nevére. Hany Istók valamelyest földi emberré lett, de egy szerelmi csalódás miatt visszavetette magát a kapuvári várak vizébe, s oly

villámsebesen eltűnt, hogy senki nem látta többé. „Alkalmasint kiúszott a Rábán át a Hanság mocsaraiba”.

„A magyar romlásának százada”: a XVII. század kevés Hany Istókkal dicsekedhet. Bethlen Miklós, a legragyogóbb műveltségű és táalentumú erdélyi főúr nem tud úszni, pataktól, folyótól, tótól irtózik betegesen és a mosakodásnak, otthoni fürdésnek sem igaz barátja. Fejét jó, ha negyedszázadként megmosta egyszer! Önéletírásában olvassuk: „Ritkán feredtem kivált hideg vízben. Lábomat két hétben, néha minden héten mosattam (...). de az orcámat, ha csak valami por, sár vagy valami gaz nem ért, sohasem mostam (...) A fejemet talán huszonöt esztendeje van, hogy meg nem mosták.”

Zrínyi másik rajongó híve, az ifjabb, hosszú szőke hajú Rákóczi László volt. Naplóíróként ismert, és ő valóságos, igazi Hany Istók. Éjjel-nappal és mindenhol fürdött. Az 1653-1658 közötti évekről fennmaradt Rákóczi-

napló csak úgy ontja a fürdőzés-adatokat. A mániákus fürdőző Rákóczi a víziszonyos Bethlenhez képest (ő azért is iszonyodott a víztől, mert gyermekként majdnem egy patakba fúlt) valóságos Neptún, aki mellett najád is úszik: fürdőzéseire többször magával vitt felesége. Rákóczi László fürdik természetes tóban, bányatóban és halastóban, fürdik folyóvízben és patakban, hévizben és fürdőházban, fürdik egyedül és fürdik szolgálival vagy vendégeivel együtt, fürdik halászat közben („Mentem halásztatni és az halászat mellett mulattattam magamat vízben való firdéssel is szolgálimmal együtt”; „Firedtem az kis halastóban és fogtam egy szép csukát is”). Feljegyzi feleségének doktor rendelte fürdőzését, és maga is el látogat a stubnyai, a trencsényi és a szendrői hévizhez. „Mentünk be Szendrőbe ebédre. Ebéd után firedtem az hől vízben... Kártyáztunk palatínussal; vesztettem 10 aranyat” - jegyezte fel egy igen költséges fürdőlátogatásáról. A gyógyvizeknél sűrűn megfordult, kövér, köszvényes Wesselényi nádor a tíz arany kártyanyereséggel ekkor igazán nem panaszkodhatott a lapjárásra.

A stubnyai héviz alighanem a leglátogatottabb gyógyfürdő, egyszersmind társasági és politikai találkozóhely volt a XVII. században. Gyöngyösi István is itt dátumozta 1664 nyarán a Wesselényi Ferencnek ajánlott *Murányi Venus-t*, amelynek szintén van egy mosdó-fürdő epizódja. Ez azonban csak fabulás szépeltés, epekedő barokk metamorfikus óhaj Rákóczi László igazi hanyistókságához képest. A testes, vaskos Wesselényi azon medítál: fecskévé változik, s megmosakodván Széchy Mária kiöntött mosdóvizében, összeszedi

fecskelábacsakájával a kis sárgalacsinokat, s azokból és szerelme hajszálaiból fészket épít, hogy onnan aztán hálólázába jusson. Ezt pontosabban úgy képzelem: „gyászoló” holt fecskének tetetné magát, Mária felvinné, s maga vinné be budoárjába, ahol aztán a fecske-vitéz, „mint porából Phoenix, új életre kelne”.

4 Batsányi, Csokonai és Kazinczy vetélkedése a váradi fürdőben Katalin kegyeiért

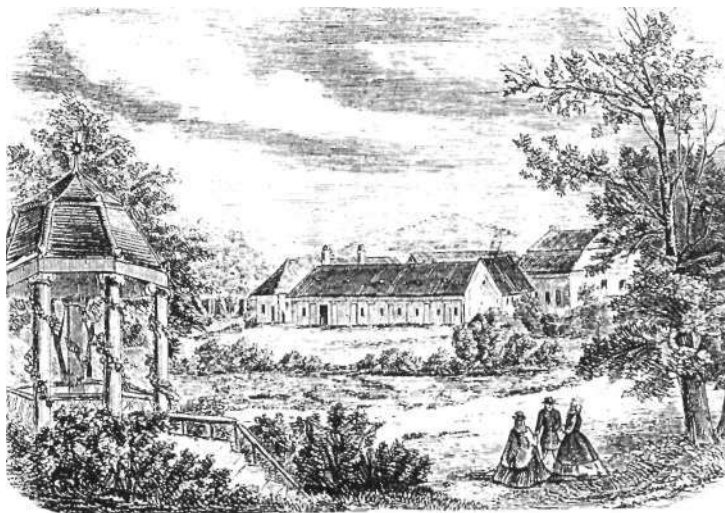
A fürdő a régiebb időkben nem volt azonos a mai stranddal, ahol minden fürre terített pokróc külön világ. A régi idők fürdője társadalmi érintkezési színtér, közös időtöltési lehetőség: zene (*Herkulesfürdői emlék!*), tánc, színház, sok-sok széptelvény, udvarlási alkalom, evések, ivások, kirándulások, közös programok, hosszabb ott-tartózkodási idők teszik emlékezetessé. Szerelmek, flörtök egyaránt szövődtek fürdőzéskor, ahogy ezt a váradi fürdő-

ben nem íróként, hanem férfi fürdő-vendégként jelenlévő három kiválóság, Batsányi, Csokonai és Kazinczy érdekes és izgalmas konstellációja tanúsítja 1802 tavaszán. Vargha Balázsé az érdem, hogy a három érettségi és kollokviumi tétel szerelmi vetélkedésére felhívta a figyelmet egyik tanulmányában.

1802. május: a Nagyváradi melletti Pece-Szentmártonhoz tartozó Félixfürdőn vagyunk. A Pallas Lexikkal szólva a hévizforrás itt „49 C fokú vizet ad. A mellette lévő tóban terem a *Nimphae-termalis* nevű növény, amelyet a törökök honosítottak itt meg.”

Batsányi, Csokonai és Kazinczy egyazon gyógytavi nimfávirágot szeretne leszakítani: mindhárman Krisztinát környékezik.

Az alaphelyzet és a kifejlés szinte novellisztikus. A még nőtlen Kazinczy fájós balkarját, a Lillában csalódott Csokonai reumás lábát gyógyítja a váradi fürdőben, s mindketten elkezdenek forgolódni a férjével, a goromba katonatiszttal szintén ott fürdőző húszéves, „nagy testű”, „gyönyörű növésű” Krisztina körül. Krisztina amolyan tapasztalt irodalom körüli hölgy volt: egykor megyebáli táncpartnerétől, Batsányitól kapott nemcsak műfordítói leckéket, és Batsányi majdnem elfordult miatta „idősecske költőnő barátnőjétől, Baumberg Gabriellától”. Kazinczy - miközben majdani feleségével, Török Sophie-vel is perspektivikusan levelez! - „mesteri képmutatással” keveri a lapokat: Batsányi újabb üzenetét nem közvetíti Krisztinának. Sárosy ezredes halottas ágyánál a legjobb házi barát jelmezében asszisztál. De a szerelmi szerencse mégsem a két markánsarcú, simára borotvált férfiszép-

A Hazánk s a külföld illusztrációja (1866)

ségre, hanem a ragyás Csokonaira mosolyog rá: ő a „bosszú-hím”, s gyönyörű férfielégtételként fonódik össze az adakozó hölgygel egy kocsiában, s hogy ez így lehetett, Vargha Balázs szerint egy kései Kazinczy-levél és Csokonainak csak Krisztinára vonatkoztatható verses vallomása támasztja alá:

Gondolván, hogy boldogságunk
Még csak kezdő-félbe ment,
S máris kinyílt mennyországunk
Egymás karján ide-
lent;
Mint a szőlő támaszával,
Mint a repkény a bikkfával,
Egymásba csimpalykozánk,
S ég, föld mind mosolyga ránk.

Hadd erősítsem meg, hogy a kiemelt három sor a szerelmi egyesülést jelenti, mert ez a Tasso-hely Zrínyi eposzában is a diadalmas nászjelet festésére szolgál:

Duplazzák csókokat egymás szája körül,
Vénus triumfusán kedves szívök örül,

Mint borostyán fával öszvekapcsolódik,
Mint kígyó oszlopra reá tekereszik,
Bachus levele is fára támaszkodik,
Ennyi mód két phoenix öszvecsingolódik.

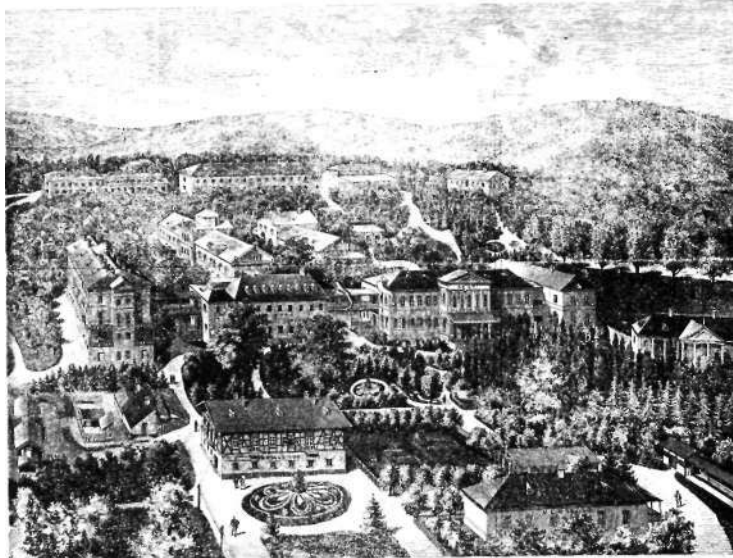
Hogy Csokonai nem saját Aminta-fordítását követi, hanem kedvelt Zrínyije merész közvetítő változatát, azt a Faludi Tündérgert-jében is feltűnő csingolódik ('összeölelkezve himbálódzik') csimpalykozik variációja bizonyítja.

5 Még néhány Sziácsi-forgócs; Arany „Karlsbadi apróságai” és a „Toldi estéje” Karlsbad-epizódja

Becsvágyam volt, hogy találjak egy úgynevezett *fürdőlevelet* Sziácsról, a nevezetes zólyomi gyógyfürdőről, ahol Werbőczy István a Corpus Juris-t írta, ahol Kossuth Lajos 1847-ben bebörtönzése után rövid időre megpihent (amikor e sorokat írom, akkor közli a Népszabadság, 1997. október 6-án, hogy Kossuth sziácsi emléktábláját levették a szlovák „államnyelvről szóló törvényre hivatkozva”), ahol 1862 augusztusában Arany és Madách is eltöltött másfél közös napot. Az OSZK Plakát és Kisnyomtatvány-Tára azonban csak egy 25 évvel későbbi, 1887-ből való fürdőlevéllel

szolgál. Igen részletes tájékoztatás és reklám, sok vonást hozzátehet Arany sziácsi napjainak rajzához. De most csak a sziácsot ábrázoló metszetre hívom fel a figyelmet: jól látszik rajta „a poloskás” Pest szálló, ahonnan Madách másnapi távoztát követően Arany kénytelen volt átköltözni a szintén jól megismerhető Belvederébe.

Nem is igazán fürdőlevél, inkább már a mai formájára emlékeztető üdülői prospektus ez a Sziácsi-ismertető... Vannak ugyanis olyan fürdőlevelek, amelyek

Sziácsi fürdőlevél illusztrációja (1887). Arany és Madách 1862. augusztus 10-12-én töltött egy éjszakát a PEST szállóban (lásd a kép közepén a Hungária és a Buda nevű szállodától jobbra). Arany Madách elutazása után mindjárt átköltözött a BELVEDERÉ-be, mert a PEST elviselhetetlenül poloskás volt. A (BELVEDERE a kép baloldali alsó felén. A PEST arról is nevezetes, hogy bebörtönzése után itt pihent Kossuth Lajos. Magyar nyelvű emléktábláját 1997 októberében - a szlovák nyelvtörvényre hivatkozva - eltávolították.

név és cím szerint regisztrálják, sorszámozzák a fürdőzőket. Egy ilyenre kellene rátalálnunk mind Sziácsról, mind Karlsbadról! (Nekem a pöstyéni fürdővendégek névsorát közreadó 1904. évi 1 123. számú fürdőlevél járt a kezemben. Ebből tudom, hogy Pekár Tamás „plebános ápolónővel” fürdőzött Pöstyénben, s ő volt szeptember 2-ig a 4381. vendég. Érkezett Kobylí, Petőfi u. 1. szám alól.)

Arany sziácsi lakozásának irodalmi hozadéka csekély, annál gazdagabb, a karlsbadi éveké. 1869 és 1876 kö-

zött minden nyáron a mai Karlovy Varyban töltött néhány hetet. (Fürdőlevél igazolhatná: valóban akkor járt-e ott egyszer, amikor biztosan ott volt Karl Marx is? A lexikonok eldicsekednek Karlsbad más híres látogatóival: Beethoven, Goethe, Schiller, Gogol, Turgenyev.) *Karlsbadi apróságok* című kis ciklusa őrzi ekkori epigrammait. Idézek közülük. *Búcsú a fürdőtől:*

Isten veled Karlsbad szép tája! -
Örökké az ember nem állja,
Rothad neki tüdeje-mája; -
Így végződik a földi pálya.
Alás' szolgálja!

És íme egy német nyelvű másik, ami lehet, hogy csak másolás valahonnan (tudni kell hozzá, hogy a wär a német dialektusokban *wir* jelentésű); bővebb szavú magyarsággal és rímmel adom vissza:

Wenn die Wässer
Wär'n mit besser
Alt die Doctoren:
Wär'n mer verloren.

Ha a vizek
Nem lennének
Jobbak, mint a
Doktorok,
El lennének
Veszve mind a
Betegek.

Többet ér azonban minden karlsbadi szösszenetnél Lobkowitz Bohuslav XV századi csehországi latin költő *Károly császár forrásaihoz* című költeményének fordítása (Karlsbad, 1869). Lobkowitz (1462-1510) a mi Janus Pannoniusunk kortársa volt és ez a forráscsicső verse (imitációs ősminta: Horatius, *Ad fontem Bandusiae*; Feronia forrásnimfához (ilyet Janus is írt) igazán megkapó, köszönhetően Arany nyelvi géniuszának, a lelkes dicsőítés átélésének, hiszen a forrásvízben gyógygerő lakozik:

Forrás, kit Helikon kara méltán zöngve magasztal,
Honnan hő folyamid, híg kén- és (oh csuda!) élő
Mész-ereid? Vajon, amely Siciliában az Aetnát
Élteti, a tűz, vagy Pluto s a Styxi közelség,
Az melegíti vized? Bajaenak martja irigyel
S mely Antenor-lakta Timávra tekinget, a kútfő,
S mely kék Rajna körüli támad, nemesítve halálad
Által, régi királyok legszentebbike Károly.
Nézd, mint hányja kevély buborékját a levegőbe!
Mint tarkázza követ márvánnyá, amelyen elfoly;
Iris alig ragyog oly sok színbe'. Fakadj is örökké,
Szent forrás, bőven s légy üdvös az emberi nemnek;
Tőled az agg erejét, a félnék lányka virágzó
Szépségét, s valamennyi beteg hadd nyerje meg újra
Felgyógyulását s térjen vidúlva honába
Mind, ki törött testét kristály vizeidbe mertté.

(A forrástól csak egy lépés a fürdő, Janus Pannonius ezt a lépést is megtette. Az úgynevezett „váradi búcsúvers”, az *Abiens Valere jubet sanctos reges Waradini* a váradi forrásfürdő timsós vizének gyógyerejére is utal.)

Karlsbadi gyógyforrásélményeit - Károly császárra és önmagára is utalva - Arany János így írta bele a *Toldi estéjé-be*:

Károly s a vadászok, lejtőn lekerülve,
Keresik a gímet a völgyi sűrűbe',
Követve nagy bajjal ebeik szaglását,
Nézve is a sziklák torony-alkotását.
Zubogás egyszerre hallik olyanforma,
Mintha valamely nagy rotyogó üst forna,
S tele az egész táj sűrű fehér gőzzel,
Melyben a napfény is haloványan vész el.

Arrafelé tartván, terepély bikkfáknak
Tisztásán, a patak mentibe', mit látnak!
Vízet a sziklából forró-meleg árral
Törni elő, buzgó, hét ölnyi sugárral;
Tetején ez oszlop ragyogó virágba
Foszladoz és hull mint szomorúfűz ága,
Szikrázik a naptól s patakba lefolyván,
Zöld, veres, meg barna kérget rak az alján.

Ezalatt a gímet az ebek meglelték,
Vidám csaholással hírt adva jelenték
De *Károly* a völgyet megszeretné nagyon,
Lön gondja utóbb, hogy neki nevet adjon:
Csatolta még hozzá két falu határát,
S ahol a forró víz kilövi sugarát,
Emele ott *fürdőt*, telepíte várost:
Az egész világnak gyűlöhelye már most.

Ott, honnan a szarvas lezuhant a mélybe,
S hol a fürdő épült a forrás fölébe,
Ötszáz évvel utóbb - vagy igen, már többel,
Sokat ábrándozott egy beteg ősz ember;
Megáldotta vizét nagy jótéteményért,
Ha nem új életért, új élet-reményért,
S ha valaha célhoz bír jutni ez ének:
Köszöni e forrás csuda hévvizének.

A két középső versszakhoz a kritikai kiadásban ez a két Arany-magyarázat tartozik: „Így tört ki e század tizes éveiben, mikor a többiek be voltak rekedve, az úgynevezett Hygianeá forrás.” - „Karlsbad történetírói régebbre vitatják a hely és forrás ismert voltát, de én a népmondát követtem.” A 96. versszak 3. sorához van a kézirat lapszélén egy még személyesebb megjegyzése: „Ott voltam 1869-1876.” - Értsd: ott voltam ez esztendőknél Karlsbadban, amit a fürdő „egész világnak gyűlöhelyé”-vé tett. De a három hitelesítő magyarázó glossza egésze sincs oly erős személyességgel töltve, mint maga a teljes 96. szakasz. A „beteg ősz ember”-ből itt igazi líra forrása tör fel. Az utolsó két bravúros sort pedig ezennel fürdőirodalmi szállóigévé nyilvánítom:

S ha valaha célhoz bír jutni ez ének
Köszöni e forrás csuda hévvizének.

Ha egyszer mégis emlékjelet avathatunk Szilácson, ezt írjuk fel mottóként Arany és Madách márványtáblájára.

6 Fürdőpoétika (?)

Szólhattam fentebb ókori s reneszánsz forrás- és fürdőversről. A források verset érdemelnek, mert mélyükben teremtő nimfa lakozik, a forrásoknak (s következésképp a belőlük fakadó fürdőknek) megvan tehát az istenségük; a forrás ezért szent, ezért bír külön mitológiával. A siracusai forrás nimfája Arethusa, a narni-belié, amelyről Janus énekel, Feronia. És még a szigetvári Cumilla forrás is afféle nimfától kapja elnevezését: Szulimán szultán tragikus sorsú lányát képzeljük istenségeknek. A fürdővers XVII-XVIII. századi története feldolgozatlan, de Arany - korabeli „szösszenetei” után említhetjük Vajda János *Fürdői emlék-ét*, bár ez már nem leírás.

Szólta a *fürdőlevél* két formájáról is: az egyik a katalógus, a másik a prospektus; ez utóbbi máig floreal. S jut eszembe: Hévíznek is van forrásmitosza, amiben szerencsésen elegyül a pannon-római és a keresztény elem. Az 1942-ben megjelent *A hévízi rádiusos gyógyiszap* című „ismertető és használati utasítás” beszél el: „Az őskeresztény legenda szerint még abban az

időkben, amikor Pannonia halmi felett a római Caesarak pogány sasai uralkodtak, egy Krisztus-hitű dajka esdeklő imájára a Szűzanya fakasztotta a hévízi forrást a béna kis Flavius gyógyulására, aki a föld mélyéből előtörő tó forró vizében fürdetve s gőzölgő iszapjában naponta beágyazva, hamarosan visszanyerte elnyomorodott, vézna gyermektelte épségét, teljes egészségét." Ha a forrásoknak ilyen isteni gyógyító erejük van, ezt illik megköszönni. Horatius Banduria-verse a vízbe dobált virágokról, koszorúkról és olyan áldozatként leölt állatokról beszél, amelyek vérét hálából a vízbe folytatták. Megint a Pallas Lexikonhoz folyamodom. *Forráskultusz* című szócikkéből megtudható: „A régi görögök és rómaiak bizonyos ünnepi napokon a források istenségeinek áldoztak, koszorúkat dobván a forrás vizébe (...) Aki a magyar néphiedelem szerint egy forrást bepiszkit, beteg lesz: ha vizét felzavarják, jégeső veri el a határt. „XVII. század eleji protestáns szeptemberünk, Szenci Molnár Albert is említést tesz szótárában a forrásünnepekről: „*Fontanalia* - Kutaknak tulajdonított ünnepek voltak, midőn a jó kutakban koszorúkat hántak”.

De hadd folytassam a hevenyészett fürdőpoétikai enumeratiót. A fürdőlevél XIX-XX. századi katalógus- és prospektus-formája már a múlt század elején a tárcsa-műfaj egyik változatának jellemzőit viselte. Az utolsó magyar irodalmi lexikon, amiben a fürdőtárcsa, fürdőlevél szerepel, a Ványi Ferenc-féle, 1926-ból: „*Fürdő tárcsa, fürdői levél*, a régi folyóiratok népszerű műfaja, a mai tárcsa őse. Meghonosítója irodalmunkban gróf Dessewffy József (1772-1843) volt.”

A tárcsa, a rajz, a karcolat, az életkép poétikai nemébe sorolható fürdőlevél még feltáró megvilágításra vár. Rokonaiként említhető a *fürdői emlék* (Porzolt Kálmánnak egész kötetnyi ilyen elbeszélése van: 1887, 1913), a *fürdői regény* (lásd Vértesi Arnoldét: *Fürdön*, 1895), a *fürdői magánjelenet* (azaz monológ, víg és komoly változatban egyaránt, reprezentálva például bizonyos Zöld Márton és Faragó Jenő A fürdő-vendég-ével: 1890, 1903), de ismerjük a *fürdőkupiet* is. Ez utóbbira Nagy Károly és Csató Ignác közös ponyvanyomtatványait említhetem: (*A bárándi juhászok szomorú-víg története...*, Krivány János (...)

sikkasztása..., mindkettő: Mezőtúr, 1898), amelyekhez „Mars a túri gőzfürdőbe! Sájdiridi, stb. ...” refrénnel végző propagandisztikus fürdőkuplék csatlakoznak. (Még Dallamuk is jelölve: „Notam: Mikor a világra jöttem... (Goldstein Számi)”.

Az efféle fürdőkuplék és magánjelenetek a malomalja-izlés irodalom-szociológiai csalánkiütései. Az újabb magyar irodalomtörténet-írásból szinte teljesen kihullajtott Dessewffy József műve a *Bártfai levelek* (Sárospatak, 1818) annál több figyelmet érdemel. Van bennük ismeretterjesztő tudakosság, de irodalmi fürdőlevelek a javából. A Kazinczy baráti köréhez tartozó gróf Dessewffy (akit Weöres Sándor is fellépett: a pici lány Psyché az ölébe pisil) olvasmányosan emlékeztetessé teszi ezeket a Bártfai-levelek-et a jótollú táj- és városrajzokkal, a művelődéstörténeti érdekességekkel, a világirodalmi tájékozottságú hivatkozásokkal, a jól megfigyelt modellek alakrajzaival, a társasági élet jelenteivel, a savanyúvízkúrák és a fürdés módok érzékletes leírásaival és nem utolsósorban a vers- és műfordításbetétekkel. Vajon számon tartja-e (például a kutatás érdeme szerint Dessewffynak a XII. bártfai levélbe foglalt négytanzányi Tasso-fordítását? (*Gerusalemme liberata*, VII, 19. etc.)

De nekünk nem a Felföld, hanem a Balatonvidék fürdőpoétikai érdekű irodalmát kell számbavennünk. Íme két példa rá máris: Csekey István *Hévíz*-bibliográfiájában ezt találok: „Buday Barna, *Pihenő, Nyaralás Hévízen*, Bp., 1933. Hévízi karcolatok és apróságok”, Horváth János (*A magyar irodalmi népiesség Faludtól Petőfiig*, 1927) Hrabowszky Dániel száz évvel korábbi *Baltoni leveleire* utal.

7 Hévízió

A Hévíz-irodalom maradandó alkotásai közül több is megragadott, s mert nehezen elérhető, támadt róluk az alábbi „Hévízió”: mit kellene és mit lehetne közülük ismét közreadni? Ezúttal mindössze két művet hozok szóba. Már ezekkel fel lehetne támasztani a három jelentkezés után hamvába holt *Hévízi Füzetek* sorozatot, amely jól egészsítené ki a *Hévízi Könyvtár* kemény kötését, magas köteteit.

Az egyik *Hévízi Füzet*-ben Hrabowszky Dávid (1804-1868) *Néhány levelek Balatonról és Balaton mellyékéről* című 14 utazási levelének kiadását

A keszthelyi Mérei-nyomda német nyelvű Hévíz-ismertetője, amely a színes „Lothos Blume”-illusztrációját közli

javaslom. (Tudományos Gyűjtemény, 1827, X, 82-104; XII, 18-100.). Mindössze 24 oldal, csinos hasonmás lenne belőle. Ez a Hrabowszky ismert útleíró volt, de inkább csak tíz évvel későbbi *Utazási rajzok Némethonban* című kétkötetes könyvét, meg *Velencei* levelei-t ismerjük. Pedig a *Baltoni levelek* is méltók a legfinnyásabb figyelemre. Hrabowszky Dávid Csokonai, Berzsenyi, Kisfaludy Sándor költői zsinórmértéke szerint látja és szemlélteti a „Magyar Hazánknak legkiesebb tájai között elsőrangú szépséggel” tündöklő balatoni tájat és a Festeticsek csodáit, ezt az egész „Magyar paradicsom”-ot. A Balatonmellék szelid, latinos szépségét szembeállítja a „Magyar földnek vad koronája, a Karpathok” excessusával (értsd: az esztétikai „borzasztó”-val: X, 83-85). Hrabowszky látása meg barokkosan antropomorfizáló, pontosabban szólva: zoomort, mert állatformájúként írja le a Balaton tavát: „Az egésznek formáját egy cápa haléhoz lehetne hasonlítani, melynek tsudás, testénél szélesebb négyszögformájú feje a Tihanyon felül Kene-ségig tartó rész; szűk nyaka a Tihanyi szoros meder; testéhez tartozó farka a Fenéktúli szakadék” (X, 86); „Szala Vármegyének Balatonra dülő része a Megyének keletre Alsó Eörsig, nyugotról nyiló nyelvfarmájú tsuttsát teszi (...) Ezen darab föld a nagy, 100 mértf. nagyságú Vármegyének kis része ugyan, 's nagyobb részét ennek tsak a' Tapoltzai járása, de minden tekintetben a' többinek, mint Czethal farka, fő ereje.” (X.90.)

Hrabowszky Dávid azonban ezzel a későbarokk antropomorfizáló-zoomorfizáló hajlandósággal is korának gyermeke: a romantikáé. Szent Mihályról, a „Balatonba nyúló kis gömbhegy”-ről mondja, mely „fele útja Keszthelynek 's Szigligetnek”, hogy ez a hegy „vadabb romantosságú (kiemelés: KSI) a tetején lévő kis kápolnával, mint az erdős Rezi és Tátika (X, 94.). Ez úgy értendő, hogy a „romántosság”, a romantika nem tekinti ízlése szerint való hegynek az erdős csúcsot: neki rom kell a hegy tetejére.

Idézem még Hrabowszkyból ezt a gróf Festetics Györgyre vonatkozó részt: „Nagy Festeticsünk (...) könnyítette meg a' Fenéki (értsd: fenékpustjai) általljárást is. melynek Somogyi részén nem régiben Helenának, a' Mélt. Gróf kedves leányának emlékezetére egy pompás kőszobor állíttatott fel a' Somogyba átkelőkét kellemetesen idvezelve” (X, 93.) Ahogy Müller Róbert felvilágosít: ez a szobor ma is megvan. Szép illusztráció lehetne a Hévízi Füzetek Hrabowszky-kötetében...

Hévíz irodaimában Csekey István 1961-től való Hévíz bibliográfiája a mérvadó tájékoztatás. Ami a bibliográfia *Leporellók Hévízről* című fejezetét illeti (ezek a leporellók fürdőlevelek, prospektusok, képes tájékoztatók), ennek 23 tételéhez (Nr 433-454) sok hozzátennivalóm van, hiszen a Csekey-tételek közül az OSZK 10 kérdéses Hévíz-prospektusával csak kettő azonos (Nr 450, 453), ám ezek egyike is későbbi kiadású (1930). És nem tartja számon a Csekey-bibliográfia az OSZK példányai közül a szerintem legértékesebbet sem. Ez a *Das Thermalbad Hévíz (bei Keszthely, Ungarn)* című, 1908-ban nyomtatott német könyvecske, amit a „Mérei's Buchdruckerei Keszthely 4070” állított elő, mégpedig világszinten. Mesteri sze-

cessziós betűk, könyvdíszek, viszonylag éles fényképillusztrációk és egy remekművű Lotos Blume (*Nymphaea thermalis*) színes, szecessziós modorú rajza teszik különlegessé. Milyen jól mutatna bekeretézve hévízi közhivatalokban mint a város emblémája és cí-mervirága, mily meghitté tenné Keszthelyen Müller Li-za nagyszony hideg könyvtárigazgatói kastélycellá-ját, ahol csak elektromos lábmelegítő emlékeztetnek a közeli fürdő melengető hév-vízére. Nekik hoztam egy-egy színes xeroxot a hévízi lótvuszvirágból. A harmadik pedig legyen azé az intézményé (Zala megyei Idegenforgalmi Hivatal) és szerkesztőségé (Pannon Tükör), amelyik előbb készít belőle színes levelezőlap-mellékletet, hogy aztán kipróbálja: hány ezer példány adható el Hévízen a német fürdőven-degeknek.

A *Das Thermalbad Hévíz* 1908. évi szecessziós tipográfiai remeke különösen kiált a hasonmás feltámadás után. A hátsó fedőlap-belsejét díszítő Lotos *Blume* levelezőlap változatán persze szerepelnie kell magyarul és németül a felvilágosításnak: „Színes szecessziós illusztráció a *Das Thermalbad Hévíz (bei Keszthely, Ungarn)* című Keszthelyen a Mérei-nyom-dában 1908-ban megjelent kiadványból.”

Vajon ki szerkeszthette-írhatta ezt a szép és okos német Hévíz-könyvecskét magyarul? A címlapon az áll: „*Verlag Badedirektion, azaz Fürdőigazgatóság Kiadó*”. Gyanítom, hogy az összeállító Schulhof Vilmos lehet, Szinyei iróéletrajzai szerint. Ő „1905 óta Keszthely-Hévíz gyógyfürdőn mint hivatalos fürdőorvos és az ottani szanatórium főorvosa” működött. 1908-ban, a *Das Thermalbad* megjelenése évében publikált is egy *Hévíz-Szanatórium és Gyógyszállóda* (Keszthely-Hévíz, Zala m.) című, 16 lapnyi nyomtatványt „Keszthely-Hévíz, Waldner A. ny. (1908(„ impresszummal, ami talán a *Das Thermalbad* magyar változata. (Vö. még Csekey, Nr. 174: ez egy rövidebb, 1907-ből való Schulhof-ismertetés Hévízről.) A magyar és német szöveg egybevetése megvilágíthatná a homályt, s eldönthetné, hogy a *Verlag der Badedirektion* nem Schulhof Vilmos-e egyszemélyes összeállító, szerkesztői, kiadói minőségben?

A *Das Thermalbad* tipográfusa valószínűleg Mérei Ignác, a keszthelyi nyomdász és könyvkiadó volt (teljes nevét egy 1903. évi képeslapon találom). De ki lehetett a Lotos *Blume* (*Nymphaea thermalis*) vagy tündérrózsa biztos kezű művészrajzolója?

JEGYZETEK

A felhasznált és idézett irodalom a bagatellek sorrendjében: - 1. RMKT II. 1881, 357-358; HORVÁTH JÁNOS, A reformáció jegyében, 1957, 213, Értelmező Szótár, IV. 310, IV, 1267; O. NAGY Gábor, Mi fán terem?, 1976, 398; SIKLÓSSY LÁSZLÓ, A régi Budapest erkölce II. 1922, 35 (utalás VÁMBÉRY Árnira: 1978, 148). - 2. ECKHARDT Sándor, Új fejezetek Balassi Bálint viharos életéből, 1957. 18-21; BALASSI Összes művei, I, 1951, 126. 322; ECKHARDT S., Balassi Bálint, 1941, 60-61; TÖZSÉR Árpád, Egy diófa és környéke. 1995, 139-145; Pallas Lexikon, XVI, 488; A magyar irodalom története 1600-ig, szerk. KLANICZAY Tibor, 1964, 747. - 3. TÓTH Béla, Magyar Anekdoták, 1956, 86-87; BETHLEN Miklós Önéletírása, I, 1955, 134-135; KOVÁCS Sándor Iván, Vágy és emlékezet, 1996, 233-275; Murányi Venus, II, 188-189. - 4. VARGHA Balázs, Jelek, Jelképek, jellemek, 1984, 324-342, Pallas Lexikon, VII, 30, TASSO, Aminia, I, 1, Gerusalemme, XVI, 16; ZRINYI Szigeti veszedelem, XII, 50-51. - 5. Sziácsi fürdőprospektus: OSZK 380.08; ARANY Összes művei, VI, 1952, 148-151, 244-246, V, 1953, 526; KOVÁCS S. I. I.m., 303-320. - 6. KOVÁCS S. I, A „Syréna” és a szobor, 1993. 163-165 (a lexikon-idezet is itt). • 7. SZINYEI József, Magyar írók élete és munkái, XII, 1908, 642-644.

Szajbély Mihály

CSÁTH GÉZA, A FÜRDŐORVOS

A kérdezett író jelenlegi címe: Előpatakfürdő, Háromszék megye" - üzenté Csáth doktor úr R. Juliska nevű olvasójának az Érdekes Újság házi orvos-rovatában, amelyet 1914 áprilisától júliusáig vezetett. A kíváncsi hölgy kilétét alighanem örök homály fogja fedni, az író viszont nyilvánvalóan ő maga volt, Csáth Géza, aki súlyos morfinistaként, a fővárosi művészeti életben elszenvedett, vélt vagy valós sérelmeitől gyötörtén e távoli, Brassó melletti fürdőhelyen igyekezett nyári megélhetést találni magának. A vidéki, fürdőorvosi munka a persze korábban sem volt ismeretlen számára, még kevésbé a nyári fürdőhelyeken folyó élet. Szabadkán született, és első, még gyermekkori emlékei a közeli Palicsfürdőhöz kötődtek, ahová később is gyakran ellátogatott. Amikor pedig végképp távol került Szabadkától, almainak lett gyakran visszatérő tája e „pompás kis nyaralóhely”, a tó és a hatalmas park, a jellegzetes palicsi villák és szecessziós fürdőépületek, a nyári vendéglő és a nagyterasz. Nemrég előkerült, 1914-16 között vezetett naplójában (*Fej a pohárban*, Pb. 1997.) így fogalmazott egyik éjjeli látomásának rögzítése közben: „*Előérzetem van, hogy a harctéren elesem, és utolsó pillanatban a palicsi allé fog megjelenni előttem, zöld fűszőnyegével, sötét lombjaival, úgy, amilyennek gyerekkoromban láttam: az augusztus bronzarany napsugaraitól bearanyozva, mely aranyosbarna árnyékokkal, elhagyottan, nyári csendben - egy lélek sem jár.*” (1915. október 10.) Palicshoz kötődtek gyermekkorának első erotikus emlékei is: „*Régi női fürdő. Első szex(uális) kíváncsiságaim felébredésének színhelye. Ahol egész fürdési időt rászántam (nyolc-kilenc órára), hogy egy nőt meztelenül megnézzek. A kabinokba belestem, de nem a várt sikerrel.*” Kijárt Palicsra még pesti orvostanhallgatóként is, az otthon töltött nyári szünetek idején. Egy ízben a férfi fürdő mólójának végén egy fatáblával találta magát szemben, melyen a következő szöveg állt: „*Tilos a mólón és a móló vonalán túl a női fürdő felé úszni vagy csolnakázni! Rendőrkapitányság.*” És fültnúja volt annak, amint az úszómester egy diákot harsány hangon a zsandárokkal fenyeget, amikor az a tiltásról mit sem tudva túlúszik a tó vizén kijelölt képzeletbeli demarkációs vonalon. Csáth először nevet, majd bosszankodik, és fullánkos kis glosszában ad hírt minderről a Bácskai Hírlap 1906. július 4-i számában: „*Ha az a tábla az ítélet napja - vagy csak tíz év óta is - lógna ottan, nem szólnék egyszórt se. De hogy pár hét vagy hónapja akasztották oda, ezt gyalázatosságnak tartom. Most, a XX. században jut valakinek eszébe, hogy a túlhaladott és embertelenül buta középkori erkölcsök nevében kiadjon ilyen rendeletet. Most, amikor az egész szociális morált, az iskolát és az életet a természettudományi gondolkodás és természetes erkölcs alapján rendezzük be: most mernek eljönni ilyen obskurus tilalommal, melynek (aj legkezdetlegesebb és legalacsonyabb nyárspolgárerkölcs a sugalmazója. Ha eddig ott lett volna a tábla,*

most le kellett volna venni”. A cikk vége felé pedig kijelenti: „*A fiúk csak hadd pislogjanak a nők felé; ezt a gravitációt ugyan a rendőrkapitányságok nem fogják tudni rendeletileg megszüntetni. - Nem képelek poétikusabb, szebb dolgot, mint egy fiatal, szépizmú fiút, aki merész inakkal, kimeresztett szemekkel és dobogó szívvel úszik a titkok eme szentélye felé. Messziről bepislant a függöny megé, meglát egy fehér lábacsát, egy kövér formás kart. - És álmodik hozzá.*”

A kik ma ellátogatnak Palicsra, megcsodálják a hatalmas parkot, a tóparti sétányt, a szépen restaurált századfordulós fürdőépületeket, a Csáth-novellák jónéhány ismerős helyszínére figyelhetnek fel. Ha kedvük támad, még a zoknijukat is teletölthetik a finom palicsi (azaz batizi) homokkal, mint az *Emlékirat eltévedésemről* című novella gyermekhőse, aki megállapítja, hogy az adriai tengerpart fővenyével ellentétben az itteni homok „*literszámrá és állandóan harisnyában viselve a legcsekélyebb kellemetlenséget sem okoz, sőt ellenkezőleg, a cipő hordásának különös jóleső érzést kölcsönöz.*” És végigsétálhatnak a főállén, amelynek végén a hűvösödő és párás szeptemberi éjszakában a báró bukkant fel egykor, az Eroica című novella főhőse, hogy halálos betegséggel a testében még egyszer magához ölelje a pihegő lányokat a szezon utolsó bálján. És Palicson játszódik *A két csónak* története is, melynek főhős-elbeszélője augusztustól kezdve minden nap várja Chloét. Hiába, a lány nem érkezik, elmúlik a szeptember és október lesz lassan, a fürdő kiürül, a vendéglős elbocsátja alkalmazottait, néptelen lesz minden és ősziesen melankólikus, a fürdőbe pedig „*fürdeni csak a fürdőorvosját.*”

Ez a novella először 1907-ben jelent meg a Budapesti Naplóban. Hat évvel később Csáth Géza maga is eltöltött fürdőorvosként egy szezont Palicson, az 1913-as év nyarát. Ilyetén ténykedésének utolsó előtti helyszíne volt ez. Utána már csak az imént említett Előpatak következett; onnan vonult be katonaorvosnak a világháború kitörésekor. Miután morfinizmusa miatt ideiglenesen elbocsátották a hadseregtől, 1915 júliusában egy jó hónapra még visszatért a háromszéki fürdőhelyre, de a következő év nyarát a háborús viszonyok miatt már kénytelen volt a Debrecen melletti Földesen eltölteni, ahol 1915 októbere óta egyszerű falusi orvosként dolgozott. „*Fürdöm pedig nem nyit, tehát maradunk*” - írta Kosztolányinak 1916. június 13-án kelt levelében, miközben azzal vigasztalta magát, hogy „*A falu kellemesen hűvös, tele van fával, mint egy fürdőhely.*”

Csáth Géza, azaz Brenner doktor fürdőorvosi pályafutása 1910-ben Újtátrafüreden kezdődött. Egészen pontosan segédorvosként tevékenykedett ezen a nyáron, az ottani tüdőszanatóriumban. Egyetemi tanulmányait már befejezte ekkor, de még nem volt az általános és önálló orvosgyakorlatra feljogosító diploma birtokában. Ezt ugyanis egy 1901-ben kiadott rendelet értelmében

csak további egy év kötelező kórházi gyakorlat után vehette át a kar dékánjától. A gyakorlat igazolására a jelöltek a mai egyetemi indexre emlékeztető könyvecskét kaptak, melybe havonta bejegyezték a különböző kórházakban eltöltött időt. Csáth könyvecskéje fennmaradt. Belőle tudjuk, hogy Brenner József 1909. november 1-jén kezdte meg a kórházi gyakorlatot a budapesti királyi magyar tudományegyetem elme- és idegkórtani klinikáján, majd négy hónap elteltével a székesfőváros dunabalparti közkórházaiban dolgozott a sebészeti, majd a szülészeti osztályokon. Orvosdoktori diplomáját 1911. május 3-án kapta meg. Azért ilyen későn, mert az egyéves gyakorlatot 1910 nyarán a tátrai tartózkodás kedvéért több hónapra megszakította. Ottani munkájáról is kapott ugyan elismerő hangú, német és magyar nyelvű igazolást a szanatórium főorvosától {„*Alulírott igazolom, hogy dr. Brenner József úr a vezetésem alatt álló szanatóriumban (Tüdő- és gégebeteg szanatóriuma) 1910. május 1-től 1910. november 1-ig mint segédorvos működött, amely idő alatt minden tekintetben a teljes megelégedésemet és elismerésemet kiérdemelte*”), ez az intézmény azonban nem szerepelt a gyakorlat helyszínéül választható kórházak listáján.

Arról a tényről persze, hogy az 1910-es év nyarát Csáth a Tátrában töltötte, már korábban, az említett gyakorlatkönyv és az idézett igazolás előkerülése előtt is tudott a szakirodalom. Sőt tudni lehetett azt is, hogy vélt tüdőbaját szerette volna kikúrálni a hegyi levegőn. *Morfinizmusom története* című feljegyzésében röviden beszámol a Tátrafüreden töltött hónapokról, és emleget egy Jolán nevű nőt is, aki iránt érzett vonzalma: „*Július elején (...) mind nagyobb és nagyobb hullámokat kezdett vetni. Az asszony nem akarta mutatni, hogy viszonzszeret, én reszkettem érte.*” (Napló, Szekszárd 1989. 111.). A morfiomadagok akkori hirtelen emelkedésének e nem kellőképpen viszonzott vonzalomban látta a legfőbb okát. Az asszony távozása után megszabadult a szertől, majd augusztusban megérkezett Olga is, és vele „édes napokat” élt át. Jolán azonban nem ment ki a fejéből. „*A távollévő asszony leveleit (...) százszor is elolvastam, és minden fortélyomat összeszedtem, hogy ott maradt barátnőjével, H-néval beszélhessek róla. - Olykor rossz hírek érkeztek felőle. Ilyenkor haladék nélkül 0,01-0,07 grammot vettem magamhoz.*” (i.m. 112.) A következő év nyarát Stószon töltötte, ugyancsak fürdőorvosként. Júniusban innét ment el meglátogatni Jolánt Újtátrafüredre... „*A viszontlátás nagy csalódással járt. Tisztán éreztem, hogy ez a nő képtelen arra a nagy izoldo-szerű odaadásra, amelyet neki szupponáltam, s folyton attól félt, hogy bennem egy professzionátus nőcsábász rejlik, és az az elhatározása torzítja vonzalmát, hogy egy bravúrvállalkozásnak eshetik áldozatul. Csak este, amikor könnyű, nyitott nyakú selyemblúzban átölelt, és éreztem, hogy nincs rajta nadrág, se alsószojnya, akkor tudtam meg kétségbeesett és mohó csókjából, hogy az enyém akar lenni. Most már nem kellett. Menni akartam. Nem volt kedvem, vágyam, impulzusom és condomeom... Félttem, hogy helyre nem hozható károkat okozok neki, és nem lesz képes többé a családjában megmaradni. Ma is úgy érzem, hogy jól cselekedtem, hogy nem coitáltam meg.*” (i.m. 115-116.)

Atörténet vége tehát csalódott, prózai, kiábrándult és józan egyszerre. Kezdeté viszont őszinte és mély vonzalmat ébresztett Csáthban; erről tanúskodik az a novella és naplófeljegyzés határán álló töredéke, amelyet ma az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára őriz. Sorait egy sima lapos iskolai füzetbe írta, két részletben. Az első rész ceruzás, láthatóan lendületes és gyorsan papírra vetett, de jól olvasható, tágas írás; leginkább olyan, mint azoké a kéziratoké, amelyekben Brenner doktor a betegeinek a mondatait igyekezett szóról szóra rögzíteni. Ott azért alakult sietősre az íráskép, mert egyetlen szót sem szeretett volna elveszíteni; itt nyilvánvalóan az ihletett pillanat ereje sürgette gyors munkára. „*Jolán volt az első nő, akit határozottan szerettem (...)* *Az első nap, ahogy a fürdőre érkeztek a férjével, feltűnt nekem. (...) Az étterem sarkában, amint egy asztalnál kettecskén ebédeltek, láttam meg először. A hatás csodálatos, édes kategórikus volt (...)* *Az egész bensőmben mint valami óriási, mélyen fekvő zenekaron zengett, énekelt ez az asszony, ez a drága sápadt arc, ezek a bársonyos őzike szemek, ezek az elrajzolt nagy rózsaszín ajkak, melyek a lányos szubtilis vonásoknak valami szemérmetlen és titkolhatatlan buja accentust kölcsönöztek.*” A ceruzás rész a tátrai táj leírásának szavaival zárul, melyet Csáth minden valószínűség szerint azonnal újraolvasott és a még mindig a kezében lévő ceruzával itt-ott kihúzott, javított, beszúrt, egy-egy szót. A második rész írásképe egészen más: nyugodtabb és ráérősebb, a tollal formált betűk jobban ragadnak egymáshoz, a sietősségre jellemző tágasságnak nyoma sincsen.

Nehéz megmondani, hogy mennyi idő telhetett el a két rész rögzítése közben, de az nagyon valószínűnek tűnik, hogy mindkettő 1910-13 táján keletkezhetett. Sorait Csáth talán már 1910 nyarán papírra vetette, folytatásától pedig éppen a megélt csalódás vehette el a kedvét. Igaz, a novella elbeszélője 26 évesnek mondja magát, Csáth pedig csak 1913-ban érte el ezt az életkort, amikor már Palicson töltötte fürdőorvosként a nyarat.

Lehet, hogy a történet rögzítésére a régi élmény felidézése, intenzív újraélése nyomán a palicsi park öreg fái alatt került sor?

De talán máris túlságosan messzire mentem a találgatásokban, író és elbeszélő azonosításában. Tény azonban, hogy ez az írás, tekintsük akár napló, akár novella töredékének, szemléletesen tanúskodik az életnek arról a végtelenül érzeki, ugyanakkor nagyon finom és intellektuálisan átélt, tudatosított élvezetéről, ami Csáthra olyannyira jellemző, amire mindig is vágyakozott. Azokról a pillanatokról, amikor az élet áradó zeneként ölelte őt körül; az ihlet pillanatairól, amikor képes volt érzékelését a kívülálló számára is érzékelhetővé tenni.

Tátrafüred után tehát a felvidéki Stósz volt Csáth fürdőorvosi pályafutásának következő állomása. Az itt eltöltött nyárról szintén megőrizte a bizonyítványt az OSZK-beli hagyaték: „*Alulírott hitelesen bizonyítom, hogy dr. Brenner József orvostudor úr az 1911 évi teljes fürdőidény alatt az igazgatásom alatt álló Stószfürdőn és vízgyógyintézetben segédorvosi minőségben működött, mely idő alatt bő alkalmat volt magát a vízgyógyászati, az orvosi massage, s a tüdőbetegségek speciális gyógyke-*

zelésében kiképezni, és ezen idő alatt általános és alapos orvosi tudásának számos tanújelét mutatta. - Kelt Stószfürdőn 1911. szeptember hó 1-én. - Dr. Czifusz Dezső kir. tanácsos, Stószfürdő igazgató főorvosa". Ot-tani tevékenységéről csak annyit tudunk, amennyit ő maga elárul a *Morfinizmusom története* című naplójegyzetében. Soraiból kiderül, hogy e kis nyaralóhelynek írta *Az elmebetegségek pszichikus mechanizmusa* című orvosi szakkönyvét, miközben egyre nagyobb morfiomadagokkal igyekezett a nyugodt munkához megfelelő közérzetet biztosítani önmaga számára. A könyvvel négy hét alatt végzett, de július elejére már holtsápadt volt az egyre növekvő adagoktól. Ekkor érkezett öccse, Dezső, és az ő segítségével, haladéktalanul megkísérelte a méreg elvonását, de csak csökkentést sikerült nyár végére elérnie, teljes mentességet nem.

A következő idény, az ugyancsak felvidéki Stubnyafürdőn töltött néhány hónap híresült el leginkább a Csáth-olvasók körében. Az 1912-edik év nyaráról szóló visszaemlékezését alighanem olyanok is szép számmal böngészik ma is enyhe gerinctáji borzongások közepette, akik Csáth-novellát soha nem vesznek a kezükbe. A szerelmi kalandok erotikus, helyenként egyenesen pornográf leírását tartalmazó sorok egyébként sokáig csak kéziratban terjedtek, mígnem az újvidéki *Híd* című folyóirat 1988-as évfolyamában közreadta az őket magában foglaló naplót, mely azóta könyvformában is többször napvilágot látott (Szekszárd, 1989; Budapest 1995). E kiadások filológiai szempontból nem hitelesek. Az eredeti kézirat változatlanul lappang, a másolatok másolatai nyomán készült lenyomatok esetében pedig a szövegromlást aligha lehet kizárni. A ma ismert feljegyzéseknek egyébként csak a kisebbik része valódi napló. A stubnyafürdői nyár eseményeit, pontosabban azt, hogy fürdőorvosként miként kaparintott meg minden valamirevaló nőt, nem azonnal, napról-napra rögzítette, hanem később, az ősz folyamán vetette papírra őket. Nyilvánvalóan szinte együltő helyében, valamely szexuális absztinencia idején. Talán a Liget Szanatóriumban, elvonókúrán töltött napjainak egyikén ragadott tollat, amikor megrohanták a régi emlékek, melyeknek már a felidézése is némi kielégüléssel szolgálhatott.

Az 1913-as és 14-es fürdőidény, a palicsi és az előpataki nyár történései ismét kevésbé ismertek. Utóbbiról csak annyi bizonyos, hogy Csáth nem keresett rosszul. *Fej a pohárban* című, újabb naplójából kiderül, hogy amíg 1914-ben publikációkért összesen 1310 korona honoráriumot kapott, katonarorvosi fizetése pedig

295 korona volt havonta, addig az előpataki csonka, háború által megszakított szezon idején 3800 koronát keresett. Az év végi számvetés után gondosan fölvázolt, következő évre szóló előirányzat szerint pedig az eljövendő fürdőszezonnak 8000-9000 korona bevételt kellett volna hoznia, míg az Érdekes Újságtól mindössze havi 70-80, a Magyarországtól 40-50 korona honoráriumot remélt.

A fürdőorvosok tehát a jelek szerint jól kerestek, annak azonban ára volt: a biztos egzisztencia hiánya, a létbizonytalanság. Erről tanúskodik Csáth előadása, *A fürdőorvosok helyzetének javítása*, melyet az 1914-es országos balneológiai kongresszuson tartott. Szavaiból kiderül, hogy a fürdőorvosi szerződés többnyire csak egy-egy idényre szólt; ez okozta azt, hogy a fürdőorvosok jelentős része bizonyos idő után állandóbb, biztosabb foglalkozás után nézett. Annak ellenére, hogy a fürdőkön folyó munka igazán lelkesítő lehetett volna számukra, hiszen itt minden rendelkezésükre állt a legjobb terápiai eredmény elérésére: „(...) *elsősorban a pénz, azután a jó levegő, a rendes környezettől való különváltság, sokszor a jó konyha is, tovább az az állandó orvosi ellenőrzés, amire egyébként csak szanatóriumi elhelyezés ad módot*”. A pillanatnyi állapot vázolására Csáth részletesen kidolgozott tervezetet adott elő a fürdőorvosi állások állandó jellegűvé tételére. Az új helyzetben az országos balneológia egyesületnek döntő szerepet szánt: e szervezetnek kellett volna örködnie mind a fürdőtulajdonosok, mind a fürdőorvosok érdekeinek érvényesülése felett. Előadása elején és végén is hangsúlyozta, hogy javaslatának megvalósítása nem csupán az orvosok, hanem a tulajdonosok és általában az egész magyar balneológia érdekét szolgálná, hiszen „(...) *eminens érdeke az összes magyar fürdőknek, és itt a kisebb fürdőkre gondolok, hogy fürdőorvosokul ne csak a kényelmes nyaralásra és kalandokra vágó fiatalembereket, hanem a tudományért és a gyógyításért komolyan lelkesedő orvosokat lehessen megnyerni*.”

Csáthnak nyilván mélyen igaza volt, amikor ezt a mondatot leírta, de talán nem tévedek nagyot, ha feltételezem, hogy lehettek a teremben néhányan, akik nyári kalandjainak ismeretében összemosolyogtak szavai hallatán. Pedig nem volt teljesen igazuk: a nőcsábász, esténként gumitalpú cipőben, zseblámpával és condommal vadászatra induló Csáth egy pillanat alatt kijózanodott és betegére figyelő Brenner doktorrá vált, ha valami bajt észlelt kiszemelt áldozatánál.

Praznovszky Mihály

FÜRDŐRE KELL MENNI!

(Mikszáth kúrái)

Mikszáth nevét csaknem tucatnyi fürdő vendégekönnyében találunk meg, ha megmaradtak volna ezek a dokumentumok. Zsély, Mehádia, Gyopáros, Balatonfüred, Marillavölgy, Karlsbad, Gleichenberg, Rohics - ez a névsor. Felületes ember azt hihetné, hogy a magyar irodalom egyik legbeteggebb írójáról van szó, aki egyik gyógyhelyről a másikra vonszolva beteg testét, reménykedik az orvosok megmentő tudományában. Mások viszont egészen pontosan tudják, hogy noha Mikszáth kétségkívül beteg volt, számára a fürdő a gyógyulás reménye mellett tipikusan a Monarchia egyik társasági színtere is, s mint olyan, témaforrás és téma-helyszín, emberi jellemek megrajzolásának újabb lehetősége és kerete. Mind a mai napig ilyen a fürdőélet, mégha a Monarchia mai országainak gyógyfürdőin kevés is a magyar látogató. Ami nem azt jelenti, hogy egészségesek vagyunk, hanem inkább csak, hogy szegények.

A gyógyfürdő Mikszáth megjegyzései szerint is fontos nyári társasági esemény. A fent említettek közül írásaiban említi még Ischl Ausztriában, Pöstényt Nyitrában, Kontrynicát Liptó megyében, Merant Tirolban, ma Olaszországban van. A fürdőre a hölgyek és urak általában egyedül járnak, tehát feleségeiket vagy férjeiket otthon hagyják. Még inkább egyedül járnak, ha még egyedülállók. A hajadonok egészen biztosan férjet akarnak fogni, a férfiak pedig nem akarnak megnősülni. Kalandokat keresnek, társasági életet élnek, kártya, mulatozás, éjjeli zene, egy kis flört tartozik az időtöltéshez.

Kialakulnak és tipikusak az emberi kapcsolatok is. Gyakorta látható öreg úr fiatal nővel a karján és gazdag idős hölgy kíséretében fiatal férfival. Mindehhez hűség és nélkülözhetetlen statiszta a fürdőorvos, aki nagyon jól tudja, hogy egészséges betegek nem az ő javallataitól lesznek még egészségesebbek, hanem a nyári élmények izgalmaitól.

Mindezek illusztrálására felsorolok néhány Mikszáth novellát, amelyekben ezek az esetek immár az író eszközei révén általános emberi, üdülői magatartás-mo-dellek hordozóivá válnak. A *Cserváry Ákos hű felesége* című írásában a férj nem tudja elkísérni feleségét Koritnyicára, mert éppen képviselőválasztásra készül. (Megfigyelendő, hogy a képviselők milyen gyakori vendégei a gyógyfürdőknek!) Feleség, aki jóval fiatalabb, szép lassan kezd gyógyulni, kezd egyre kihívóbban viselkedni, csinosabban öltözni, természetesen egy ifjú ember kedvéért, s mire 20 nap múlva a férj megérkezik, a hölgy már eltűnt. A másik novella éppen ennek ellentétje: a férj utazik fürdőkre. Állítólag orvosa tanácsára egyik gyógyhelyről a másikra megy, Pöstyén, Mehádia, Füred, Koritnyica, Merán, Nizza - a felesége csak leveleket kap tőle. A némi-

leg didaktikusra sikerült utolsó mondat szerint a magyarázat roppant egyszerű: „Auróra köhögős, vézna teremtés, harminchét éves, Ákos pedig huszonhat éves szeleburdi, aki Nizzában egy csinos kis táncosnővel költi a felesége hozományát.”

Az 1882-ben írt *Fürdőre kell menni!* című beszélyben már a következő típust ábrázolja Mikszáth. A fiatalasszony unatkozik otthon, s fürdőre akar menni. Mikszáth megjegyzése szerint „Az asszonyoknak mindig van valami bajuk. Ha egyéb nem, az a bajuk, hogy étvágyuk nincs, vagy az, hogy férjük van.” Felmerül Karlsbad, Szliács, Marienbad neve, de a hölgy odavágyakozik, ahol a tavaly megismert fiatalember tölti majd a nyarat. Természetesen elutazik a férj aggódó gondoskodásától kísérve és toalettjét felfrissítve.

Egy aránylag kései írásában, az 1904-ben írt *A szamócák útja* című novellában a történet tragikus véget ér. Úgy látszik, a gyógyfürdői szezonok csak konfliktusos emberi helyzeteket teremtenek, megelégedett viszonyok sehol nincsenek. Maga a történet Gleichenbergben is játszódik, sőt az írói megtévesztés szerint Mikszáth maga is beszélget a hőökkel. Két halálos beteg fiatalemberről van szó, akik reménytelennek látva életüket, még az utolsó hónapokra összeházasodnak. Ám a fiatalember egyre jobban gyógyul, egyre többet látni könnyű hölgyek társaságában, míg a vézna asszonyka folyamatosan sorvad el, s lesz elmúló áldozata a fürdőhelyi férfiúi önzésnek.

A példák ugyan még folytathatók, ám ezekből is nyilvánvaló: Mikszáth személyes tapasztalatai alapján úgy véli, a gyógyfürdők nem a gyógyulást szolgálják, legalábbis az emberek többségének nem. Miként a fürdőorvosok sem gyógyítanak, mert nincs kit. Idézzük csak fel Katángy Menyhért alakját, akinek két testvére azt tanácsolja, legyen orvos és főleg fürdőorvos. Mondván „a fürdőorvosnak semmit sem kell tudnia. Még a „mutassa a nyelvét” se föltétlenül szükséges, a diagnózist, ami a legnehezebb, nem kell megállapítani, fürdőre már kitalált betegséggel megy a páciens...”

Vajon Mikszáth is kitalált betegségekkel járt a fürdőkre? Igen is, meg nem is. Fiatal korában minden bizonnyal éppen olyan indokokkal utazott, mint említett hősei, azaz a könnyű nyári kalandok kedvéért, hiszen egy ilyen fürdőn sok ifjú lány összegyűlt a partit vadászó gondos mamák jóvoltából.

Mikszáth első ilyen fürdője Zsély. Nem sokan hallották a nevét, mert amolyan magyar fürdő. Nógrád megyében volt, két kilométerre az író szülőfalujától. Azok jártak ide, akiknek már Szliácsra, Rózsafürdőre sem teltett. Mikszáth rendszeres vendég volt itt hasonszórú pajtásaival, ám később egyre inkább Mauks Ilona kedvéért, aki család-

jóval nyaranta töltött itt huzamosabb időt. Lakni nem laktak itt, mert hazakocsizni Gyarmatra vagy Mohorra nem tartott tovább egy óránál, de a nyilvános randevúkat itt lehetett leginkább, anyai felügyelet nélkül lebonyolítani. Sőt, amikor kapcsolatukat tiltották, a rejtjeles levelezésükben mindig Zsélyre hívták egymást, ahol amúgy „véletlenül” is lehetett találkozni. Mauks Ilona visszaemlékezéseiben pár sort szentel ennek a fürdőnek, amely szerint „a világ legkezdetlegesebb helye”. Soha nem lesz belőle népszerű fürdő, ámbár jódos vize hatásos. Így rajzolja elének a fürdő képét: „Benn az erdőben fekszik a fürdőhelyecske egypár fürdőkabinnal, vagy tizenkét vendégszobával és egy közös ebédlőteremmel, no meg egy nagy terasszal, ahol nyáron minden vasárnap a balassagyarmati, szécsényi és a közeli falvak úri közönsége találkát ad egymásnak. Ilyenkor hihetetlen mennyiségű rántott csirke, habos kávé és jó zsélyi korcos bor fogyasztatik el, míg a fiatalság a szabadban táncra perdül.”

Hasonló élmények vártak Mikszáthra akkor, amikor őt Mehádiára - ez a híres Herkulesfürdő illetve annak egy település-része -, hogy készítsen beszámolót a fürdőéletéről. A négy részes sorozatban ilyen cikk címekeket találunk: *Minél kevesebb mozgás! Csak semmi mozgás* - ami mindennél többet mond fürdői gyógyító séták hatékonyságáról. Mikszáth maga sem tesz másként, már Szegeden megszakítja az útját s itt 10 napig mulat barátaival, kocsmáznak, kaszinóznak. Nagy nehezen, Temesváron át elutazik, de vízi magával cimboráit is s így érkeznek meg Mehádiára. Ő valójában nem akar gyógyulni, hanem - írja le a fontos mondatot - „én pedig csak az embereket keresem” a fürdői viszonyok között is.

Sajátos módját választja a keresésnek, szolgáljon mentességül számára ifjúi vére. Rá sem lehet venni, hogy nagy sétákat tegyen csodálatos erdőkben. Minek, kérdezi „az egyik bikkfa olyan bikkfa, mint a többi bikkfa, míg ellenben tanulmányozzuk a kocsmákat és kávéházakat, mert mindenütt másforma bort mérnek és mindenütt másforma kasszínó van...” Tévedtünk, ha azt hisszük, hogy ez csak az unatkozó újságíró-íjnc kedvtöltése. Úgy írja, hogy a mintegy 2000 vendég szórakoztatására változatos lehetőségek nyílnak nap mint nap. „Kóbor komédiás truppok, oláh koncertírók, szerencsét próbáló hegedűvirtuókok” érkeznek, minden nap nagy táncvígalmom van. Nem csoda, ha egy hét multán e feljegyzéssel távozik, „mondják, hogy Herkulesfürdőnek igen szép tájéka van, nagyszerű vizesei, pompás fürdője és hideg uszodája, kirándulási helyeit is dicsérik, igaz-e vagy sem, nem lehessen tudni, mert mi nem láttuk” - ti. mindvégig a vendéglőkben mulatoztak.

Mikszáth más fürdői útjai, Gyopárosra és Balatonfüredre azokat a megjegyzéseit is felidézik, amelyekből kiderül, hogy a magyar fürdők többségében igen elhanyagolt, méltatlan körülmények között fogadták a vendégeket. Herkulesfürdőről írja, hogy nagyon kevés szoba van, öten-hatan lagnak egy szobában, nincs rend és tisztaság, sok a poloska. Nem csoda, hogy a 2000 vendég közül alig 30 a magyar vendég, ilyen körülmények közé nem jönnek. Hasonlókat ír a gyopárosfürdői látogatásáról, ahol még az elemi feltételeket sem biztosítják, még öltözni is a szabadban kell, ami Mikszáthot igen kíváncsivá teszi, de sajnos olyan gyakorlottan teszik ezt a fiatal lányok, hogy kandi férfiszemeknek semmi izgalmas látnivaló nem jut.

Hasonlókat ír Balatonfüredről is, ahol 1879-ben és 1884-ben is járt rövid időkre. Úgy véli, nagyobb a hírverése a fürdőnek, mint ami a valóságban van. Mindkétszer unatkozott, legfeljebb a csinos lányok látványa vidította fel. De „az ország harmadik csodájának” nevezetett Balatonfüreden rosszul érezte magát. Már eleve rossz a vonatközlekedés, a vendéglők rosszak, a sétány kicsi és elhanyagolt, nincsenek üzletek csak néhány ócska kóceráj van nyitva, a fürdőközönség pedig elviselhetetlenül nyegle és nagyképű, s legfőbb jellemzője a „nyomott társalgási szellem”. Mindehhez a legfontosabb javaslatát fűzi 1884-ben „az európai embereknek nem elég a természet szépsége, azoknak komfort is kell.”

Am ezzel vége is szakad a fürdői kalandoknak. Nem csak azért, mert a másodszeri házasság irányított fegyelme az efféle tipikus fürdői léhaságot nem teszi lehetővé számára, hanem mert valóban beteg lesz. Sokszor és huzamosabb ideig betegeskedik. Volt gyomorvérzése, tífusza, de leginkább gégebaját kezelték e fürdőkben. 1889-1897 között Gleichenbergbe jár, míg az utolsó nyarakat Rohicsra, ma Szlovéniában van, tölti. Számunkra a gleichenbergi esztendő a fontosak, hiszen két korszakos műve is itt készült, illetve innen kapta témáját. Ez a *Szent Péter esernyője* illetve a Katángy Menyhért történet. De idevaló emlékeink a *Képviselelő pertu*, vagy a *Vuaetics érsekről* szóló írás is.

Ez a kis stájerországi fürdőhely nem messze Gráctól található, Mikszáth a Budapest-Szombathely-Grác vasúti vonalon utazott ide. Elsősorban klímája miatt kedvelték, de nagyon népszerűek voltak gyógyforrásai is. Az 1820-as évektől ismerik mint fürdőt és Mikszáth idejére jól kiépített, panziókkal, szállodákkal, vendéglőkkel, gazdag gyógyhely lett, ahová külön magyar kolónia járt, visszatérő vendégekkel és állandó, magyar fürdőorvossal, Závory Sándorral.

Mikszáth először 1889-ben jött ide. A télen kiújult gégebaját kezelte Pesten Navratil Imre professzor s ő javasolta utókúrának Gleichenberget... Ettől kezdve minden nyáron töltöttek itt több hetet. Általában július-augusztusban voltak itt. 1890 nyarán Jánoska halála után a megrendült író itt próbál menedéket találni fájdalmas emlékei elől. 1893-ban majdnem belehal a tífuszba, itt gyógyul ki véglegesen. 1894-ben itt kezd el írni a *Szent Péter esernyőjét*, 1897-ben itt tervezte meg régi álmát, a saját újságot, amely aztán év végén meg is jelent Országos Hírlap címen. 1898-tól már nem jönnek ide, mert a szeretett fürdőorvos nyugalomba vonult, s így mennek tovább Rohicsra.

Mindezekkel együtt Mikszáth itt sem tagadta meg önmagát. A gyógyfürdő végül mégiscsak a szórakozás lehetőségét jelentette, a teljes kikapcsolódást. Futó Ferenc személyében krónikása is volt az itteni heteknek-hónapoknak. A budapesti újságíró főhivatásában tudósítja lapja olvasóit a fürdői eseményekről. Ki érkezett, ki ment, hogyan szórakoznak, milyen pletykák vannak stb. Ezek a fürdői levelek éppúgy hozzátartoztak a társasági hírvathoz, mint a hymen hírek, vagy a farsangi bái hírek.

1889-ben, a gyógyulása olyan sikeres volt, hogy pár hét után ezt írhatta az újságíró: Mikszáth „már olyan jó egészségre és tiszta hangra kapott, hogy a harmadik világnál is hallani lehet, amint a D'orsay park fenyőlugasában odavágja a „rekontrát”, arcszíne pedig olyan rózsás, akár egy elpirult szerelmesé.”

1890-ben július 9-én Závory születésnapját ünnepli a magyar kompánia az ottani magyar vendéglőben a Schewizereiben. Mikszáth nem volt ott, a gyász miatt nem mutatkozott a vendéglőben. Levelében üdvözölte barátját, így kérvén a levél átadóját „Tudasd hát kérlek veled, hogy szellemileg én is köztetek vagyok (ámbátor a vendéglősnék nem lehet valami nagy öröme a szellemi kosztosokban), s hogy szívből osztozom a ti jó kívánataitokban.”

Nem minden tanulság nélküli a pár név felsorolása sem, hogy kik vettek, tudtak részt venni a nyári fürdőben. Itt volt ekkor Nogáll püspök, Grubiczky László kuriai bíró, Révész István plébános. Ide járt Hermann Ottó, Mészöly Géza festő, itt volt Vucsetics István zágrábi érsek, Ribáry min. tanácsos, br. Rózner Ervin képviselő, br... Binét püspök, Altmann ezredes. Az újságíró szerint 160 magyar vendég volt jelen ekkor Gleichenbergben.

1893 nyarán, amikor súlyos tifuszos beteg volt, a gyógyulás közben sem hagyta el a jókedve Mikszáthot. Azt írja, hogy állandóan tejet kellett inni. A tíz napos kúra végén, úgy érezte, most már fel kell hagynia az íróssággal. „A sok tejivás után, ha majd fölkelek, elmegyek szoptatós dajkának”. Még ebben az évben augusztus 21-én ezt írja Szegedy barátjának, Enyedi Lukácsnak: „itt voltaképpen igen unalmas. Nincs kompánia... írok, olvasok, s házasítom az ifjabb Grubiczkyt. Minden mulatságom ebből állt.”

Ami csak részben igaz, mert soha nem unatkozott. Erről fürdőorvos barátja Závory Sándor gondoskodott. Az 1842-1921 között élt doktor Komárom megyéből származott. Pápai, pozsonyi, kecskeméti diák volt. Pályáját magánorvosként kezdte a Lónyay családnál. 1870-től praktizált Gleichenbergben... Írt is a fürdőről 1882-ben egy terjedelmes szakmunkát „Gleichenberg, klímája, gyógyvizei és gyógycélra szolgáló berendezései” címmel. Kedves, szeretetre méltó ember volt, sok-sok adoma tudója, megírója. Még Eötvös Károly is szívesen hallgatta, aki pedig maga sem volt akárki az adomázásban.

Eletéről két könyvet is írt, amelyekben terjedelmes fejezeteket szentelt a gleichenbergi éveknek, személyeknek, furcsa históriáknak. Természetesen Mikszáth is szerepel mindkettőben. Komoly betegnek tartotta az író. Olyan rossz volt az állapota, amikor először találkoztak, hogy a legrosszabbakra volt elkészülve. Kezelte őt a helyi ásványvíz kúrával, tannin-jodol porbefúvással, de ami a legfontosabb, hallgatási szilenciumot parancsolt rá.

Mikszáth mindenhol a társaság középpontja volt, mindenki őt akarta hallgatni, tréfáit, színes előadását. Ezt akadályozta meg az orvos, hogy több hetes némasági kúrát írt elő neki első szezónkban. Mikszáthné sem felejtette el a furcsa gyógykezelést. Visszaemlékezésében így ír erről. „Kettecskén üldögélünk három hétig a szép fenyőlugasokban, a fürdőközönség, ha meglátta Kálmánt, messziről tiszteletteljesen köszöntötte, az ismerősök pedig félrevonultak nehogy őt szólásra kényszerítsék. Bizony keserű három hét volt az”. Három hét múlva megszólalhatott az író. Nemcsak megszólalt, hanem azonnal kártyát kért a kezébe, s kezdődtek a tarokkpartik.

Ám amíg a némaság tartott, addig az orvos mesélt. Fürdőbeli történeteket, furcsa pácienseknél még furcsább orvosokról. Nemcsak az író, de két kis fia is nagy élvezettel hallgatta Závoryt. A hallott történeteket, írói gyakorlatá-

nak megfelelően a maga igazítása után meg is jelentette, vagy felhasználta műveiben. Így került bele Szent Péter esernyőjébe Sierawsky Wladimir, hajdani lengyel menekült, akit két asszony rokona féltő gondoskodással óvott a legkisebb ártalomtól is. Ő lett az a bizonyos Wladim, akinek mindig be kellett gombolnia a kabátját.

És tőle származik Katángy Menyhért alakja is. Legalábbis az indító stiklié, amikor Katángy elfoglalt doktornak tettei magát, hogy aztán beleessen a hasonlóan szelárhámos Klára kisasszony kelepccéjébe. Závory Sándor elmondása szerint az eset valóban megtörtént, de nem itt hanem egy lengyelországi fürdőhelyen, s ott még tragikusabb véget ért a dolog, a fiatal orvos beleőrült a csalódásba, a remélt gazdag hozomány nemlétebe.

A regényben jól felismerhetően, Pnixdorf néven szerepel Gleichenberg. Mikszáth nem kímélte tollát, amikor a gyógyfürdő leírását fogalmazta meg. Belesűrítette mindazt az ismeretet, amelyet e téren szerzett életének korábbi szakaszaiban. Szerinte minden fürdő egyforma „Özönvív levegő, szép, tiszta lakások, árnyékos sétahelyek, remek koszt, nevetségesen olcsó árak, fölséges kiszolgálás, üdítő ásvány- és gyógyvizek, gyönyörű kirándulóhelyek, lawn tennis, tombola stb.” S nemcsak a fürdők, de betegek is egyformák. Nem beszélnek másról, mint a gyomrukról, és az alvásukról. Még szerencse, hogy akad egy kis pletykálkodni való, egy kis kaland, ami mindig feltűnik a *rээрő* vendégeknek. De méginkább szeretik szidni az orvosokat. Sarlatánok, nem értenek semmihez, nem törődnek a betegekkel, csak azt nézik, mennyi pénzt tudnának kiszedni belőlük.

Közbevetve, Mikszáthnak nem ez volt a véleménye Závoryról... A már említett 1890-es levelében ezt írja róla: „Én tartozom neki a legtöbbet. Először a hangomat adta vissza... másodsor nyertem általa egy jó barátot, aki visszaadta a kedélyemet. S ez a gyöngéd, jó barát ő maga.”

Visszatérve a pnixdorfi leírásra, mégiscsak a vendégekről ír a leggúnyosabban. Így: „A fürdőn s általában utazásban mindenki nagyobb úrnak szereti magát mutatni, mint aminő otthon volt... Ez a tömeg mind hazug. Egy több, másik kevesebb. Biztos szem kell hozzá, mely redukálni tudjon. Nincsenek többé hazugságok, csak rossz szem-mérték van és gyenge ítélő erő.”

Mint említettük, Mikszáth útja ezután Rohicsra vezetett. Dr. Gámán Béla fürdőorvos sokat segített neki krónikus gégebetegségének gyógyításában. És a fürdőközönség is nagyon tisztelte, szerette. Még életében egy kis táblával jelölték meg azt a helyet, ahol a legszívesebben üldögélt. Mikszáth-tölgyfa, állt németül a táblán a felirat. S a krónikusok egy közismert anekdotát is feljegyeztek rohicsi éveikhez kötvén azt. Állítólag azt mondta neki a fürdőben üldülő egyik újságíró, hogy ha Mikszáth visszajön Pestre, akkor táblát helyeznek el azon a házon, ahol Rohicsra lakott. Mikszáth szerénykedett, hogy azt azért mégsem érdemli, de az újságíró csak erősködött, mire beadta a derekát s megkérdezte, ugyan mit írnának ki arra a táblára. Hát hogy itt egy szoba kiadó - válaszolta nagy nevetés közben a kolléga.

Mikszáth Kálmán 150 éve született, 87 éve halott. Igazság szerint a magyar irodalomtörténet nagy panziójában ki lehetne írni, hogy itt egy hely kiadó. De ez nem igaz. Mikszáth helye soha nem kiadó és soha be nem tölthető.

Losonci Miklós
AZ ELPUSZTÍTHATATLAN FESTŐ

Erdős László képi vallomása

Benned a cél, s Nálad a kulcs" - írta Babits Mihály. Ezt a belső iránytűt Erdős László soha nem veszítette el, a lélek e pontos műszere kormányozta egész életében, megpróbáltatásaiban, ez vezette számtalan gáton, kudarcon, akadályon át a boldogsághoz. A boldogsághoz? Pontosabban a műhöz, az új, mindig új képhez, mely ha nem is a teljes boldogság, de a boldogsága. Hemingway örök érvényű mondása, hogy „Az embert el lehet pusztítani, de legyőzni soha”. Erdős László átírta a Nobel-díjas író igazságát, azzal bővítette ki, hogy az embert elpusztítani nem lehet. Erdős László elpusztíthatatlan. Csapások sora érte, de a belső irányt soha nem veszítette el, - a szenvedések láncolata nem sívársággal, hanem termelő állapottal ajándékozta meg, élte, éli, gyakorolta, gyakorolja Nietzsche fölismerését, - „Akit a bajok nem törnek össze, azt megerősítenek”. Erdős Lászlót megerősítették. Tehetsége, szorgalma, akarata együtthatóival. Ahogy Beethoven V. szimfóniájában kopog a sors, Erdős László életében ezt többször megtette. Keményen, kérlelhetetlenül. A második világháborúban láblövést kapott, szép atlétikai futópályáját ezért váltotta át távgyaloglásra, melyben szintén országos helyezést ért el. Erdős Lászlónak a sport és a művészet jelentett a két irányító, vezérlő csillagot. Átlendült az első akadályon. A sors második kopogása az 1 960-as évek elején sújtóbb erejű volt. Akaratának, szívós szervezetének köszönhető és a kitűnő agysebésznek, Pásztor Emilnek, hogy Erdős László másodszer is föltámadt, visszakeringözött az életbe, ha félig bénán, egyik szemére vakultan is, de azóta, immár harmincöt esztendeje napi 3-4 órát fest-festhet. Húsz embernek elegendő csapás érte, de kibírta a harmadik ütést is; medencecsonttörés. A sport izgalmát, örömét elorozta az ismétlődő betegség, de a művészete lett és maradt a legnagyobb gyógyszere - újra és újra föltámadt, nekilendült az alkotásnak. Gondolhatnánk, elég ennyi a sorscsapásból. Bizony elég, sok is, keservesen sok - de Erdős Lászlót újabb attak érte. Nagy gyomorműtét, de akarátának, szervezetének szövetséges energiáival Bátorfi professzor újra megmentette. Hónapok lábadozása után Erdős László újra jár és fest, fest lankadatlanul. Ekkor következett be a legnagyobb fájdalom, amit már Ő is nagyon nehezen visel, mert a fizikai kínokat elviselhetőnek ítélte mindig, de a lelki fájdalom marcangolja, kitűnő társától Erzsikétől elbúcsúzott az élet. Im már nem istápolja szeretettel, pompás ételekkel a festőt e nagyszerű asszony. Magára maradt Erdős László. Magára? Mégsem. Hiszen mindig akadt, aki megpróbáltatásai közepette mellé állt. Hitvese, Nagykanizsa, a város és most fia, annak felesége Ágnes, és fiúunokái. Ez újra és újra küzdelemre biztatja, új művekhez segíti. Elelte, sorsa: Világrekord. Olyannyira az, hogy minden boldoggáavatási ceremónia és per nélkül Erdős Lászlót az élet szentjévé avathatjuk.

Fák télen, 1969

Szent Anna tó, 1983

Borszékfürdő, 1983

Göcseji harangláb, 1985

Tihanyi öböl 1985

Oltárkő, Erdély – 1983

Nagykanizsának két óriása van: Rózsás János és Erdős László. Rózsás kibírta a Gulág poklát, pompás regényt írt „Keserű ifjúság”-árói és Duszja nővéréről, aki megmentette, és Erdős László, aki a sors Gulágját győzte le diadalmasan, és a poklot emelte földi téren égi magasságba. A kint változtatta örömmé és alkotássá. Művészetté.

Az Erdős-kép szépség és erkölcs. Félig vak? Ettől még jobban lát. Nem szorul a gyámolításra, lelki vigaszt Ő nyújt csendéleteivel, erdélyi, göcseji, őrségi tájaival, a Dunakanyar és a Balaton évszakokban ringó színpompájával. Mindig kellemes, mindig derűt fakaszt szívünkben. Nem egyszer feszítette Golgotára Őt az élet, legyőzte a kint, győzelemmé változtatta a szenvedést, a vereségeket. Ez az Ő képessége. Példa és mérték. Megszégyenítő ez a mentett, megküzdött színes derű, mert rádöbbsent, százszor kisebb bajjal milyen természetlenül szomorúak vagyunk olykor - nem hitelesen.

Most legújabb kiállításán újabb meglepetés érte a látogatót. Új műveiben nyoma sincs a feketének - e tónust száműzte hétköznapjainkból, nem engedélyezi, hogy a lehangolás gyötörje szemünk, hangulatunk. A színek légióinak örömet zúdítja ránk, s ami még különösebb, hogy egyre szürreálisabbá váló állapota ellenére ragaszkodik a valósághűség ábrákban, motívumokban, látványos látomásokon föl villanó tiszta egészségéhez. Mindez egyszerre emberi és festői teljesítmény, pedig a borulat most érthető lenne. Nem, nem Ő nem engedélyezheti árnyaiban az árnyak születését, megálljt parancsol a képein meghirdetett esztétikum pazar gazdagságával.

Élménye a teljes magyar táj, a domborzat és a lelkület rokonságát ragadja meg. Képelele forrásítja az Oltárkő, a Hargita ajánlatait, Erdély az első forrása. Emlékeiben őrzi, műveiben megörökíti Borszékfürdőt, a Szent Anna tó poézisét, a csikszentgyörgyi székely kaput, Farkaslakát, esztenát a Görgényi havasokban, Békás patakot a Gyilkos tónál. Ábrázolja és festőileg értelmezi ifjúságának képzetelétben szünetelenül újjászülető emlékeit, a tájak színes csöndjét. Az sem lényegtelen, hogy meghitt alázattal mindig pallérozta tehetségét, jó inspirációkat kapott egy életre Mattis Teutsch Jánostól, Zsögödi Nagy Imrétől, Szőnyi Istvántól. Kamatoztatta tanácsait.

Alakított formarendjét állandósította, színrendje mindig a teljes színiskálára alapozódik. Olykor - így a visegrádi Dunakanyar esetében átalakítja a táj anatómiáját -, szűkített folyam és magasított hegy kelti bennünk a módosított látvány ünnepeit. Festményeinek egyedi törvénye, hogy nemcsak a táj anatómiáját rögzíti felületein, hanem minden látványa valóság, egyszerre Csiksomlyó, Göcsej, Őrség és Erdős László önarcképe, kettős egység. Kép, ábrázolat és lelki kategória, mindezt a valóság színes kiemelésével éri el, így lesz Szalafő, Tihany, az Alföld a létezés színragyogása Vele és Általa.

Műgondja átfogja a lelkületi régiókat nemcsak a kidolgozást, ezért teljesítménye hallatlanul egyenletes, nincsenek lapályai. Az egyszerűség pompája hatja át a göcseji haranglábat és a csiki motívumokat; mindent a békéltető béke sugároz be a szelídített színek ragyogásával, a harmonizált virágcsokor és a hóval ellepett gémeskút kelt bennünk megnyugvást. Művészete az egyszerűség felsőfoka, minden töredéke a teljesség erejével hat. Szépített szépség az Ő általános bensősége, festői offenzíváját áhítat és szívós tudatosság kormányozza. Minden órája csúcsra járatott idő, nem engedélyez magának semmilyen kényelmes lazaságot, minden rezdülése az elérhető optimum, nem túri a hiányt. Innen, hogy Erdős László összpontosított fegyelme kelt bennünk ámulatot, az ősi egyszerűség válik színes időtlenségévé, s miközben gyönyörködést okoz, látomásai tisztulást kezdeményeznek bennünk.

Egyéniségének része, képeinek karaktere, hogy hidakat tud építeni emberek és a művészet között - örömkeltő szépségei egyre nagyobb térhez jutnak - energiákkal változtatnak életünkön, hiszen felismerésekhez juttatnak mindannyiunkat. Komoly tett az, hogy képsorával rádöbbsenti a nézőt: a magyar tájak rokonsága föl villanyozó színeiknek nyugodt méltósága. Nem kis dolog, sőt a legnagyobb, hogy a részlet hordozza a teljességet; az korszerű benne, ami ősi, felejthetetlen: a széltől borzolódó fa, a kukoricás, a rendezett szőlőtőkék sokasága, az erdő zöldje, a hóval borított kerti pad, a rózsák újjongása a fehér vázában, a tihanyi templom kettős tornya, a balatonfüredi sétány, a székely házak kék ablakai, a visszavonhatatlan élet kimeríthetetlen bősége, mely maga a csoda. Csodálkozásunk tárgya a göré, az Erdős László ecsetje által érintett kútkáva, a zsuptető, a síkságot ünnepi ragyogással beborító Napkorong. Ahogy a fehérülő „Oltárkő”-t látatja, az maga a templom, olyan istentisztelet, ahol a fenyők a ministránsok és a patakzúgás a zene.

A Bibliában olvashatjuk: „Senki se lehet próféta a saját hazájában”. Most áprilisban Nagykanizsán, Erdős László nyolcvanadik önálló kiállításán mégis az történt, hogy a sokaság megbecsüléssel övezte ezúttal is emberi és művészi nagyságát. Megérdemli.

Cserba Júlia

L' HARMATTAN

Egy párizsi könyvkiadó

Egy héten öt tartott a könyvszakma egyik legfontosabb nemzetközi eseménye, a párizsi Könyvszalon. Jelen voltak természetesen a legismertebb kiadók, mint a Seuil, a Gallimard vagy a Fayard, de fontosnak tartották részvételüket a kisebbek is. A gazdasági krízis a könyvkiadást sem kerülte el, még a legnagyobb könyvkiadók is gondokkal küzdenek. Ezért is volt furcsa, hogy az egyik résztvevő kiadó könyvajánlatában főként ritka témákat, ismeretlen írók műveit, versesköteteket láttam, és egyetlen olyant sem, amiről azt feltételezném az ember, hogy biztosan nagy siker lesz. A L'Harmattan-kiadóról van szó, amelynek igazgatójával, Denis Pryn-nel beszélgetek.

Kis, közepes vagy nagy kiadónak számít-e a L'Harmattan?

Egyszerre kicsi és nagy, egyszerre szól kevés emberhez és sokhoz. Kis kiadónak számít, mert nem ad ki száz-ezer példányos best-sellereket, de mégis nagy, hiszen évi 1000 féle kiadványt jelentetünk meg. Kevés emberhez szól, mert könyveink nagy része olyan speciális témával foglalkozik, amely csak kevés embert érdekel, ugyanakkor annyiféle a téma, hogy mégiscsak sokakhoz eljutnak a L'Harmattan - könyvek.

Mikor és hogyan jött létre kiadójuk?

Több mint húsz évvel ezelőtt alapítottam három társsal, azzal az elképzeléssel, hogy olyan könyveket fogunk népszerűsíteni, amelyekkel bizonyítani lehet, hogy az európai kultúra csak része az egyetemes kultúrának, ám az még sok másból áll össze. Elsősorban Afrika, és az Indiai-óceán térsége, az Antillák és Reunion szigetek irodalmát akartuk megismertetni a francia olvasókkal, majd később bővült a kör és az irodalmon kívül tudományos könyveket is kezdtünk kiadni. Induláskor úgy terveztük, hogy évi húsz-huszonöt könyvet fogunk kiadni. Magunk sem gondoltuk akkor, hogy ilyen sikert fognak elérni. Igaz, nem gazdagodtunk meg, de fent tudtunk maradni, ami már önmagában nagy szó, hiszen sok-sok kiadói próbálkozás fulladt kudarcba. Ma már a nagy kiadók érdeklődése is felénk fordult, komoly kiadónak tartanak bennünket.

A tudományos kiadványaik feltehetően kevés embert érdeklő, egészen speciális témákkal foglalkoznak, az irodalmi művek szerzői közt szinte egyetlen ismerős nevet sem találtam, ajánlójegyzékükben számtalan verseskötet szerepel.

Szerzőink nagy része valóban nem ismert. 1977-ben indítottuk sorozatunkat, a „Fekete Tintá”-t, amelyben fekete bőrű, elsősorban afrikai írók műveit közöljük. E sorozatnak

eddig 144 kötete jelent meg. Egyik másik sorozat, a „Az öt kontinens versei” a világ minden országából származó költők verseit mutatja be. Lehetőséget kell adni, hogy elsőkönyves írók is kiadhassák munkáikat, ami a nagy kiadóknál számukra szinte lehetetlen. Nemcsak az irodalom, a költészet de egyes tudományágak is nehezen találhatnak kiadóra. Kevesen vállalkoznak egy-egy ritka nyelvel, nyelvjárással, vagy például a vietnámi gazdasági élettel foglalkozó tanulmány, doktori disszertáció megjelentetésére. Igaz, hogy nincsenek sokan, de vannak, akiket ezek a témák érdekelnek, és az ő igényeiket is ki kell elégíteni. Célunk az, hogy felhívjuk a figyelmet az emberi gondolkodás sokrétűségére, a tudomány gazdagságára.

Érdemes-e foglalkozni ezeknek a szűkkörű érdeklődésre számotartó könyveknek a kiadásával? Hogyan lehet megélni belőlük?

Az előbb említett két sorozat kiadásánál soha nem a nyereségre gondolunk, hanem az irodalom támogatására. Nem biztos, hogy az az igazán értékes és maradandó írásmű, amelyik nagy sikert ér el.

Első kiadásban háromszáz példányt adunk ki. A szerző nem kap jogdíjat, de egy fiatal író nem teszi fel a kérdést, „mennyit fogok keresni”, azt szeretné, ha valaki kiadná az írását. Ha a 300 példány elfogy, újraindítást csinálunk, de az első ezer példány után nem jár jutalék sem. 1000 és háromezer példány között 7%, azon felül 10%-ban részesednek a nyereségből. A kiadó fenntartási költségeit más, szélesebb rétegeket érintő témájú munkák kiadásából kell megszerezni, és vannak kiadványaink, amelyek 15-20 ezer példányban is elkelnek. Természetesen könnyebb eladni a munkanélküliséggel, gyerekneveléssel, családégészségüggyel foglalkozó könyveket, mint egy ismeretlen költő versgyűjteményét.

Ki foglalkozik a terjesztéssel?

Kiadványainkat egyrészt saját könyvesboltunkban áruljuk (ahol a szerkesztőség is működik), másrészt havonta megjelenő ajánlójegyzéket küldünk szét többszáz könyvesboltba, könyvtárakba, felsőoktatási intézményekbe, nemcsak Franciaországban, hanem Afrikában és Kanadában is. Sok diáknak, egyetemistának, kutatóknak van szüksége speciális könyvekre, ezért az egyetemekkel szoros kapcsolatot tartunk fenn. Az irodalmi művek esetében a szerzők aktivitására is számítunk, az ő feladatuk, hogy felolvasó-esteken, író-olvasó találkozókra próbáljanak néhány példányt eladni könyveikből.

Hány alkalmazottja van a kiadónak?

A cég korlátolt felelősségű társaságként működik (SARL), négy tulajdonossal. Velünk együtt a könyvesbolti

és szerkesztői munkát összesen 25 ember látja el, ami azt jelenti, hogy mindenkire sok munka hárul, de a nagyobb létszám az egy könyvre jutó költséget jelentősen növelné.

Gondolom, sok szerző fordul Önökhöz azzal a kéressel, hogy írását kiadják. Ki dönti el, mi jelenjen meg, mit utasítsanak vissza?

Évente többszáz kéziratot kapunk ezekből természetesen nem minden kerül kiadásra. Egy hat tagú zsűri értékeli az írásokat, és az ő véleményük alapján döntünk.

A cég megalakulásának 20. évfordulójára, 1995-ben egy szép kiadványt adott ki a L'Harmattan, amelyben valamennyi, addig megjelent mű szerzőjét bemutatják. Átlapozva ezt a könyvet, több magyar névvel is találkoztam.

Azt is láthatta, hogy a legkülönbélebb országból származó írók szerepelnek ebben az összeállításban, elsősorban olyanok, akik francia nyelven írnak. Ez azért fontos, mert könyveink francia nyelvterületen kerülnek piac-

ra, és a fordítás nagyon megrágtatná a kiadást. A magyar szerzők közül Forrai Eszter költőnőt említeném elsőként, akinek mar több kötete, köztük kétnyelvű is, megjelent nálunk, azután Krúdy Gyula, Tardos Tibor, Tóttóssy Mihály, Alexandre Kis, Fonyi Antonia könyve.

Szeretném, ha szólna néhány szót legközelebbi terveikről.

Továbbra is folytatni akarjuk a „XX. század visszaemlékezései” című sorozatunkat, amit nagyon fontosnak tartunk, annál is inkább, mivel századunk történelmi eseményeinek egyre kevesebb az élő szemtanúja. Ahogy eddig minden évben, idén is szeretnénk részt venni a Saint Sulpice téri hagyományos költészeti eseményen, a „Marché de la Poésie”-n, ahol a szabadtéren felállított színpadon a szerzők olvassák fel verseiket. Ugyancsak a terveink között szerepel a Sorbonne-on rendezendő irodalmi kollokvium, amelynek keretében írók, költők tartanak előadást, és sor kerül kerekasztal-beszélgetésekre is. Az első ilyen rendezvényt 1995-ben tartottuk, és nagy sikere volt, ezért gondoltuk, hogy meg kéne ismételni.

LUCIEN HERVÉ FOTÓI

Ha valaki még kételkedne abban, hogy művészet-e a fotózás, Lucien Hervé képei láttán egyértelművé válhat a válasz, hogy minden kétséget kizáróan az. Úgy tárja elénk környező világunkat, hogy láttatja azt, ami fontos, de mégsem vesszük észre, ami lényeges, nem gondolkodunk el rajta, és magunktól nem vennénk észre ami szép. Az ő szemével nézve a csupasz fal és a piros padlószőnyeg Mondrian-kompozícióvá válik, az oszlopba rakott könyvek, lakásunk egymás mellett sorakozó megszokott tárgyai, berendezései, a függöny hullámot vető árnyékgörbéi képzőművészeti alkotások, amelyek a szépség, a harmónia és a játékosság üzenetét hordozzák. Az épületeknek fotóin nemcsak falai, ablakai, oszlopai vannak, de tervezőjük egyéniségét, szellemét is sugározzák.

Az 1929 óta Párizsban élő Lucien Hervé 1910-ben született Hódmezővásárhelyen. Franciás hangzású nevét az ellenállási mozgalomban vette fel, és azóta így ismerik világszerte. Zenésznek, majd festőnek készült, végül fotóművész lett. Eletének egyik meghatározó eseménye volt Le Corbusier-vel történt találkozása 1949-ben, akihez azután hosszú évekre szóló, a neves építész haláláig tartó munkakapcsolat és barátság fűzte.

Az eltelt évtizedek során a világ számos városának galériáiban, múzeumaiban mutatták be fotóit. 1997-ben a németországi Vitra Design Múzeumban épületfotóiból rendeztek nagyszabású kiállítást, a közelmúltban pedig a londoni Victoria Albert Múzeumban vásárolt alkotásaiból gyűjteménye számára. Könyvei, mint a „Le Corbusier, l'artiste et l'écrivain” vagy a Le Thoronet-i cisztercita apátságát bemutató, 1956-ban kiadott „La plus grand aventure du Monde”, ma már szinte fellelhetetlen könyvritkaságoknak számítanak.

Magyarországon utoljára 1990-ben volt egyéni kiállítása a Budapest Galériában, és a Héttorony Kiadó 1992-ben jelentette meg Batár Attila könyvét, amely részletesen tárja elénk Lucien Hervé személyiségét és művészetét. A ma is fáradhatatlanul dolgozó fotóművész jelenleg három kiállításra is készül, a párizsi Galerie de Jour-ban legújabb, lakásában készült színes fotóit, New Yorkban és Londonban pedig korai munkáinak korabeli nagytásait mutatják be a közeljövőben. (Cs. J.)

Laczkó András

„HALLGATOM A ZENÉT ÉS RAJZOLOK”

Beszélgetés Márk Tivadarral

Nem könnyű szórabírni Márk Tivadar Kossuth-díjas jelmeztervezőt. Családi, rokoni segítség kellett ahhoz, hogy a kérdésekre hajlandó legyen válaszolni. A beszélgetés Kaposváron kezdődött. A szöveg végleges változata a művész budapesti lakásában alakult ki.

- *Egy rövid pályakép megrajzolásakor sem tekinthetünk el a gyerekkortól.*

Itt ülünk a szőlőben, szépen süt a nap. A távolban látszik Pécs. Gyönyörű az idő. Én pedig egyre idősebb vagyok.

- *Kaposvár látszik ide...*

- Kaposvár? Igen. Ez már az öregség, mert kilencven év körüli vagyok, és ez a kor rányomja a bélyegét gondolataimra, cselekedeteimre. Még dolgozok ha felkérnek, ha valahol feladatot kapok. Negyvenhárom évig terveztem, rajzoltam. Most már nekem szórakozás a munka.

A gyermekkort, a családot ne hagyjuk el.

- Magyar református családnak vagyok a gyermeke. Húgommal, Edittel éltünk együtt. Kora gyermekkoromtól kezdve mindig érdekelt az öltözködés. Még arra is kapható voltam, hogy húgomnak és barátnőimnek a bábuit felöltöttem. Farsangkor például álarcosbált rendeztem a babáknak, s a ruhákat én állítottam össze. Kelméből, papírból, tollból ami akadt. Így szerepeltünk.

- *Tudható, hogy pontosan mikor kezdődött ez?*

- Nyolc éves koromban, azaz régen.

- *Nyolcvan évvel ezelőtt?*

igen. Viszonylag hamar, a tizes évek végén már tudtam a varrógépet kezelni. Ez nagy segítség volt nekem. S később, az érettségi után, igencsak hasznomra vált.

Hol érettségizett?

- Nekem két érettségim van. Nem azért, mert javítóvizsgát kellett tennem. Előbb a kereskedelmiben maturáltam, azután pedig a gimnáziumban. Pályám során mindkettőnek hasznát vettem. Várjunk csak! Már megint összekevertem valamit! Előbb a fasori evangélikus gimnáziumnak voltam a növendéke, majd a Thököly úti felsőkereskedelmibe jártam négy évig. Ahhoz, hogy rendes egyetemi polgárként beiratkozassak a bölcsészkar művészettörténet szakára, kellett a gimnáziumi érettségi. Egy év alatt felkészültem és a Mester utcában levizsgáztam. Az bántott egyedül, hogy matematikából nem adtak hármasnál jobbat.

- *Miért?*

- Nem a tanáron múlt, hanem rajtam. Még most is jobban tudok számítani, mint számolni.

- *Az egyetem következett?*

Nem, az Iparművészeti Főiskola, ahol hat évet leszolgáltam, elvégeztem a művészképzőt. Nagyszerű tanárim voltak, kiválóan bántak az ifjúsággal. Akinél a diplomámat szereztem, alig volt idősebb nálam. Haranghy Jenő kitűnő grafikus és festőművész volt. Emlékeztetek arra, hogy a Műcsarnok tünpanonjába a mozaikképet is Ő tervezte. Nekünk azt mondta, csinálhatunk bármit akkor, ha az eredmény nem marad el. Gyorsan elibé pattantam, hogy én

kosztümökkel szeretnék foglalkozni. A főiskolának kiváló könyvtára volt, onnan és az Iparművészeti Múzeumból akár a legféltettebb könyveket is megkaphattam. Akkor már beszéltem németül, franciául és hollandul. A szövegeket követni tudtam, a rajzok magukért beszéltek.

- *A nyelveket hogyan tanulta?*

- A németet otthon. A franciát az iskolában, egy kedves idős tanárnőtől, aki egyik kollégámnak volt az édesanyja. Született francia, akitől Antole France nyelvét elsajátíthattam. Egy francia sofőr később megdicsérte kiejtésemet, mert én nem a párizsi szlenget beszéltem, hanem az irodalmi nyelvet. A proletárdiktatúra után nagy éhínség volt Magyarországon. Akkor a református egyház segítségével a húgommal együtt kijutottunk Hollandiába. Örök, életreszóló barátságot kötöttünk a Wernink-patrícius családdal. Az egyház segített minket Hollandiába. Deventerbe kerültünk egy üvegnagykereskedőhöz. Óriási raktárházuk volt. A család egy fiánál a húgom lakott, a másíknál én. Nem tudni, hogy miként, de máról holnapra ránkragadt a holland nyelv. Hosszú hónapokat töltöttünk ott. Júniusban kiutaztunk, szeptember végén, október elején jöttünk haza. Mindketten könnyedén letettük az ehhez szükséges magánvizsgákat. Hét magánvizsgánk volt egymás után. Megfizethetetlenül sok tapasztalatot, élményt szereztünk. A családi kontaktus azóta is fennáll. 1995 nyarán a család negyedik generációja volt a vendégünk a Balatonnál. Minden esküvőre, jubileumra meghívunk, s ha csak lehetséges, elutazunk, hiszen minket valódi családtagként tartanak számon.

- *Térjünk vissza a főiskolára!*

Diplomamunkám az volt, hogy tervezek a Liliomfinak jelmezeket. Két kolléganőmmel, Reck Irénkével és Lischeron Babával végeztünk ezen a szakon. Külön teremben dolgoztunk, hogy egymást ne zavarjuk. A tanárok egymásnak adták a kilincset, hogy ellenőrizzék a munkát, olyanok is, akikhez semmi közöm nem volt. Később visszamondta nekem a pedellus, hogy megjegyzték: „Ez a jelölt megtáltosodott, nem győzi rajzolni a terveket.” Készíttem körülbelül száz tervet, míg a többiek talán negyvenet. Akkor ismertem föl, hogy nagy variációs készségem van egy stíluson belül. Nem fantazmagóriákat rajzoltam, hanem mindazt, amit megengedett a kor, a jellem, a figura. Kaptam még nyolcvan pengőt, és abból nekem kellett megvarratnom az egyik jelmezt úgy, hogy jó legyen rám. Én Liliomfit választottam. Édesanyám fűzőjét magamra tettem, s a jelmezben ott billegtem a tanárok előtt. Ezzel sikerült megnyernem az egyetlen fővárosi ösztöndíjat; hatszáz pengőt. Ebből vettem az első igazi télikabátot. Édesanyám özvegy volt, addig arra nem telt. Mikor leszolgáltam a katonaidőmet, akkor jött a „sétáló” időszak a fővárosban. Diplomával a zsebükben végzett főiskolások sétálgattak, nem tudtak elhelyezkedni. Magam is sokat sétáltam.

- *Ez az idő a harmincas évek eleje?*

Köszöntjük a májusban 90 esztendőes művészt.

Igen. Magam is jártam sok helyen. Egyiken például azt mondták, fölállítom azt a kislányt a helyéről, aki eddig hetven pengőt kapott, magának fizetek nyolcvanra. Ebbe természetesen nem mentem bele. Haranghy Jenő segített rajtam. Neki személyes ismerőse volt az Operaházban Tüdös Klára, aki a női részlegnek volt a főnöke. Szüksége volt rajzolóra, aki elképzeltéseit papírra viszi. Rajzaimat látták Oláh Gusztáv és Fülöp Zoltán, akik a díszleteket tervezték. Nyilván megnyerte a tetszésüket, mert javaslatukra ajánlatot kaptam, hogy irányítsam az Operaház férfi jelmeztárát. 1932-ben átvettem a munkát. Ráadásul segíthettem Oláh Gusztávnak vagy Fülöp Zoltánnak. Jelmeztárosként éreztem, hogy szükség van a kereskedelmi érettségire; költségvetést készíteni, munkabéreket nyilvántartani és elosztani. Ez nekem mind könnyen ment. A harmadik évben kis fizetésemből már annyira tellett, hogy előadás után elmenjünk vacsorázni a Vágner-sörözőbe (ott volt a mostani Jókai tér sarkán). Megettem a vacsorát és mellényzebből kifizettem. Nem úgy, mint manapság, amikor már otthon is alig mer enni az ember. Az egyik vacsoránál megkérdezte Oláh Gusztáv, mik az elképzeltéseim. Bevallottam neki, föl fogok mondani az Operának, mert a diplomámmal nem leszek örökké jelmeztáros, sokkal többre vágyom. Ha itt nem tudok gyökeret verni, akkor elmegyek Párizsba. S ha ott sem sikerül eredményt elérnem, akkor továbbindulok Hollywoodba. Majd csak akad nekem valami munka. Másnap gyorsan kineveztek jelmeztervezőnek. Vertem a fejemet a falba, hogy miért nem szóltam egy évvel korábban. Ezután a megbízásokat gyors egymásutánban kaptam. Mintha a jövő előrevetült volna; az első darab, amit önállóan terveztem, Muszorgszkijtól a Hovanscsina volt!

- *Ez melyik évben volt?*

Pontosan 1936-ban. Akkor mi magyarok kacérkodtunk az orosz kultúrával. Sokan nem sejtették, hogy mi következik majd, az a negyvenöt év, amit úgy lehet jellemezni, hogy a bunkók uralma. Jelmezterveimet akkor megtekintették: az igazgató, a karnagy, a főrendező, a rendezők, s mellettük az asztalos, a lakatosmester, a műszaki vezetők. Tisztelem én mindenkinek a munkáját, de mikért került a csizma az asztalra? Ezt is kibírtam. Az sem közömbös, hogy közben tiszter voltam Moszkvában, mint meghívott művész.

- *Beszél oroszul?*

Sajnos nem tanultam meg. Azt azonban sokszor mondtam Moszkvában: da és nyet. Ha megtanulom a nyelvet, akkor talán nem kapok annyi gorombaságot a fejemhez.

- *Átugrotta a háborús éveket...*

- Engem a legelső csoporttal behívtak. Ipolyságra vonultam be, tartalékos hadnagyként. Akkor az Operaházban már volt háromszáz beosztottam. Több részlegnek voltam a főnöke. Játszanunk végig kellett, mert a németek szívesen jártak színházba. Ezért Márkus Laci bácsi elment a térparancsonkságra és kérte a fölmentésemet. Az meg is érkezett Ipolyságra az ezredparancsnokhoz. Ő visszaküldte. Mondván, hogy a második századnál nincs Márk Tivadar nevű tiszt. Közben ugyanis áthelyeztek a harmadik századhoz. Akkor ezt úgy hívták a „magyar királyi ész”. Eltelt egy pár hét. Megkerültem. Tartalékos hadnagyként áthelyeztek szolgálatra az Ope-

raházhoz. Gyorsan Pestre utaztam. Így nem kellett résztvennem a harcokban.

- *Bejöttek az oroszok...*

- Valóban. Az Operaházba is. Amikor újra elindult a munka, akkor kaptunk egy karéliei „parasztot”, aki kitüntetésként dolgozhatott nálunk. Ő volt Vajnonen. Hozta a feleségét is, aki hajdan a cári balett tagja volt. Vajnonen jól tudott bokázni, de semmiféle balett műveltsége nem volt (feleségének annál több). A Párizs lángjai bemutatóján dolgozott. Ahhoz sok ruha kell, van versailles-i jelenet, azután párizsi. Vajnonen fölment a ruhatárba és szedte ki egymás után az öltönyöket, hogy azokból majd jelmez lesz. Mi pedig mindet visszaloptuk, ami nekünk fontos volt. Az orosz balett egyetlen nagy erénye, hogy a klasszikus hagyományokat, lépéseket híven megőrizte. Olasz és francia koreográfusok (Petipa, Fokin) dolgoztak nálunk. Így ötvözni tudtuk a kettőt. Ez jött tett a mi balettünknek. Egyik munkám elvezérelt Chilébe. Ott a színházban mentem a folyosón a büfébe. Ott beszélgetett egy pesti kislány és egy japán balerina egy bolognai fiatalemberrel. Milyen nyelven? Magyarul, mert mindegyikük nálunk tanult, s dicsérték az itteni munkát.

- *Beszéljünk még a háborús évekről.*

- Minden romokban hevert, csak nyomorúság volt. Az Úri utca 12. szám alatt volt lakásom, óvóhely is tartozott hozzá. Onnan barlangokon keresztül akár Visegrádig elmehettünk volna. De el kellett jönnünk, mert engem a munkám Pesthez kötött, híd pedig nem volt. A színházban cudar élet volt. Az öltözőkben laktak, még a folyosókon is. Elkezdtünk dolgozni. A romokban heverő pesti színházak az Operaházról kértek kölcsön ruhákat. Lassan megindult a jelmezkészítés. Ekkor jött Vajnonen. Ha meglátott, örömmel üdvözölt. Mondta a magáét - oroszul. Egy szót sem értettem. Amikor lejárt a megbízása és hazautazott, a határon megkérdezték tőle, fizetéséből mit visz haza. Ő azt mondta mindent hazaküldött. Ezért ezt a bizalmi embert, aki kitüntetésből jöhetett Pestre, „kicsapták” Novoszibirszkbe. Találok vele később Moszkvában. Első kérdése az volt: „Miért nem beszél oroszul?” A válaszem: „S maga magyarul?” A novoszibirszki opera egyik tagja magyar volt. Vajnonen ezért gyűlölte, akadályozta hazatérését.

- *A nehéz éveket hogyan élte át?*

- Említettem, hogy jelmezterveimet sokan felülbírálták. S mindenkiből varrtunk ruhát, ami csak akadt. A legrosszabb anyagot is lehetett festeni. A szegénység találékonyra teszi az embert. Megtörtént, hogy más gallérral vagy szegéllyel ugyanazt a jelmezt több darabban is szerepelt. A lényeg az volt, hogy a stíluson belül maradjunk. A színpadon azt valószínűleg meg, amit a zene mondott. Nem adtam soha más értelmet a darab erkölcsi tartalmának. Ezt Oláh Gusztáv nem engedte volna.

- *Miért kapott magas állami kitüntetést?*

- Mert Vajnonnek sok volt. Amikor Pestre érkezett, zakóján öt sorban „álltak” a kitüntetések. Állandóan csörgött, s azzal dicsekedett, hogy ez golyóbiztos. Ehhez képest nekem, a kollégájának, semmim sem volt. Hamar rám „akasztották” a Kossuth-díjat. Értéke akkor összesen tízezer forint volt.

- *Mire volt ez elég?*

-A nagynéném egy évig volt nyugdíj nélkül, a húgomnak másfél évig nem volt állása. Volt hová tenni. Ráadásul, hatezerért békekölcsönt kellett jegyezni. Később még na-

gyobb kitüntetést kaptam, a munkaéremrend arany fokozatát, azért hétezer forintot adtak. A vényt eltettem, ma is megvan. A Kiváló művész címem is megvan. Viszont barátaim szeretete és megbecsülése sokkal többet ér ezeknél.

- *Merre járt a nagyvilágban?*

- Németország sok-sok operájában. Párizsban, Londonban, Skóciában. Mindehová a balett-társulatot kísértem el. Chilét már említettem. Szerepeltünk a melburne-i operában. S az olajháború után Kuvaitban.

- *Más művészeti ágakkal milyen kapcsolata volt?*

- Az irodalommal nem sok. Szabolcsi Bence könyvét, az Ezeréves muzsika kertjét én illusztráltam. Rendezőnk, Rékai András írt egy könyvet, Budavári gyertyák címmel, ahhoz kellett kezdenem, azokat én terveztem meg. Nemrég orvosi dísztalárt terveztem debreceni professzoroknak.

- *Kiktől gyűjtött műalkotásokat?*

- Pénztárcám véges volt és szegény. Anyai nagyapám művészi vénájú volt és magas állást töltött be a vasútnál, ünnepekre mindig kapott valami műalkotást. Ezeket mind megőriztem. Világhírű festményekről kézzel festett másolatokat szerzett. Például Van Cuyptól. Van egy eredeti holland festményem Gérard Lairessé-től. Értékes táblakép. Tanárom, Haranghy Jenő posztomusz tárlata után a család egy

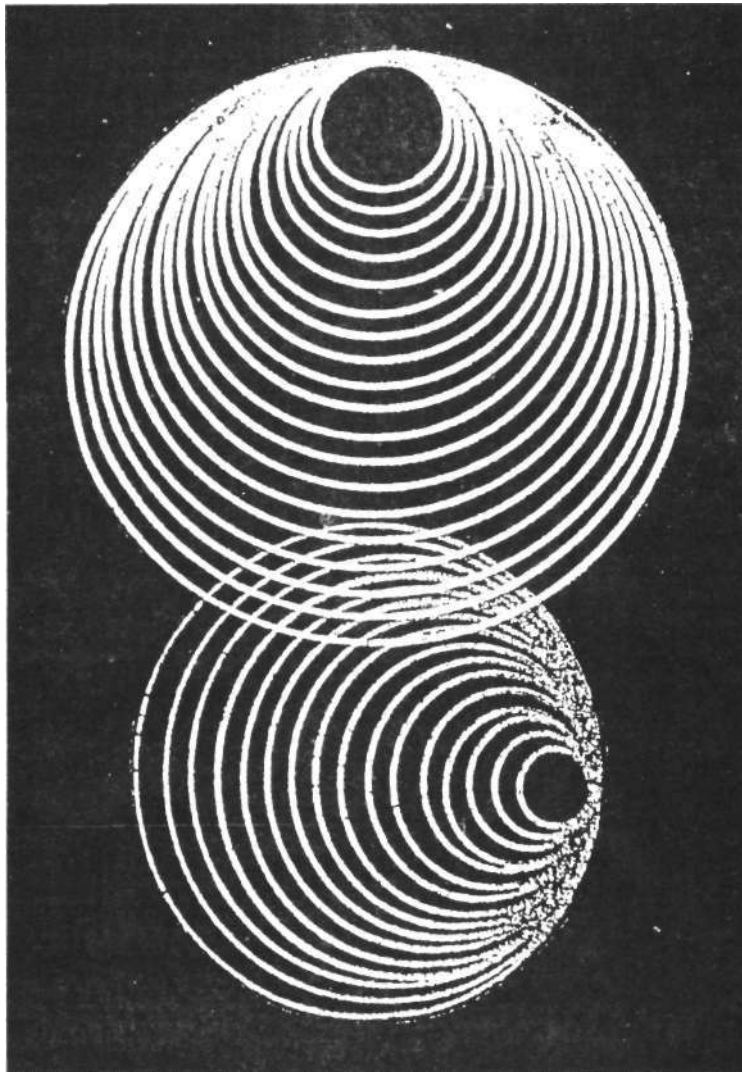
jelmeztervet adott nekem. Segítettem Haranghy Jenő könyvének megjelenítését.

Jelmeztervei hol találhatóak meg?

Nem én számoltam meg, hanem a Széchenyi Könyvtár színházi részlege, hogy hatezernél több tervet készítettem. Náluk van az összes. Bárki kikérheti. Egy-egy kötegből sok érdekesség tudható meg. Abban ott van a főrendezői megbeszélés, a szereposztás terve, a színlap, a költségvetés, néhol még szövegminta is akad. Keresztmetszetet ad a tervezésről és a megvalósulásról. A Seregi László által irányított Spartacus a lakásomon alakult ki. Sok helyen játszották, még Baalbekben is. Ott sétáltam a romok között, amikor jött egy katona és beküldött a színházi területre. Mert pár napja angol turistát támadtak meg a romok között. Visszafelé menve láttam az arabokat a bejárat előtt hattyúnyakú kancsóikkal.

- *Mikor ment nyugdíjba?*

- Elég régen. Némi sértődéssel, mert az akkor miniszter nem engedte, hogy meglegyen a negyvenöt év szolgálatom. Ennek ellenére elégedett vagyok. Sok szép munkám volt. Olykor manapság is dolgozok. Ha másként nem; hallgatom a zenét és rajzolok...

Máté Gyula grafikája

Fábián László

A SPIRÁLIS DIMENZIÓI

Frithjof Schuon amikor a „szerves esztétika alapjait” kívánja lefektetni, kijelenti: „A szépség kozmikus vagy még inkább földi funkciója aktualizálni az intelligens teremtményben az archetípusok platóni emlékezetét...” (voltaképpen abban az értelemben, ahogyan lábjegyzete sejteti, miszerint „Pitagorasz és Platón szerint a lélek a földre történő száműzetése előtt hallotta a mennyei harmóniát, és a zene felébreszti a lélekben e dallamok emlékét”). Amikor tehát az archetípusok szépíteni jelenlétét firtatjuk, korántsem állunk elképzelésünkkel egyedül. Vizsgálataink során azonban nem tudunk teljes részletességgel kitérni minden tradicionális formára, de azt gondolom, a spirálisról kínálkozik olyan mondandó, amely érdekes lehet az archetípusok természetét illetően is.

A spirálisról, amelyet ott látunk a serdületlen pásztorgyerek mintásra hántolt botján a hánccs pozitív-negatív variánsaképpen, gyakorta fölleljük a legkülönbözőbb textíliák mintázatában vagy kerámiákon (a görögségnél meander-vonal formájában) épp úgy, mint a modern művészetben - teszem azt - Kandinszkij, Klee, Miró vagy Lossonczy Tamás festményein. Nem állítok semmi különöset, ha azt mondom, nem véletlenül kerül előtérbe ez a forma, még ha nem is mondanám minden esetben, hogy tudatos szimbolikát takar. Azt azonban régészeti leletek is megerősítik, hogy állandó szimbólum, amióta az ember jeleket rajzol; nem árt tehát tartalmainak utánanézni.

Véleményem szerint a *spirális a kör térisítése*. A kör térbe emelésére két lehetőség is kínálkozik. Ha átmérője mentén forgatjuk körbe a kört, az gömböt szakít ki a térből. Ha azonban a kör középpontjából emelkedő tengely mentén nem engedjük a körvet önmagába zárulni, hanem emelkedésre készítjük és önmaga fölé gyűrűztetjük (végső soron ezek is koncentrikus körök, csupán a középpontjuk mozog), spirálist kapunk. Guénon egyenest arról beszél, hogy a „létábrázolásban” át kell térni a polárkoordinátákra, amelyen a síkban a koncentrikus köröket (vízbe vetett kő effektusa), a térben spirálist ért, ha egy kicsit egyszerűsíttem fogalmazását. Az utóbbi ad módot rá, „hogyan az egyetemesen szemlélt lét minden egyes állapotán belüli módoszatok sokaságának egyenértékűségét kifejezhessük”. Ugyancsak ő az, aki a jin-jang jelet „egy spirálhenger elemeként” értelmezi, vagyis: „minden individuális módosulat lényegében egy háromdimenziós örvénylés, csak egyetlen emberi állapot van, és az egyszer már lefutott folyamat sohasem kezdődhet újra”. Ezt nevezném én *reinkarnációs* cezúrának per analógiám kozmikus cezúra.

A meanderhez hasonló vonal (spirális) ismert Peruból is a Kr. e. 9. századból, miképpen Ausztráliában is ráakadtak. Igen lényegesnek tartom, hogy Krétában (és még másutt is) a termékenység jele. Mivel azonban ez a vonal a végtelenbe tart, szükségképpen az örökkévaló-

ságra is utalhat, ahogyan a kereszténység is az öröklét szimbólumának tekinti, amennyiben nem a kígyó jelképe. Ámbár a kígyó sem föltétlenül csak a gonosz, a sötét, a ravaszság és más negatív tartalmak megtestesítője, hiszen Jézus is mondja tanítványainak: „Legyetek azért okosak, mint a kígyók”; Egyiptomban, Babilóniában, Kánaánban, Görögországban szent állatként tisztelték, életet, gyógyulást adó istenek - Anath, Aszklepios és mások - jelképe volt. Mitöbb a gyógyulást adó Jahve ércsképe is lehetett, amikor Mózes a rézkígyót fölállította (ez esetleg népetimológia által jött létre a nahas - kígyó, érc jelentésbeli összevonásával).

A lighanem indokolt tehát a spirális szó magyarázatokor a latin *serpo*, *-is*, *-psi*, *ptum*, *-ere* kiindulás, amely magyarul a kúszik, tekereg, kanyarog igékkel adható vissza, és amely a görög *erpo* (megyek) szóval van szoros rokonságban. Maga a *seep-tő a +*ser*-re megy vissza, amely az akkád *seru* (kígyó) szóban éppúgy jelen van, mint a tekereg jelentésű *seru*, *zaru* szavakban. A *serp-tő azonban az akkád *surubu* (erebu; vesd össze: görög *erpo*) felé utal. A szanszkrit *sarpah* (kígyó) az akkád *sarpu* (színeződik) szóval mutat formai rokonságot, ami pedig a görög *argasz* (csillogó, kígyó) rokonítását involválja. (A görög *erpo* alak tanúsága szerint egyéb akkád összefüggések is szóba jöhetnek.)

Föltételezem, hogy valamilyen módon szerepe van a latin *spiro*, *-as*, *-avi*, *-atum*, *-are* (lélegzik) szónak is, amely morfológiailag az akkád *saparu* (lélegzik, küld), *sipirtu* (lélegzés, küldetés) megfelelője, és szemantikailag a sumer *pes*-sel függ össze (föllelegezni), amelyből a *-na* prefixummal az akkádban *napasu* (lélegezni) lett. (Itt csak fölvetem a már említett héber nahas kígyó jelentését). Egyébként számos elágazás mutatkozik itt is, akár a héber *ba'as* (bűzlik) irányába is.

(A spirituális centrumok között számon tartott Meru - fehér hegy - a tenger közepéből emelkedik ki, tehát zöld öve van. Ezt az övet azonban szívárványszínűnek is mondják, mint Iris sálját, ami talán utalás is az akkád *sarpu* jelentésére.)

Mindezeket csupán amiatt említettem meg, egy egyenesebb vonalú származtatás előtt, mivel áthallás-nyilvánosak és régebbi állapotokra utalnak. A spirális nyilvánvaló származtatása a görög *szpeira* - *szpeiron* (begöngyölt, föltekert) szóra megy vissza, amely közvetlen kapcsolatot tart a héber *sefira* (karika, korona) szóval. Amennyiben forgás, pörgés értelmet tulajdonítunk neki, úgy az akkád *sipru*, *sipirtu* (könyvtekerés) kerül előtérbe, amely a hasonló jelentésű héber *seper* és arameus *sepra* felé mutat.

Megvallom, szófejtésünk mozgása tudatosan utal a kígyómozgásra, amely jobbra, balra kitér és úgy halad előre. Nem pusztán a szimbolika fölerősítése érdekében teszi, hanem azt is jelezni kívánja, hogy az

etimológiának számolnia kell tágabb hatásokkal, ha az idők mélyére merészkedik, hiszen a nyelv is él és mozog - mégcsak nem is egészen metaforikus értelemben.

Egyetlen jelenséget azonban úgyszólván az összes hasonlításon megfigyelhettünk, azt t.i. hogy a spiráns hangnak (s, sz, z) mindegyikben szókezdő szerepe van. Ez táplálja bennem annak a gyanúját, hogy a spirális formát idéző s betű valamiféle akrofóniát rejthet; őrizi ezeknek a szavaknak szókezdetét a képben. Ez természetesen - föltételezés; írástörténészek erősíthetik meg vagy cáfolhatják.

A kígyóval való kapcsolatot azonban fölöttébb nehéz lenne cáfolni.

Az imént beidéztem egy ún. spirituális centrumot. A görög Omphaloi esetében (ezek világköldökök, világközepek) viszont az látszik, hogy azokat igen gyakran kígyók fogják körül. És összetekeredett kígyó (most ne firtassuk a csigavonal és a spirális különbözőségét, amely csupán virtuális) látható a káldeai határköveken, amely egyébként pontosan megfelel a már említett kígyókultusznak is. Ismert a világtengely kapcsolata a kígyóval, ha máshonnan nem, hát a bibliából, hiszen a paradicsomi fára tekerődő kígyó csábítja rosszra Évát. Azt kell mondanunk, ebben a világképben ugyanolyan földelvű a kígyó, mint ahogyan föld „beavatásé” az egyiptomi mitológiában, hiszen közelebb van a földhöz minden más állatnál. Lába nincs, csúszik a földön; a nyoma is spirális jellegű. „Föld mélyén rejlő, sarjadó mag vagyok” - mondatja vele az Egyiptomi Halottaskönyv.

Egy lábjegyzetben Guénon megjegyzi: „A fa köré tekeredő kígyó és az *aurorobosz*, vagyis a saját farkába harapó kígyó között ugyanaz a kapcsolat áll fenn, mint a teljes spirál és az ennek egy szeparált fordulataként, síknak tekinthető *yin-yang* köralakja között; az *aurorobosz* tehát valamely magában szemlélt ciklus határozatlanságát jeleníti meg.” Ez abból következik, hogy „a fa a 'Világtengelyt' szimbolizálja, a kígyó az egyetemes Megnyilvánulás ciklusainak sorozatát ábrázolja”. Sőt, „néhánykor a szimbólum ezzel a két aspektussal összefüggésben megkettőződik, amikor is egyazon tengely köré két ellentétes irányba csavarodó kígyóval találkozunk, mint például a *caduceus* (Merkurius kígyós botjának) esetében.”

(A kígyó egyébként uralkodói jelvény, a királyi fenség szimbóluma is lehet, ahogyan az *Ureus*, az ágaskodó kobra Egyiptomban, vagy ahogyan a krétai terrakotta papnője egy-egy kígyót tart mindkét kezében.)

Az Édenbeli kígyó bizonyos értelemben sátáni fenség, tőle származik minden rossz, minden aljasság; az embernek, az égi az isteni teremtménynek a lerángatása a földre, azaz: kiszakítása a spirituális létből és áthelyezése a materiális létbe. A bűnbeejtő nem kisebb teljesítményt hajt végre, mint egy isteni teremtményt megfoszt diviniális attribútumaitól, hiszen ezzel kikényszeríti az ítéletet az ember fölött az Úrból. Az Antikrisztus tehát kígyó: a kígyó rosszra hajló természete, ugyanakkor a kígyó nemcsak „lehozta fentről az atyai ismérveket” - állítja Hippolytus, hanem „viszi ő ismét ezeket az ismérveket letről felfelé”; így válhat a kígyó Krisztus jelképévé is. A kígyó és a hal jelképi megfeleltetését Jung végezte el *Aión* című könyvében. (Talán ezen a ponton újfent beidézhetnénk a kínai jang-jin diádot, amelyben a két 'hal' a kígyóvonal által van elválasztva vagy éppen egymáshoz kötve.)

A kígyó szimbolikája élénken foglalkoztatta a portugál Fernando Pessoa-t is. A kígyó nála ambivalens jelkép; egyfelől a rontás, a rombolás megjelenítője: „A Kígyó átkozott lény, visszataszító külseje magában hordozza a Világmindenséggel való szembenállást a mélységes és sötét Roppant Misztériumot”; másfelől: „Csak a Kígyó, amely karéjába fogja a két világ nyitott végteleneit vagy

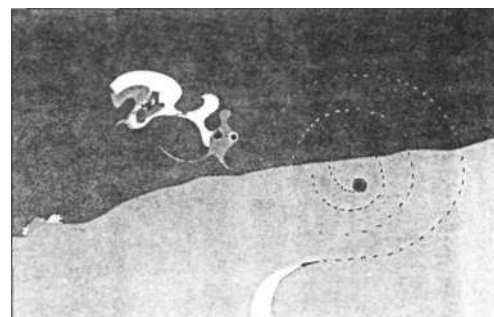

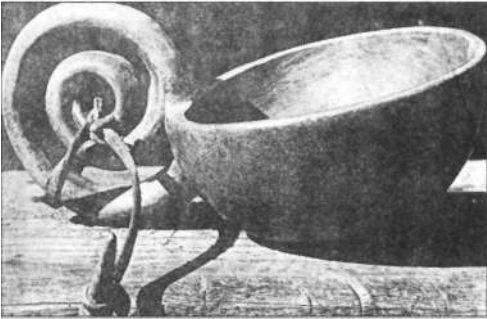
A meander görög vázán

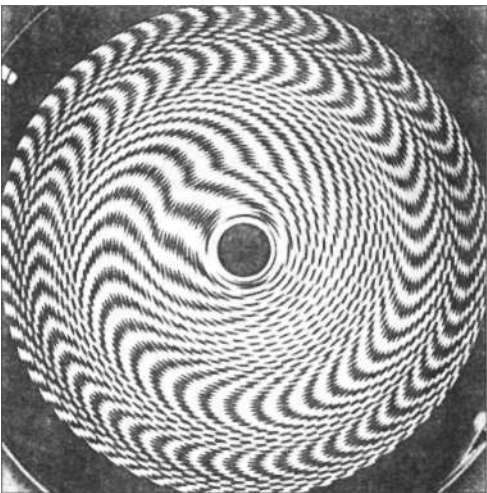
Faragott kiskapu

Joan Miro • Tájkép, 1997

Mócsanak

Modulációs tárcsa

Miska kancsó a kötelező kígyóval

'nem teljes' köreit - szakad el a káprázattól, és jut el az igazság kiindulópontjához”.

Mégis, Pessoa a Kígyóban látja a világ egységének megjelenését: „A kígyó fogja egybe az igazi ellentéteket, mert amíg a világ útjai vagy jobbra vagy balra, vagy egyenesen előre tartanak, a Kígyó olyan utat jár meg, amely mindegyiket érinti, de egyikén sem halad végig. Akárcsak a jobbra és a balra tartó út, ő is az Isten felé irányuló ösztönből indul el, de nem törik meg a háromszögek éleinél; nem alkot szöveget önmagával (a jelképek csak O vagy S alakban hajlítják, körbefogja vagy elutasítja a világot). És töretlenül halad az ösztöntől Istenig, mint középső út. Mivel tudja, hogy a középső úton kívül vannak más utak is, földéri ti őket, mert elfér az egyenestől, és elutasítja őket, mert egyikén sem megy végig. Ahogy kiindul az Ösztön csúcsából, s megindul az Isten csúcsának irányában, súrolja a mindent körbefonó indavonat bővületét, eképpen bizonyítja, hogy tud róla; de alighogy érinti, már el is hagyja, és nem követi sem a görbületét, sem a futását. A Kígyó ilyenképpen különbözik az Isten és az Élőlények mindenfajta megnyilvánulásától és állapotától”. Kicsivel odébb pedig így: „Nem ismeri a misztériumokat, de magában hordozza őket, elhagy minden utat és beavatást, semmibe veszi a tudományt, amelyet útközben érint, tagadja a mágiát, amelyen áthalad; és amikor elér Istenhez, nem áll meg.”

Jung úgy mondaná röviden, hogy a kígyó „az emberen kívülit jelképezi az emberben”.

Azt is mondhatjuk, a kígyót éppen ez a rejtelmessége teszi alkalmassá arra, hogy isteni erőt tulajdonítsanak neki a legkülönbözőbb mitológiákban. Az egyiptomi Apophis (Apepi, Apopi) kígyótestű démon, amelynek gyűrűin a holtak keresztül kell jutnia az alvilágban, jóllehet, Ré napistennel együtt őt is fenyegeti ez a démon, és csak arra számíthat, hogy a holtakat segélyező Isis (húgával, Nephthys-szel együtt) éltető lehetet legyen feléje ebben a feneketlen mélységben, ahol a sötétség sárkánya, Apohis az úr. Quetzalkoatl, az aztékok Tollaskígyója az egyik legősibb istenség, annak a világrendnek a legfőbb megtestesítője. Kicse formája Kukumac, a maja Kukulkán. Tollai, szárnyai az Égboltot, kígyóteste a Földet jelenti harmonikus egységükben. Történeti figuraként is számításba jön mint papkirály. A tolték Ketcalkoatl 1000 körül vezette át népét Tulából Yucatánba. Aszklépiosz kígyóattributumát máig ott láthatjuk a patikák cégéréen; ezúttal kehely szárára csavarodva. Gyógyító, életadó, tehát jótékony szerepe itt is egyértelmű. Úgy vélem, egy kicsit a kígyó dialektikája olvasható ki Pessoa elgondolásából.

A hindu vallás *kundalini* kígyója az emberi test első részében összetekeredve (spirálist alkotva) helyezkedik el, onnét emelkedik föl a különböző csakrákba. Püthon pedig a Föld köldökében lakozó sárkánykígyó (szintúgy összetekeredve), amely mind a jóshelyekkel (pl. Delphoi), mind az Apolló-kultusszal kapcsolatba hozható. Érdeemes összevetni Jézus vélekedésével a Pistis Sophia című gnosztikus írásból, amely szerint „a külső sötétség egy hatalmas sárkánykígyó, amely saját farkába harap; e sötétség az egész világon (kozmosz) kívül van, és az egész világot körülveszi”. Itt tehát ugyanúgy a fény ellenfele, mint az Apolló-kultuszban. De kígyó a perza fő-gonosz, Ahri man is; ellenteremtő, miképpen a Sátán, ahogyan Lature-Danő, az Indonéz Antikrisztus. A Leviathán pedig bibliai ismerősünk, legyőzése szintén isteni föladat.

Az elmondottakból az minden bizonnyal kitetszett, hogy az igaz Istenhez vezető út nem a kígyó útja, nem a spirális, nem a csigavonal. Még akkor sem, ha a bűnös lélek tévelyegni kényszerül. A Korán már az al-Fatihában, „a megnyitót” szurában így fohászodik Allahhoz: „Vezess minket az egyenes úton” (es-sirátul-

mustaqim), ahol az egyenes a qám gyökre megy vissza és a vertikum mentén haladó mozgásra utal. Ezt az első szurát nevezték úgy is: umm-al-kitab, azaz „az írás veleje”, és ez a muszlim hívő Miatyánkja, mindennapi imája. A Zsoltárokból megtaláljuk a megfelelőjét (27:11): „Vezérelj engem egyenes ösvényen” (n^he-ni be-orah misor). Mitöbb, János evangéliumában - Ézsaiás visszhangjaképpen - azt olvashatjuk (1:23), hogy „egyengessétek az Úr útját”.

A „szerves esztétikát” ajánló Schuon a következőképpen összegezi az Istenhez vezető ut(ak) esélyeit: „Az Istenről leválasztott erény göggé válik, miként az Istenről leválasztott szépség bálványá. Az Istenhez kötődő erény szentséggé válik, hogy az Istenhez kötődő szépség szakrilégiummá.”

Lehet, hogy az aranyborjú szép volt, Mózes mégis összetörte, mivel bálványt látott benne: istentelen szépséget. Ugyanakkor a rézkigyó isteni segítségnek bizonyult.

Úgy vélem, ezek után nem maradhat el a kérdés: ugyan miért ragaszkodik így az ember az általános szimbólumok, az ősi jelképek között a spirálishoz? Elégséges indok-e, hogy a kígyó visszataszító, ám rejtelmes lénye ebben a sajátságos mitológiai ambivalenciában testesül meg? Vagy az az elképzés, amely ehhez a vonalhoz a tenger „végtelen” hullámzását társítja, és ezt jelöli meg a jelkép éltetőjeképpen?

Nem tudom, nem tudhatjuk.

Én minden esetre úgy gondolom: nem. Még akkor sem, ha mindezt kiegészítem a természetben látható spirális jelenségekkel, dolgokkal, ha a spirális kozmikus ködökre, egyéb spirális mozgásokra gondolok az Univerzumban, ha beidézem azokat a növényeket, állatokat, amelyek magukon viselik ennek a csavarodásnak a egyeit.

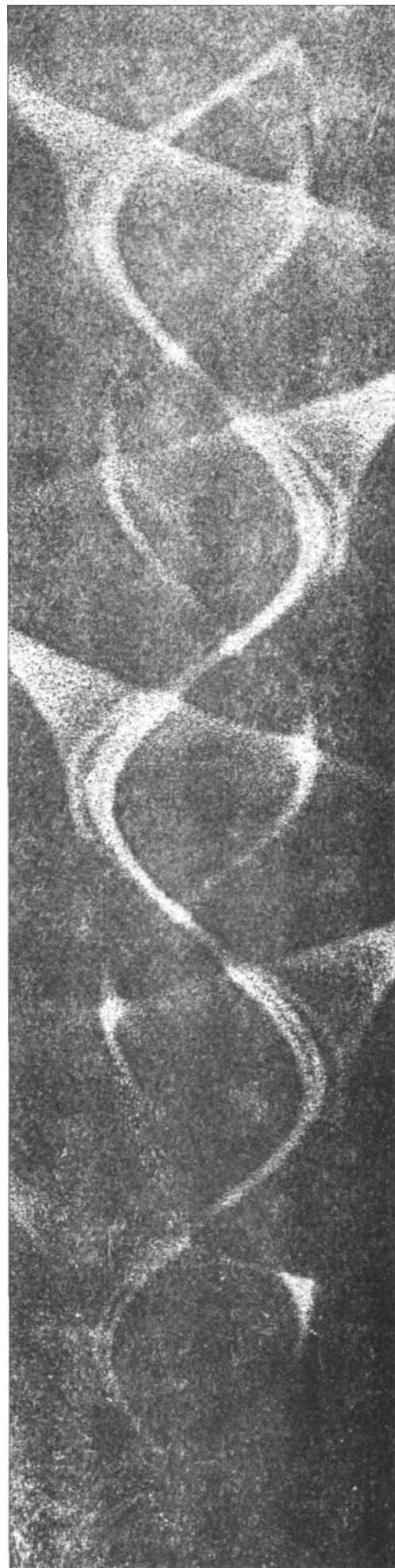
Bennem az a gondolat merült föl, hogy az emberi fehérjék nukleinsavakból épülnek föl. A nukleinsavak molekuláris elrendeződése pedig spirálist alkot. A ribonukleinsav egyes, dezoxiribonukleinsav kettős spirálba szerkesztődik. Ez olyan alapvető genetikai élmény, amelyet az ember egyszerűen nem tud kihagyni, amely mindegyikünk sajátja; ha tudunk róla, ha nem. Vagyis nem állítok mást, minthogy az emberben létezése pillanatától fogva adott egy (több) *genetikai lenyomat*, amit magában hordoz.

Ugyan nem képzelhető-e el, hogy ez a genetikai lenyomat valamilyen (egyelőre ismeretlen módon) hatással van ránk akár a forrnak preferálása esetében is, ha egyszer ilyen mélységben ivódott belénk egy határozott forma? Szerintem mindennél inkább elképzelhető, és ez éppen egyik olyan archetípus, amely a létezés titkaihoz visz közelebb bennünket. Mert tagadhatjuk-e, hogy be vagyunk zárva a mi titokzatos létezésünkbe, ebbe a különleges és egyelőre megfeyjhetetlen labirintusba, és csak bolyongunk benne?

A labirintus-szakértők úgy tartják, hogy a labirintus nem a spirálból származik, noha rokonságot tart vele. Nem tudom. Pontosabban: a rokonságot magam is látom. A csigavonal, a sík spirálja igencsak gyakori alapformája (természetesen áttörve rejtelmes átjárókkal) a labirintusnak. És az emberben - történelme során olthatatlan az érdeklődés a labirintus iránt. Létezik benne az ösztönös spirális rajzolás; miképpen a firkák jelentős hányada is (legfőlegbb) kusza spirális. Egy Cy Twombly művészetét enélkül igazándiból meg sem érthetjük.

Nos, a genetikai gyanú miatt időztem ilyen sokat ennél a formánál.

Katódusgár-oszcilloszkóp ábrája

N. László Endre

ARANYÁSZT KARÁTJÁRÓL

„... Beszélnek még az öregek, hogy egy híres csicsói aranyász végrendelete igazi „vígrendelet vót”, mert a kedvenc cigánybandájára hagyta házáat, néhány kataszteri hold földcséskéjét, meg három teli „acsó” sárányát.

Hiába beszélt lelkére a pap, hogy a lelki üdvössége érdekében, az aranyágból inkább templomi kelyhet, szép szentségtartót csináltasson, végakarata megváltoztatására csak nem bírta őt rávenni.

- A templom, meg a szentbeszéd mindig csak elvette kedvem az élettől, de a cigány meghozta azt! - mondta, aztán a falnak fordult, és meghalt.

A cigányok úgy hálálták meg neki a váratlan örökséget, hogy a temetés után kimentek a sírjához, és elmuksikálták ott a kedvenc nótáit.

De lehet, hogy ez is csak mese...

(Az aranyász „vígrendelete”)

Először talán arról kel! írnom, hogy a múltban kit is neveztek aranyásznak, igazi aranyásznak, mármint ők, egymás között.

Mert hát, mint minden foglalkozási ágban, az aranyosók között is mindig akadtak szép számmal műkedvelő kontárok, akik nem voltak, de nem is lehetek az aranyászat igazi mesterei, a vizek igazi nemesemberei. Akiket csupán a gyors meggazdagodás vágya vagy éppen a nincstelenség késztetett arra, hogy ezzel a szép, szabad, de nagyon nehéz mesterséggel is próbálkozzanak.

„... a dús partokon az igazi aranyász mellett ott találni a politikusi csizmadiát, a lakatos ezermestert, sőt a mai időkhöz mérten néha az állástalan diplomást is. De ezek csak szállóvendégek. Az barátságos hozzájuk, mikor jönnek, s örül, mikor elkotródnak, mert csak „elpocsékolják a követ”... Feltúrják a partot, keresve, hogy honnan tudnának aranyat „fogni”, pedig nem a kavicsban, hanem bennük van a hiba. Szakértelem, ügyesség, komoly munka kell az aranyosáshoz...” /1/

Ők azt tartják, hogy: A madarat tolláról, az igazi aranyászt a karátjárói ismerhetni meg. A „karát” alatt azonban nem csupán az általuk mosott arany, hanem a lélek, az igaz emberség karátját értik!

Az aranyászt a kívülállóknak mindig afféle titokzatos, „titkolódzó” embernek tartották, mert az leginkább csak a hasonszőrűek társaságát kedvelte. Szívesen hozott áldozatot, még az életét is kockáztatta értük, ha a szükség úgy kívánta. S akadt köztük szép számmal olyan is, aki legszívesebben egyedül dolgozott. Bátor és szabadságszerető ember volt, aki vállalta a foglalkozásával járó veszélyt, nyugodtan viselte el a természet viszontagságait, a sok kemény munkát csak azért, hogy családját megélhetését biztosíthassa, megőrizhesse függetlenségét, mozgási szabadságát. Dr. Baranyay /2/ így ír róla:

„... Ha pogány volt még, vonzotta a víz iránti tisztelete, áldozhatott pogány istenének, vizet-berket talált eleget. Nem túlozunk akkor, midőn azt mondjuk, hogy az aranyosók, különösen a csallóközi aranyások azok közé tartoztak, akik legtovább megőrizték a pogány magyar vallást, legtovább dacoltak a terjedő kereszténységgel.

Csallóköz századokkal ezelőtt át és át volt szeldesve vizekkel, sűrű erdők borították, ebben az útvesztőben a csallóközi halász, a csallóközi aranyász meghúzhatta magát több századon át, pogány kultuszával együtt.

Mindezt bizonyítja a Pogányhely nevű dűlő Gúta, Szímő és Naszvad körül, a Pogánysziget s a Bálványvíz nevű határrezek a bőszi határban...”

Ugyanez elmondható a Dráva és a Mura egykori aranyászáiról is. Hiszen a vizek, ingoványok, áthatolhatatlan őserdők félelmetes vidékére sokáig nem merészkedtek el „az új hit, az idegen isten” papjai, s településeikre még a harangszó sem hallatszott el. Koppány vagy Kupa vezér földjén a honfoglalás után még évszázadokig élt az ősi hit, ahogyan ezt olvastam gyermekkorom egyik felejthetetlenül szép, Tormay Cecile Az ősi küldött című könyvében. Ez a nép minden tőle telhető módon őrizte függetlenségét, s nem kívánczott „barátságosabb” vidékre, mert ott szerinte „több volt az úr és a pap, mint a kolbász”.

Az aranyász óvodája, iskolája és egyeteme maga a keménységében is szép, szabad élet volt. Kora gyermekkorától tanulta az ősi mesterséget, segített a szüleinek. Hiszen a Dráva és a Mura aranyászái gyakran magukkal vitték aranykereső útjakra egész családjukat. Sokuk született vízparti, nádkunyhóban, s hallgatta a bölcs öregek tanítását, meséit, történeteit a pattogó aranyásztűz mellett.

Az aranyások csak gyermekeiknek adták át ismereteiket és mesterségbeli fogásaikat, csak nekik mutatták meg az aranyban leggazdagabb partszakaszokat, zátonyokat. Mindenki más elől gondosan eltitkolták az arany hollétét, ahogyan az általuk kimosott arany mennyiségét is. Legfeljebb az juthatott mesterségbeli „titkaik” birtokába, akinek sikerült beházasodnia egy aranyászcsaládba. Ha némileg ismerjük a kor viszonyait, ezen nem lepődhetünk meg. Ez az élet parancsa volt!

Aki csupán belekontárkodott az aranyosásba, annak bizony sokszor még csak száraz kenyérré sem telt belőle, s az ilyenek - hogy csúfos kudarcukat leplezzék - , elhíresztelték, hogy a Dunában, Drávában, Murában már nagyon kevés az arany, és a mosása csak nyomorult koldusoknak való mesterség...

Az igazi aranyász ezen csak nevetett. Előle nem rejtette és nem rejthette el aranyát a folyó, mert őseinek, apáinak sok száz éves tapasztalatából merítette szaktudását, és nagyon jól tudta, hol keresse, és hogyan

szerezze meg a fővény aranyát, hogyan tegye azt könnyen és jól értékesíthetővé.

Aztán meg akadtak köztük olyanok is, akiknek volt pár hold földjük, s a földművelést tekintették a főfoglalkozásuknak, és csak a mezőgazdaság' munka szüneteiben foglalkoztak aranymosással. Ezek rendszerint „feketén”, azaz írásos engedély nélkül aranyásztak, es a belőle származó jövedelmet csak borra, sóra, dohányra, „petróleumra” valónak tekintették. Ők rendszerint az idősebb aranyászok napszamosai voltak, csupán, a mesterségbeli fogásokba nem igen avatták be őket.

„Az igazi aranyásznak nem való a föld!” - mondogatták az igaziak a Dráva és a Mura (a reformkorban még Muhrának is írták!) mellékén.

Es valóban nem érdekelte őket a paraszti munka, viszont aranymosás terén annál jobban kitétek magukért. Ha elvonult az új aranyfővenyt hozó áradat, napokig alig-alig aludtak és szinte megszállottan dolgoztak mindaddig, amíg a folyók szélén meg nem jelent a „gallérvég”. Nem volt sem ünnepük, sem vasárnapjuk. Büszkén mondta nekem nemrégiben egy öreg muraközi aranyász:

- Nem mindenkiből válhat jó aranymosó, csak abból, aki annak születik. Szenvedély kell ahhoz, mint a szerelemhez! Aki szeret nagyokat aludni, henyélni, az inkább meg se próbálja, mert nem vízi semmire, és csak szegényére válik a mesterségnek. Az ilyenre szoktuk mondani, hogy: Mire te zöldágra vergődsz, a mi csontjainkból már régen enyvet főztek!

Míg a földművelő rettegett az évente rendszeresen ismétlődő árvizektől, az aranyász alig várta azokat, s ha valamiféle csoda következtében elmaradt, bizony beköszöntött az inség az aranyászok otthonába. Mert hat a víz hozta az aranyat és víz kellett a kimosásához is! (Ha ritkák is voltak az ilyen évek, de azért voltak. Feljegyezték, 1478-ban, majd 1493-ban olyan nagy volt a szárazság, hogy a Száván a gázlókon, a Dráván pedig száraz lábbal lehetett átkelni. A hajózás elakadt, az aranyászok áradásáért fohászokdáltak, s az ország deli határa nyitva állt a török előtt...)

De a szorgalmas és takarékos aranyásznak ritkán volt oka panaszra. Általában megtalálta a számítását, s összehasonlíthatatlanul jobban élt abban a korban, mint például a bányász vagy a banyákban dolgozó napszamos. Igazolásul csak annyit, hogy a XV század végén a bányász napi fizetése négy gramm ezüst arának felelt meg, s a napszamos ennek a feléért dolgozott. A bányász és a kohász akkor egy lóért 83, ötvenhárom kiló sóért 3 és fél, egy bőrcipőért 3, egy hizóért 15, s egy méter gyapjuszövetért másfél napot dolgozott... S ugyanakkor egy jó aranyász naponta átlagosan NÉGY GRAMM ARANYAT mosott ki! S ráadásul nem parancsolt neki senki. Kalapját félrevágva dalolhatta:

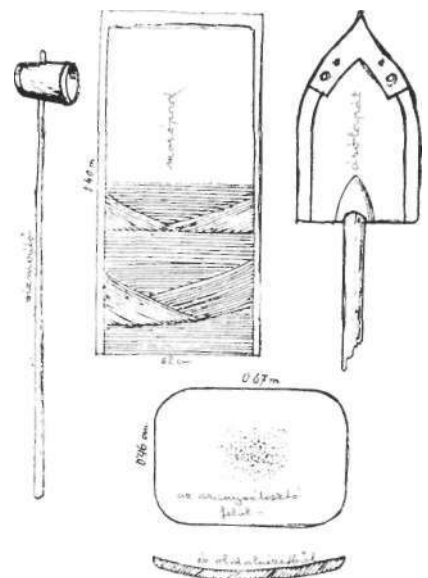
Ebéd után, ha rámjön az álom,
Gyepen vetett ágyamat találok.
Jobbat alszom bokrok árnyékában,
Mint hájas püspök lúdtollas ágyában...

Külön érdekessége a dél-dunántúli aranymosásnak, hogy itt az asszonyok, feleségek, nagyobb lányok sokkal inkább kivették részüket ebből a nehéz munkából, mint az ország más részein. A Dráva és a Mura mellékén, de itt is főként a horvát és vend asszonyok még a hosszabb utakra is elkísérték a férjüket, s vele együtt dolgoztak. Főként a vendek mondogatták, hogy: A vend aranyásznak a felesége férfi a munkában és tüzes szerető az ágyban!

A Dráva és a Mura mellékén az aranyászok többsége legalább két, de inkább három nyelven beszélt: magyarul, horvátul és

Aranyezés most - vaslappátlal

A Dráva aranyászáinak felszerelése

Muraközi aranyászok (korabeli fotók)

Aranymosás a Dráván (A szerző grafikája)

németül, s ez nem is csoda, hiszen Trianon előtt együtt éltek, együtt dolgoztak és ami szintén nem mellékes -, együtt is mulattak. Nagy közös mulatozásokra került sor például Nagykanizsán, miután ott beváltották az aranyukat. Ilyenkor nemzetközi aranyásztársaság ült körül egy-egy hosszú asztalt, s felváltva énekeltek kivilágos virradatig a szebbnél szebb magyar, horvát és vend nótákat. Minél jobb volt a cigány, minél több borocska csúszott le a szomjas aranyásztorkokon, annál pajzánabbak lettek a nóták. Az egyik így kezdődött:

Kanizsai lányok szeretik a mákot,
mák közé a maszlagot,
lábuk közé vastagot...

Azt tartották, hogy akinek jó bő a torka, annak a módja is legyen hozzá bő! Volt arany, s a jó aranyak akkor sem kellett cégér! S mivel az ördögtől sem féltek, vele magával is kötöttek volna üzletet, ha pénze lett volna.

- Ezer ördög! Micsoda gyönyörű élet! - mondhatta volna valaki, aki csak mulatozó aranyászokat látott, de ha csak egyetlen egyszer végig dolgozott volna velük egy 14-16 órás aranyászműszakot, már nem találta volna az életüket sem gyönyörűnek, sem romantikusnak. Talán csak ők maguk tartották annak... Mert valójában igen nehéz élet volt az.

A hosszú-hosszú évszázadokon keresztül együtt élő, különböző nemzetiségű aranyászok között sok-sok szokás rögződött meg. Az egyik legjelentősebbéről szemtanúk elbeszéléséből, leírásából tudunk.

A múlt században, de még századunk elején is a muraközi aranyászok egyik legnagyobb ünnepének számított, amikor mindkét folyóról eltakarodott a jég. A Mura torkolatánál sokszor száz, százötven vagy akár kétszáz ladik verődött össze, mindegyikben két-két aranyással. Itt aztán kiszálltak a partra, egy kis ivással összekötött ünnepséget, megbeszélést tartottak, majd kisebb rajokban indultak el egyszerre közelebbi vagy távolabbi mosóhelyeik felé. Egy öreg aranyász beszélt erről a csodálatos látványról, aki gyerekként nézte ezt végig a Szent Mihály hegyről. - Trianon aztán ennek is, meg a magyar-horvát-vend aranyászok közti barátkozásnak, közös munkának és mulatozásoknak is véget vetett - mondta.

De az ünnepi vígság után kezdődött a dolgozós hétköznapok, hetek, hónapok sorozata. Azoknak volt a legkönnyebb dolguk, akik a Dráván lefelé, keletnek indultak, azaz „learanyásztak”. Róluk írja Ivan Ivancan /3/, hogy bekalandozták a folyó mellékét és a környező falvakban segítő társat fogadtak fel. (Ez utóbbiak közül később aztán sokan önállósították magukat, miután kitanulták a mesterséget.) Ezek a „learanyászok” általában kéthetente hazajártak, s ilyenkor rendszerint „kicsinyálták” az aranyukat, s mindjárt túl is adták rajta. Persze, gyakorta megkísérették őket is az aranyművesek, a falusi kocsmárosok meg a kikapós szép leányok és asszonyok... De hát:

„Nincsen olyan víz,
mint a Dráva víz...
Sárarany is terem benne,
sok szép asszony fürdik benne...

Sokkal nehezebb volt azoknak, akik a két folyó valamelyikén, folyással szemben forgatták az „evezőt”. Sokszor csak egyikük maradt a ladikban, hogy azt kormányozza, míg a másik „kötélre fogva” vontatta felfelé a csónakot, egészen addig, amíg el nem értek az első mosóhelyig. Tehát ők „fölaranyásztak”. Ez bizony keményen próbára

tette még a legedzettebb aranyász izmait is, s közben nem kímélte őket a dermesztő koratavaszi szél sem.:

Hideg szél fú éjszak felől,
A lelkem is fázik belől...

A módosabbak és merészebbek még hosszabb, még kalandosabb útra indultak. Messze túl az országhatáron, fel Ausztriába, mert hát „ott nagyobb arany szemcsék csillogtak a fövényben”. Két-két ladik gazdája fogadott egy-egy szereket, erre felrakták a két csónakot, felszerelésüket és elemőzsiájukat, maguk pedig hol felültek a szekérre, hol gyalog baktattak utána.

Ok jóval korábban indultak, mint a többiek. Amikor még jégtáblák úsztak a folyókon és hótakaró csillogott a távoli hegyeken... Miután célhoz értek, kifizették a fuvarost, áldomást ittak vele és táborhelyet kerestek maguknak a vízparton, ha pedig az idő hidegre fordult, megszálltak egy-egy olcsó vendégfogadóban vagy valamelyik ismerős gazdánál.

Az ilyen hosszú, nehéz utakra csak a legerősebbek, legmerészebbek vállalkoztak, no meg kíséretükben a „nagy kalandra” váró, frissen szárnyrakapott ifjú aranyászok, akik apjuktól - mesterlevél gyanánt - megkapták első csónakjukat, s legjobb pajtásukkal összeállva, önállósultak.

Ha még mindig hideg volt ott az Alpok alján, a folyó forrásvidékéig is felhatoltak annak reményében, hogy ott a folyó vagy annak mellékvei medrében sokkalta nagyobb arany szemcséket, esetleg szép aranyrögöket is találnak. Ilyenkor csónakjukat és egyéb holmijukat a vendégfogadóban hagyták és csak felszerelésük legnélkülözhetetlenebb darabjait vitték magukkal, a jó meleg pokrócot, az elemőzsiát, a lapátot és a kideszkát. S néha valóban kedvezett nekik az aranyászszerencse.

Amint az idő kedvezőbbre fordult, felmelegedett, s a folyó vize leapadt, kezdetét vette a learanyászás a Murán és a Dráván, ami rendszerint késő őszig tartott. Ilyenkor sorra vették a már ismert aranyászyöntéseket. Ahol hosszabb időre megálltak, mert nagy volt a mosóterület, ott nádból, kóróból, pösből (a leboltolt füzek kötegekbe kötött vékonyabb ágai) kunyhót rögtönöztek maguknak. Ahol kisebb volt a mosóterület, ott csak a magukkal vitt nagyobb darab házivásznat feszítették ki maguk fölé, s ha eleredt az eső, akkor felfordított ladikjuk alatt húzták meg magukat.

Ezeket az aranyban gazdag homokzátonyokat, homokpadokat (horvátul prud, spurd) az aranyászbandákon, -bokrokon (grupa) kívül inkább csak a vízi emberek, a tutajosok és a halászok ismerték, no meg azok, akik feketén akartak aranyhoz jutni, például az aranyművesek. S ha az aranyászok ilyenkor jó vásárt csaptak, sok szükséges holmit vásároltak a családjuknak, maguknak, s a közeli kocsmákban is el-elszórakoztak. No, meg is érdemelték, hiszen egyébként kora hajnaltól a sötétség leszálltáig dolgoztak, sokszor térdig vagy akár derékig a hideg vízben állva. Rendszerint holtfáradtan feküdtek le rőzséből, száraz nádból és avarból vagy szénából rögtönzött fekhelyükre (lazaj, log). Éjszaka a pokrócot, vagy a takaróul használt lepedőt a fejükre húzták, hogy védjék magukat a rovar-, főként a maláriaszúnyog (komarac malaricar) csípése ellen.

A vérmesebb aranyászok nem egyszer megosztották egyszerű fekhelyüket aranyra sóvárgó kikapós menyecskékkel, lányokkal, mert azok nem pénzzel fizettek ám. S ilyen esetben, ha a kínálkozó fehérszemély kedvükre való volt, annak eldalolták:

Tülem az aranyat
nem lehet megvenni,

Ehhez nagy gyakorlat kell! (Vladimir Kostjuk felvétele)

A munka legnehezebb része (Vladimir Kostjuk felvétele)

de édes csókokban
ki lehet alkunni...

Étkezés terén, ha uton voltak, általában nem voltak igényesek az aranyászok. Hazuról vittek magukkal krumplit, babot, sárga- azaz kukoricalisztet és -darát, mert ebből készítették a horvátok egyik nemzeti eledelüket, a gányicát, kukoricakenyeret, zsírt, fűszereket, a gazdagabbja sonkát, száraz kolbászt, egy ügyes kis hordóban finánc nem szagolta pálinkát, ami a hűvös hajnalokon, estéken felmelegítette őket, s amit fertőtlenítőszerként is használtak. Táborthelyükön ebből főztek maguknak, naponta ettek halat és elég gyakran vadhúst is, mivel egyaránt ügyesek voltak orvhalászatban és vadászatban is. Amikor pedig a hazai elfogyott, útközben vásároltak.

Leskó László /4/ újságírónak mondta el például 1981-ben Kalinics József öreg őrtilos aranyász, hogy az aranyászok mindig is „rabsickodtak”. Apját, az öreg Kalinicsot kisbaltájáról emlegették az aranyászok (meg az elnéző vadőrök). A felrebbent fácánt, vadkacsát, nyulat biztosabban találta el kisbaltájával az apja, mint a vadászpuskával. Halat meg akkor még tömegével adott a Dráva. Az akkor még kis Kalinics Jóska már unta is a vad- és a halhúst, inkább a jó hazai gányicára vágyott...

Egy megbízható századeleji könyvben /5/ olvashatjuk a szomszédos Stájerországba ellátogató drávai aranyászokról a következő sorokat:

„... Még nem is olyan régen az aranymosást is űzték a Drávanak Pettau túlnyúló szakaszán (maguk a stájerországiak is). Néha-néha még ma is fölkerülnek Horvátországból az aranymosók, de a bennszülöttek nem találták a keresetágot eléggé jutalmazónak, és fölthagytak vele úgy, hogy most már csak a Pettau melletti Zlatolicje falvának (Golldorf- Golddorf) a neve emlékeztet rá.

Csónakokkal, szerszámokkal szekerekre rakodva jönnek az aranykeresők, majd hazaküldik fogataikat, szekereiket, és munkához látnak. Hármásával összeállva eltakarítják a durva kavicsot, s halmokat raknak a finom homokból. Felső lapjukon rovátkokkal ellátott, 70-80 centiméter szélességű s 1,2 méter hosszúságú deszkákat használnak lejtőnek, melyre az egyik munkás a homokot szórja, a másik vizet önt rá, s azzal iszapolja. A bevágásokban visszamaradt aranyzemcséket higanyba itatják, s aztán eladják a csáktornyai pénzváltóban. A napi keresetet egy munkásra 80 krajcárra becsülik, de ha különösen kedvez a szerencse, 2 forint is bejön...”

A szakember ennyiből is tudja, mennyire pontatlan az idézet második, tehát a munkafolyamatot és az aranyászok napi keresetét leíró része, de az idézet első fele megbízható adatokat szolgáltat. A másik forrásmű /6/ már megbízhatóbb:

„... Ha a Dráva vize annyira leapad, hogy az új homokzátónyok a vízből kiállanak, az aranymosók, nem cigányok, mint gyakran mondják, hanem a vidék pörjai, kivonulnak aranytartalmú rétegeket keresni. Különös ügyesség kell az aranyfartalom megbecsülésére; ehhez képest azután a napi kereset is különböző. Ha jó helyre akadtak, es a homokból a ferde asztalon mert a mosáshoz nem úgynevezett „bölcsőt” használnak elegendő mennyiségű aranypor marad vissza, egy férfi naponként 2-3 koronát keres. De fordulnak elő olyan lelőhelyek is, melyek 40-50 koronát eredményeznek (a múlt század második felében! NLE) Az összegyűjtött aranyat a nagykanizsai adóhivatalba szállítják. A munka nehéz, mert az emberek gyakran övig állanak a vízben, mindazonáltal itt is csalogat a csillogó arany mindenhatósága...”

De még nem írtam a Dráva és a Mura aranyászáinak azokról a legnépesebb csoportjairól, csapatairól, melyek csupán a

Az egyik utolsó „mohikán” Kalinics József és felesége

Kalinics József családjával 1966-ban

Gazdát cserél az arany (A szerző grafikája)

lakóhelyük, a falujuk (vagy városuk) közvetlen közelében foglalkoztak aranymosással, pedig valóban ők voltak legtöbben. (Az aranyásztelepülések valamikor nagyon-nagyon régen eleve az aranyfövenyben gazdag partszakaszok, zátonyok közelében létesültek. Persze a folyók szabályozása itt-ott változtatott ezen a helyzeten, s így a folyó, a mosóhely hol közelebb került a településhez, hol távolabb. Nem is beszélve arról, hogy sok mosóhely meg is szűnt.) Ezekre a helyekre - jó idő esetén kivonult a család apraja-nagyja, hogy erejéhez mérten kivége részét a munkából. Rendszerint az idős, vagy a nagycsaládos aranyászok dolgoztak ilyen helyeken, és a fiúk is itt tanulták a mesterséget, mielőtt „világgá mentek” volna. Még szoptatós anyákat is lehetett ott látni!

Az asszonyok és lányok segítettek férjüknek, apjuknak, aztán meg főztek, mostak, a kisgyerekekkel foglalkoztak. Az aranyászok nehéz munkáját megkönnyítette a hozzátartozók közelsége, az asszonyi csevegés, a lányok dalolása, a gyermekkacagás és az állandó tréfálkozás. A szép meleg napokon szinte ellepték a partokat ezek az aranyászok és családtagjaik. Látva, hallva ezt a nyüzsgést, kacagást, éneklést, a külső szemlélő aligha gondolta volna, hogy többségük földnélküli szegény ember, aki nagyon nehéz munkával kénytelen a víz feneket is kenyér alá művelni...

Ha sikeres volt az aranyászás, a kacagásnak, csipős élcnak, tréfának, nótának se vége, se hossza nem volt. A tréfás aranyász ilyenkor hálás közönség előtt kiaknázhatta az ugratások, csipkelődések teljes „aranybanyalat”, s egy mókáról hét bört nyúzhatott le. De a munka volt azért az első. Aki nem vette ki a részét az aranyászbokor munkájából, az „posta fordultával” szedhette is a sátorfáját, annak nemkívánatos társaságától gyorsan megszabadultak.

Érdekes, hogy a kiegyezés után már alig hallatnak magukról az aranyászok, hiszen nekik az volt jó, ha minél kevesebben és minél kevesebbet tudtak róluk. Egyes szakírók már a múlt század második felében az ősi mesterség „haldoklásáról”, az aranyászok „utolsó mohikánjairól” tudósítottak, de ez tévedés volt. Egy majdani bányamérnök írja /7/ 1907-ben:

„... Elsősorban téves azon adat, hogy csak igen kevés paraszt foglalkozik aranymosással; személyesen meggyőződünk, hogy nagyobb víz után a lakosság valósággal ellepi a mosásra alkalmas helyeket... A mosás a két folyó (a Dráva és a Mura) mentén mintegy 275 km hosszúságban történik... az arany mennyiségét többször megmértük; köbméterenkint meghaladja az 1 gramot... Az aranymosással foglalkozók mindegyikének hivatalos engedélye van a mosásra. Igen sok családnak fő jövedelmi forrását képezi az aranymosás... egy paraszt 3-4 köbméter anyagot mos át naponta... A Radkersburg közelében található szemek jóval nagyobbak, mint pl. a 100 km-rel lejjebb találhatóak...”

Csupán abban téved a jövődöbéli bányamérnök, hogy az aranyászok mindegyikének „hivatalos engedélye van” a mosásra, de ez a lényegen vajmi keveset változtat. Az viszont szintén tény, hogy a Dráva és Mura aranyászlai learanyásztak egészen a Dunáig, bár a többségük csak Barcsig járt. Ár ellenében felaranyásztak

a Murán Rakersburgig, a múlt század közepén pedig Grazig és még tovább. A Dráva kutatói is messzire felhajóztak a Dráván és mellékvizein, de századunk eielén már csak Pettauig jártak.

Eugen Kotzig mondja /8/, hogy még 1939-ben is 200 vagy 300 aranyászcsoport indult el egyszerre aranyászni a Mura torkolatától, minden csapat két vagy három csónakkal, s a csónakokban legalább két-két aranyással, ez pedig 400-600 aranyász csupán a Muraközben!

Golub János muravidi plébános, tehát az „aranyfalunak” méltán nevezett falu papja írja 1903-ban:

„... Ez idő szerint Mura-Vid község még középpontnak, centrumnak mondható, amennyiben 125 családfő, körülbelül ugyanannyi segédmunkással, Szt.-Máriában 25, Alsó-Domborún 20 és Kotoron körülbelül ugyanannyi ember űzi az aranymosást... A hidegebb napok kivételével mindennap kijárnak a folyóhoz...” /9/

Nyugodt lelkiismerettel leírhatom, hogy századunkban még legalább ezer családfő foglalkozott egyidőben - aranymosással, legalább ugyanennyi segédmunkással.

S akkor hol vannak még a többi Kárpát-medencei aranyhordó folyó aranyászlai! A számuk több ezerre tehető.

Szinte ugyanaz mondható el a Duna aranyászlairól is, ami a drávaiakról és a muraiakról. Timaffy László írja /10/, hogy a szigetközi Ásványon 1831-ben hetvenhét, Lipóton pedig harminckilenc család él aranymosásból. 1870-re emelkedik a számuk. Ásványon 102, Lipóton pedig 54 aranyász dolgozik rendszeresen (s a keresetüket illetően igazán nincs okuk a panaszra). Pedig Ásvány kisközségnek még 1990-ben is csak 1856, Lipótnak pedig 1910-ben csupán 840 lakosa volt! ... S hol vannak akkor még a többi Duna melléki falvak aranyászlai?

Szó sem lehetett a múlt század második felében az ősi mesterség „haldoklásáról” és „utolsó mohikánjairól”!

Nem írtam még eddig a magányos aranyászlakról, a „nagy magányosokról”, akik - ki tudja, miért - egyedül járták a vizeket, vállalva a magány minden veszélyét. Kibábrándult, csalódott emberek voltak? Talán olyanok, akiket valamilyen bűnük miatt kiteszített az aranyász-társadalom? Egy-egy amolyan „senkifája”, aki az aranyászok szerint „megérett a fejszére”? Aki eladta lelkét az ördögnek? Vagy aki gazdag mosóhelyeket fedezett fel, melyek kincsét nem akarta megosztani senkivel? Mert tudatában kellett lennie minden ilyen magányos aranyászlaknak, hogy az arany csábítja a gonosz embereket, akik nem riadnak vissza meg a gyilkosságtól sem...

A Muraköz egyik horvát szerelmese, Kalman Mesaric ír Dravom zlato plovi (Arany úszik a Dráván) című könyvében /11/ egy meggyilkolt és kirabolt muraközi aranyászlakról ír, aki általában egyedül járt mosni, s az útja közben be is olvasztott aranyat - egy bőrzacsokban - mindig a nyakában hordta. Egyszer aztán csak üres lajkját vetette partra a folyó, majd néhány nap múlva a hulláját is. Nyakából hiányzott a bőrzacsó!

Egy ilyen magányos aranyász meggyilkolásáról írta költeményét Somogy egyik dalnoka, Böhm András. Íme a vers.

AZ ARANYMOSÓ

Érces Krisztót olykor látni
fővenyt mosva gugolászni,
titkos útját keresztezve,
erdész, vadász ki-kileste.

Egy-egy harsány Jó napjukra
majd rábillen a habokra,
fogai közt dűnnyög hátra,
nem tudni, áldása, átka?

Gunyhójához vadcsapás visz,
a bejárat vízre ásít;
holdsugara vet benn ágyat,
magány szegül párnájának.

Más is van a feje alatt! -
rebesgették, híre szaladt.
Szél, mint viszi lomb nesztét,
úgy terjed a szóbeszéd...

Egyszer Krisztát ki se látja!
Makkoltatva nagysokára
rátalált a Sike kondás:
- Krisztó lesz e, biza nem más!

Ki tehette, milyen pogány?...
- forgat vigyori koponyán.
Feltúrva az avar alma,
felforgatva kunyhó alja.

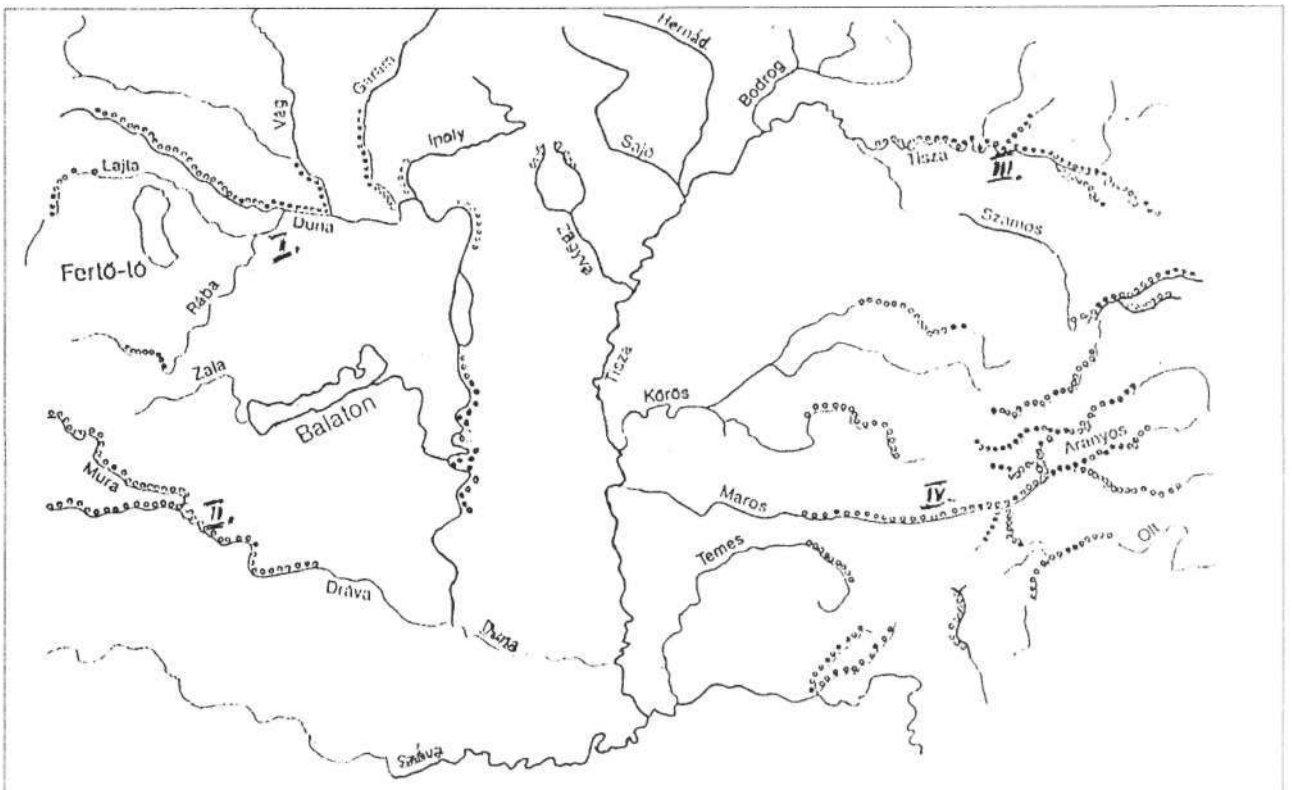
Volt-e miért, volt-e haszon?...

Köszönve bök a kalapon,
s mereng rajta tovahajtva:
Ki gazdagszik ebül rajta?

Több ilyen esetet mondtak el nekem az öreg aranyászok kutató- és gyűjtőútjaim során a Duna mellett és Erdélyben is, mert hát jó és rossz emberek egyaránt vannak mindenütt. Voltak aranyászok, akiket miután éjszaka orvul meggyilkoltak, nádkunyhójukban szénné égettek. Volt, akit a haza vezető úton öltek meg, raboltak ki, volt, akit vízbe fojtottak, vagy fokossal vertek agyon. A magányos aranyász a veszélyt is vállalta.

Felhasznált irodalom

- 1.) Panló Dezső: A dunai aranymosás, Budapest, 1936 6-40. o.
- 2.) Dr. Baranyay József: A csallóközi aranymosás, Komárom, 1911. 12-13. o.
- 3.) Ivan Ivančan: Zadnji zlatari na Dravi u Molvama. Podravski zbornik. Koprivnica, 1982. 223-229 o.
- 4.) Leskó László: Aranymosó Kolinics - Drávai aranykincs. Somogyi Néplap. Kaposvár, 1981 V. 21
- 5.) Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képpen. Horvát-Szlavonország. Budapest, 1901, VIII. k. 431-432 o.
- 6.) Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képpen. Horvát-Szlavonország
- 7.) Pollák Géza: Újabb adatok a muraközi aranymosásokhoz. Bányászati és Kohászati Lapok. Budapest, 1907. 295-297 o.
- 8.) Eugen Kotzig: Kako se vadi zlato iz Drave i Mure, Veliki medimurski kalendar. Cakovec, 1939.
- 9.) Golub János: Muraközi aranymosók, Néprajzi Értesítő. Budapest, 1903. 10. sz. 201-210 o.
- 10.) Timaffy László: Szigetköz. Gondolat Kiadó, Budapest, 1980. 27. o.
- 11.) Kalman Mesaric: Dravom zlato plovi. Cakovec,

Cserép Csaba

KOCSMAPSZICHIÁTRIA

Ezredvégi történetek

'92 késő őszén ismerkedtem meg P. István úrral. P. István úrnak éppen nem úr, már a régi rendszerben is „csöves” volt. Átkos szenvedélyei lehetetlenné tették számára, hogy „kibekkelje” a szocializmust a Harvardon vagy a Yale-en, ezért halvány sansza sem volt, hogy alámerüljön valamilyen kényelmes, vezető pozícióban.

A zászlócsereét lépcsőházakban, zugkimérésekben élte meg, jelenleg is - a kocsmázások közötti intervallumokban az utca az otthona.

P. István úr az italtoltok bölcsei közé tartozik. Magával kapcsolatban mindig igazságérzetről, arisztotelészi aporiákról, a természettől való általános érvényű törvényekről beszél.

Mifelénk ilyenkor alkoholizmusról, félművelt handabandázásokról esik szó, ám mindenki elismeri: P. István úr igenis szórakoztató, jó gyerek.

Valójában ezek részletkérdések. Közölni kívánom P. István úr meséit. Okul belőle valaki vagy sem - az nem az én problémám.

Megismerkedünk

Adj egy „bélást”, haver! szólított meg a söntésben egy bánatos tekintetű férfiú. Ápoló keze, dzsentris külseje kirítt a lájmolók sokaságából.

- Itten üdébb a deviancia világosított föl meglepett tekintetemet látva a csapos. Félórával elébb lopták el a kocsimat, s az orosz vodka-hegyek, amiket dühömben magamba erőltettem, olyan „utánam az özönvíz” hangulatba ringattak.

Adj az öregnek is egy gyorsítót! - rendeltem, majd leültem egy asztalhoz a sarokban.

A deklasszált fazonú „szesztestvér” nyomban követett. Hamutálat cserélt, tüzet adott. Hamarosán levágott két sonkás szendvicstre, egy doboz cigarettára, néhány nagyfröccsre.

- Ne erőlködj annyit! Inkább beszéljünk! javasoltam. - Honnan jössz?

A „detoxból”.

Most látogattad meg a műintézetet először? - gúnyolódtam.

- A fenéket. Törzsvendég vagyok és a pszichiátrián is. Miért, mikor kezdted?

Amikor elváltam, 86-ban.

- S hogyan? Egyszerűen bementél?

- Ugyan. Vittek. Amikor a „Milleneum” borozóból kijöttem négykézláb -, letévedtem az útról az árokba. Addig gurultam a dombról lefelé, amíg két arra járó rendőr fölment és beszállított a város kórház idegosztályára. Kaptam injekciót, valamint a hülyék számára rend-

szerezített, hátul nyitott, praktikus hálóinget. Reggel, mikor térdig fostosan felébredtem, nem okozott volna gondot, hogy rendbe szedjem magam, de a fürdőszobában egy kétméteres őrüttel találkoztam.

- Új fazont adok a pofádnak, ha nem takarodsz ki innen! - ordította.

Nem tehettem mást, kiálltam a folyosóra és próbáltam ritkán szedni a levegőt. A folyosón - többek között - ült egy pasas, cigarettázott és magában beszélt.

Nekem agydaganatom van. Véres. Kétfelé fognak vágni.

Ne kétfelé vágasd magad, hanem négyfelé látam el célszerű- tanácsal. - Úgy sokkal könnyebb lesz hazavinni. Képzeld el, ha kétfelé vágnak, lelóg a hordár válláról a kezud vagy a lábad a porba.

Tényleg! Ápoló úr, ápoló úr! Négyfelé kell!

Egy fiatal fiú sántikálva elém állt:

- Öngyilkos akartam lenni. Belenyúltam a konnectorba, de csak 24 Volt volt a feszültség. Igazán hülye vagyok. Itt a helyem.

Ahogy Hélios lovai egyre magasabbra hágtak az égbolton, a zajongás erősödött.

- Józsi, Józsi, Józsikám! - kántálta valaki.

- Ez itten a faluvége? - kérdezgette egy nálam is szarosabb bácsika.

Mi lesz a reggeli, kriplik?

A gyagyásoknak pépes, a többieknek szocska.

- Szocska?

- Persze, faszocska.

Kifejezetten éreztem magamat. Ez a környezet is környezet.

Vizit után be kellett mennem a főorvoshoz. Kérdésére, hogy miért iszom, őszintén válaszoltam:

- Drága, aranyos doktor úr. Én egy szocialista brigád tagja vagyok. A tüttetés a kultúrprogram része. Én öntudattal rendelkezem, ezt nálunk mindenki tudja. Igaz, reggelente derekasan öklendezem, némi epét hányok, de a szálón mindenki így kezdi a napot. Ha tudná, hogy a Melák vagy a Gengszter mennyit iszik és mennyit hány ... Ajaj!

- Mit fog csinálni? Mert kiengedjük.

- Mit csinálnék? Bemegyek a „Halesz”-ba, iszom valamit. Nagyon másnapos vagyok.

- Elvonókúrára kellene mennie.

- Benne vagyok - mondtam. - Nem lehet pénzzel bírni a piálást.

Előjegyzésbe vettek és elengedtek.

Mendégéltem a borongós, hideg, őszi időben. Egyetlen járókelő, egy jármű sem az utcákon. A házak sötétlő vonala, a szürke ég, szitáló köd. Kihalt volt minden. Aztán egy szemetesember tolt felém a kocsját. Kenyért evett. Piszkos kezében gőzölgött a kenyér.

Természetesen behívót az elvonóra azóta sem kaptam.

Nemsokára elmentem a cigányokhoz csicskának, de ez már egy másik történet.

Legközelebb a helyi Polgármesteri Hivatal információs irodájában futottam össze P. István úrral. Különböző szociális segélyeket organizált volna magának.

Mit bénázol itt? csaptam a vállára. - Miért nem olajjegyeket igényelsz, vagy hamisítasz? Miért nem „Égis” részvényeket jegyeztetsz? Tudod, hogy megy? Aláírsz egy papírt, hogy X.Y-t megbízod, hogy a nevedben vásároljon részvényeket bizonyos összegben. Az illető megveszi őket saját részre, neked meg ledob egy ezrest. Miért nem vállalkozol, Öreg? Látod, most vállalkozhatsz!

- Vállalkoztam már egyszer. Béreltem egy kocsmát, de tönkrement.

Nem kellett volna eltapsolnod a bevételt, kisfiam.

- Nem így volt. Elmesélem neked.

A vállalkozás

Egy kora reggeli órában, nyitáskor bejött a kocsmámba két jói öltözött férfi. Normálisan viselkedtek, ám feltűnően látszott rajtuk a részegség. Ettek valamit, ittak valamit, ücsörögtek, beszélgettek.

A lányok a pult mögött összesúgtak, megérezték: balhé lesz.

A hajnali forgalom múltával az üzlet üresedni kezdett, s egyre tisztábban hallatszott a következő párbeszéd:

Valamikor régen már voltam veled. Az életem legjobb nője. Óriási volt. Erted. Óriási. A férje lement pincszerezni. Képzelheted, már az ajtóban elkezdtem. Figyelsz rám? Teljesen be vagy rúgva.

- Elviselni józanul, hogy ribanc az ember felesége, lehetetlen.

- Apukám! Annyi év után, állva az ajtóban.

- Sok-sok év után, amikor már nem áltathatjuk magunkat, kibírhatatlan.

- Sikoltozott. Olyannyira kellett neki. Aztán beljebb a hallban, a dohányzóasztalon. Öregem, elfelejtettem mindent.

- Lehetetlen. Felejteni lehetetlen. Nincs annyi pia.

- Nem szégyellt az a nő semmit.

- A szégyen. A szégyen.

Később meg így csinált, és hogy láttam, éreztem, hogy mit tesz...

- Miért csináltam, amikor láttam, éreztem, hogy mit tesz...

Rettenetesen sokáig bírtam. Még mindig csodálom.

- Én hogy bírtam olyan sokáig?

Ne ordíts! Csak az a gond, mit mondok most otthon?

Ez a nő egyszerűen nem él, ha nem bújik össze valakivel. A férje nem partner, ezért egy frankó társat keres. Na, jó a játék?

- Társat szerettem volna, és belegépeltem egy halom szarba, hogy ő a társam.

Rohant az idő. Őt felé be kellett fejeznünk, mert várta a gyerekeit.

Az én gyerekekre mi vár, te seggfej.

- A címét nem adhatom meg neked, mert megígértem.

- Nem adhatom át a tudásomat a gyerekeknél. Mire jön rá nélkülem?

- Csendesebben! Mindjárt mutatom a nőt.

- Nem láthatom, pedig reszketve, zokogva súgta ide bele a fülembe: „Apa nem menj el!”

- Na, nézd! Itt a fényképe.

- Egy fényképem sincs róla.

- Milyen? Figyelsz rám?

- Kit érdekel ez a kurva?

- Ez a nő nem kurva.

- Hát mi a kurva isten, ha nem kurva?

- Mert nem olyan. Erted, hülye gyerek.

- Mindegy.

- Nem mindegy.

- Kurva és kész.

- Ne kurvázd le a nőmet!

- Kurva. Kurva volt és most is az.

- Hagyd abba!

Mondtam már.

Puff. Elcsattant az első pofon. Törték a poharak, dültek a székek. Korainak találtam még a műsort, s így kénytelen voltam fenytést alkalmazni: kidobást eszközöltem, majd rendet tettem.

Mialatt a két cimborá botladozva ballagott az emberről nyomorúságról füttyülő októberi szélben, a kocsmában megkezdődött az előadás. A vendégek véleménye megoszlott a kurvaság szimptomáinak megjelölésében. Fízeteceket osztogattak akkoriban, és a gyerekek nagyrésze már meglehetősen „maszatos” volt.

Egy darabig anyáztak, aztán kitért a gyalázat.

A lányok sikítottak, én hősiezen védtem a kávéfőzőkarral a poharakat, ám hamarosan fejbe vertek egy széklábbal.

Másnap, amikor megláttam a romokat, majdnem megütött a guta.

Mindenesetre egy tanulsággal gazdagabb lettem: elvált embereket egyetlen klimóban sem szabad kiszorgálni. Felhergelik magukat, a felebarátaikat, aztán levezetvén a feszültséget összetörik a berendezést, és elverik a kocsmárost.

Kiírtam hát az ajtóra szép, nagy betűkkel:

KUTYÁKNAK, GYEREKEKNEK, ELVÁLT FÉRFIAKNAK
BELÉPNI TILOS!

Sajnos napokon belül oly mérvű forgalomcsökkenés következett be, hogy egy hónap múlva be kellett zárnom a műintézetet.

Hja, kérem: „Sic transit gloria mundi.”

A későbbiekben is - különböző helyeken - többször találkoztam P. István úrral. Egy alkalommal, körülbelül fél év múlva a buszmegállóban.

Részegen dülöngélt, de - sajnos - felismert. Egy piszkos levelet nyomott a kezembe. Kínomban hangosan olvasni kezdtem.

„Aztán Socrates még így beszélt:

Unalmas ez a fajta. Nehezen idomítható. Veszélyes. Potenciális veszélyt jelent az életre. Elég volt. Menjenek a süllyesztőbe!

Én most elutazom, és nem jövök vissza többet.

Egy páran még biztosan lejönnek körülnézni, példát mutatni a Földre, de ez már csak egy-két ifjú titán bulija, s ők sem maradnak sokáig. Tehát: senki emberfia ne higgye, hogy a tanítgatás majd örökkön örökké tart! Nos, búcsúzóul dobjatok meg egy hamburgerrel, fiúkák!

Pfuj! Zeuszra! Inkább a méregpohár!"

- Mi ez?

- Ez? Ez egy levél a magyar tudományos körökhöz. Ezt, amit olvastál, én fordítottam egy cserépdarabról. Pseudo Xenophon egy idáig ismeretlen töredékében fedeztem fel Bulgáriában, a plovdivi dohánygyár privatizáció előtt álló büféjében. Könnyen megfújtam a leletet, mert a volt vezetők olyan elánnal privatizálták maguknak a volt közvagyonot, hogy nemcsak ezeket a sorokat tartalmazó cserépdarabot nem vették észre a zsebemben, hanem azt a négy üveg „Mastica”-t sem, amit a helyszínen már nem tudtam elfogyasztani - próbált szabatosan artikulálni P. István úr.

A levél folytatódott,

„Hangsúlyozni kívánom a töredék hitelességet, mert bár legalább olyan műveletlen vagyok, mint Önök, de ógörgömben éppen járatos.”

- A Lina azt mondja: másban is röhögött P. István úr.

„Így hat kormeghatározásom, fordításom mérvadó kell, hogy legyen!”

Marhaság, komám. Marhaság.

Talán nem meggyőző? Amennyiben nem győztelek meg, bizonyoságul kijelentem, hogy ezt a Socrates nevű pofát egyenesen ismerem. Ne lássak több Máltai Szeretetszolgálatost, ha az „átkosban” nem piáltam volna vele. De szerintem az is elég, ha csak annyit mondok: gondolj bele! Ez a Socrates mennyire unta, és én mennyire unom, sőt a haverjaim mennyire unják! Agyonlövetni sincs értelme magunkat ezért a sok szarfaszú tolvajért.

Az utazni vágyó közönség csoportosulni kezdett körülöttünk. Hadarva olvastam tovább.

„Befejezésül figyelmeztetem Önöket, ha nem kellő Komolysággal foglalkoznak felfedezésemmel, tudományos sikereimmel, eztán nem almabort lopok, hanem Nestlé Corn Flakest, és - versenyszellemben, sikerorientáltan - Mikiegér agyúvá hülyítem a szellemem! Akkor aztán ki tudja miért is csellengett erre Socrates, meg a jó öreg Jesus Christus? Szóltam: Divinus, Quietus, etc... etc... ilyesmik.”

Gyorsan takarodjunk innen! Túl nagy a sikered, haver.

P. István úr ekkor egy virágtartóban állt, s szónokolt a néphez.

Mit teliettem volna?

Menekültem.

Teltek-múltak a hónapok, az évek. A miniszterek jöttek-mentek, a haramiák ügyeskedtek. Aztán összejöttem P. Istvánnal valamikor régen, éjjel.

A külvárosi kocsmában a huszadik nagyfröccs után egyre józanabb lettem. Imre bácsi, az ősz csapos

annyira kímélte az egészségemet, hogy a vizezett borából is alig mért valamint a poharamba. P. István úr töményben utazott s bár vizezték azt is -, jobban hatott agyonpiált szervezetére az alkohol.

Az objektumban az emberek a jelenlegi rendszerről beszéltek. Szidták, mint a bokros bokrot, szidták a megváltozott kommunistákat, a mesterségesen létrehozott galeriket, szidták a rablókat, szidták azokat, akik beálltak a rablók közé, és azokat, akik nem álltak be közéjük; de legfőképpen a bort szidták, meg Imre bácsit a mocskos borával.

Mialatt az emberi gyarlóságok, szarságok mikéntjéről és miértjeiről meditáltam, végig kellett hallgatnom P. István úr újabb történetét. Valaki a szocializmus dicséretét zengedezte, s a barátom ezt nem bírta sokáig cérnával.

Mese a „cuciról”

Ki mondta neked, hogy Ali, a dagadt, vízparti főpincér azért kapott infarktust, mert megevett három adag birkapörköltet, és utána megivott öt liter bort? Miért beszélnek a kövérségéről, az alkoholizmusáról, s arról a hülye szenvedélyéről, amit az angolosan sovány lányok iránt érzett. Ezek a lényeghez nem tartoznak, nem igazán.

- Meg sem szólaltam.

Ali azért pusztult meg, mert már nem bírta a kurvákat, a nehéz ételeket, a bort, a hülyéket, a szocializmust; szóval nem bírt többé semmit mesélni P. István úr, és leöntött a torkán egy vörösboros, rumos colát.

- Gyenge idegrendszer, pocsek tűrőképesség, elhasznált fizikum. Ráadásul felesége volt, meg egy csomó gyereke - magyarázta az elkerülhetlent.

- Természetesen Ali akkor is másnapos volt.

Negyedik napja volt, hogy a főnöke reggel újfent megkérte, küldene be a konyhára vagy három pincért zöldséget, krumplit előkészíteni, húst szeletelni, egyszerű: segíteni, segíteni.

Ugyanis négy nappal azelőtt, éjszaka, a konyhai dolgozók fele Münchenbe disszidált. „Jó - gondolta Ali -, most megint ki terít meg, ki hűti be az italokat, egyáltalán ki dolgozik a placcon, és ki keresi meg a pénzt?”

Tudod, Ali hivatalos főpincéri fizetése havonta negyven USA dollárnak megfelelő összegre rúgott. A munkaidő árpilis tizenötödiktől szeptember tizenötödikéig napi tizenhat óra, szabadnap nincs. Ezt a melót csak a borralalóért volt érdemes csinálni. Borralaló csak akkor volt, ha tudtál foglalkozni a vendégekkel, ha volt rá időd, hogy normálisan szolgálj ki mindenkit. Olyankor vagy kaptál borralalót, vagy nem. Ha nem kaptál, akkor csinálhattál, mert volt rá időd. A vendég-látóipar az intelligens rabszolgák bulija.

Ali - folytatta P. István úr - dühében lenyomott „szto gramm” vodkát, és bement a főnök irodájába balhézni. A főnök belediktált még egy decit, és győzködte, győzködte, majd meggyőzte: „Alikám!! Nem nekem segítesz, hanem a közösségnek, az egésznek. Azok az emberek nem azért léptek le, mert nem fizettem nekik. Báhh!! Linkek. Nem szocialista típusú személyiségek. A nyár közepén nem vehetek föl bárkit. Ezért nem töltöttem fel az

üres munkahelyeket. Semmi spórolás, semmi bérmegtakarítás. Hidd el, semmi hasznom az egészből. Kényszerhelyzet ez, pajtás. Össze kell tartanunk. Emlékszel: sohasem szóltam a piálásokért, sőt, amikor a feleséggel kevertél, akkor sem. Alikám! Kicsit keményítünk, és elmegy ez a nyár!"

- Le kellett volna lépni a srácnak - bólogatott a hallgatóság.

- Ali tisztában volt a kizsákmányolás lényegével, a módszerek módozataival. Tudta, a megtakarított béreket a góré a szakácsok között osztja szét. A szakácsok különben nem dolgoznának reggeltől estig. A szakácsoknak ez jó. A főnöknek is jó, mert nem a tiszta nyereségből tehát a saját jövedelméből - kénytelen pótolni a konyhások fizetését.

Ali gyorsan felmérte a helyzetet: ha most kilép - a nyár közepe lévén - elhelyezkedni, jól nehéz. Nagyon nehéz. Hiába ismerik a környéken. A főnök által kiállítandó működési bizonyítvány meg mit tartalmazna? Mit is tartalmazna, mikor tényleg egész tavasszal a főnök feleségével heteygett. A pénz meg kell, nagyon kell.

- Akkor is! Ne csesszenek ki az emberrel! - nyilatkoztak az idültek.

- Ali nem szólt semmit, bevágta az ajtót, a vécében vodkával és epével hánytá tele a piszoárt, majd maradék beosztottjainak kiadta az ukázt, s megkezdték a „négermunkát”.

Haver! Haverok! hangoskodott P. István úr. A másnaposság, az önpusztító életmód, a nyári nagy meleg, s az ideg, az ideg megviseli a pszichikumot, aztán idővel fiziológiai problémák jönnek.

Minden nap, mindenegyes kompromisszummal megdöglesz egy kicsit; végül végképp, örökre.

Folytasd! A lényeg - avatkozott a dologba a csapos, és javítván a hangulatot - fizetett egy kört.

- Ali és az emberei ledolgozták a delet - hárman, hat helyett -, a reménytelenségtől eltelve. Képzeld el egy éttermet, ahol kétszáz ember ül, a teraszon meg száz. Egyszerre telik meg az üzlet, egyszerre ül le, s egyszerre rendelne mindenki, egyszerre enne, egyszerre fizetne. A fogyasztót nem érdekli a személyzet nyomora. Megkérdezed a polgárt: Salátát parancsol a rostélyosához? Persze, hogy nem kér. Kiviszed a rostélyost és ő mégis rendel egy kovászos uborkát. Nincs idő visszamenni egy uborkáért a konyhába, mert másik két asztalnál fizetnének, másik háromnál rendelnének, egy bunkó meg végigkérdezi az italválasztékot mikor az itallap a kezében -, hogy aztán kérjen egy ásványvizet.

Aztán egyszer délután négy óra után csend és úgyahogy rend lett. A főnök úgy vélte, hogy a konyhában tevékenykedő három pincér az esti műszakot is lehúzhatná, vállalva az előkészítési feladatokat, mosogatásokat - Ali a jattból úgyis oszt nekik valamit. A többiek elegendően vannak a placcon, elvégre a vendégek ki lettek szolgálva, a pénz már zsebben, más meg nem érdekes.

Rántsa le magát a góré! - javasolta a magányos férfiak vigasztalója, Ida.

Ali megpróbált megreggelizni. A pincérek az italokat hűtötték be estére, kenyeret szeltek, poharakat törölgettek. Ali tartotta a frontot. Alig vette kézbe a kajáját, a teraszon máris leült egy nő, magával vonszolva a kutyáját.

Ali kivágta a rántott húsát a mosogatóba, s mire kiszolgált a nőt, megtelt az egész terasz.

Erősíteni kellett: a legnagyobb „platón” vitte ki az üdítőket, söröket, fagyaltokat, kávékat a vendégek közé, a napernyők alá, a teraszra.

Hirtelen a nő kutyája ráugrott a lábára és egy kétéves forma gyerek totyogott felé - játszani a kutyával. A gyerek anyja és a kutya gazdája mosolygott, mert milyen édes, amikor egy öleb a pincér lábán ugrál, egy kisgyerek a pincér lábai között mászkál, amikor a nyaralók mindegyike integet, kiabál. Milyen szép, amikor „marhák” dolgoznak mindenfelé, ocsmány állatok helyett, mindféle ocsmány állatokért.

És megtörtént: felfordult a nap, víz alá kerültél. Ali szívét keményen markolta valami, nem kapott levegőt, elzsibbadt a keze, remegett a lába. Egymás után potyogtak le a tálcáról az üvegek, a poharak, a csészek.

Felordított a világ. A múlandóság bronztorkú madara kiabált, vagy csak a sirályok rikoltoztak a vízparton, talán.

Ali kezéből kiesett minden, elesett. Mire a feje a földhöz koppant - halott volt.

Ennyi - mondta P. István úr -, iszunk még valamit, vagy elcsábítjuk a ruhatároslányt?

A ruhatároslány nem tetszett.

Belerúgtam P. István úr székébe, és a tehetetlenségtől biborpiros szívvel kimentem a városszéli, őszi mezőkre, hogy friss levegőt szívjak, hogy felejtsek, s hogy belenéznek a mindenség hidegen szemlélődő, közömbös szemébe.

Bármikor is találkoztam P. István úrral - rendszerint kocsmákban, esetleg a kocsmák környékén - ő mindig egy lengyel nemes grandezájával rendelte a megkívánt ételeket, italokat - általában italokat -, a személyzet pedig következetesen nekem prezentálta a számlát.

P. István úrban önérzet is lakozott, s egyszer úgy érezte, nagyvonalú lesz. Hivatalos volt a roma barátai sörözőjébe „mulatságra”, ezért habozás nélkül meghívott.

Cigányvilág, Magyarország

Drága kocsikkal tömött magánparkoló mögött magasodott a dekoratív épület. A teraszról a sörözőbe lépve a terem kiválóan mutatott: luftballonok, lampionok, szerpentinek lógtak a plafonról, tükrök csillogtak a faikon, gyümölcsasztal egy sarokban, kristálypoharakból, márkás italoktól roskadozó pult a másikban, zenekari dobogó, tálalószekevény, halkán surrogó ventilátorok, ragyogó tisztaság, sürgő-forgó személyzet.

- Bárókám!! - harsogta P. István úr, és bemutatott egy elegáns, kopaszodó fiatal cigánynak.

Bárókámat diszkrét parfümillat felhőzte, ujját gyémántgyűrű ékesítette, az öltönye: egy falus ház ára.

- Arc! - szólt a Báró egy öszülő egzaltált képű pincérnek. Egy üveg whisky, három pohár, néhány Red Bull.

- Mit szólsz Doktor? - fordult hozzám. - Látod, ilyenek vagyunk mi cigányok. Nem csak zsebelés, gyufázás a piacon. Elkészül a vacsora, utána majd körbejárás mindent. Szórakoztatok! A vendégeim vagytok.

- Báró! Téged keresnek - jött az asztalhoz Arc, a különös pincér.

A Báró zavartan sietett két ÉDÁSZ feliratú kezeslábast viselő férfi elé.

- Ne csináljátok, gyerekek. Buli lesz. Látjátok, ott ülök a Dokival. Igyatok valamit.

- Ki kell kapcsolnunk az áramot, Báró. Három hónapja nem fizettetek.

- A kisgyerek! Az öcsém. Elfelejtette. Mennyi? Rögtön kifizetem.

Nálunk nem lehet fizetni, be kell menni a központba.

- Arc! Gyere, menj az urakkal! Itt a pénz, intézkedj! Megjött a zenekar. Szerelni kezdtek.

- Figyelj, Doki! - ült le mellém a Báró. - Az a kicsi, a Törpe az énekes. Ilyet még nem hallottál.

Felugrott, ismét elment. Whiskyből ködlő tekintetem előtt P István úr alakja materializálódott.

- Te, mit csinálnak ezek a dakoták? Miben utaznak, hogy így tele vannak lével? - kérdeztem.

Mit csinálnának? Demokráciát. Hála pártjainknak, kormányainknak, ez az állam olyan viselkedési módokat honorál, amely paralel a primitív, deviáns magatartást tanúsító, erőszakos csoportok kultúrájával.

- De tudományos a stílusod, kisapám.

- Jóhogy!! Izletelnek. Most lehet. Szabad a gazda.

Folyamatosan érkezett a vendégsereg. Rengeteg aranylánc, ékszer az asszonyokon, új ruha a gyerekeken.

Látod, az egész család vagyona a nyakukban. Figyeld a „csácsó romokat”, ami pénz volt otthon, azt most mind elhozták. El is verik. Holnap meg kopp, egy-két napig. Aztán újra minden előlről.

Húsz éve még az orbáncos disznókat húzkodták a dögkútból, ez azért mégis haladás.

Milyen haladás? A gyerekek nem beszélnek se magyarul, se cigányul a tanuláshoz szükséges szinten. Egy-két év, és sulis „nyista”. A munka „nyista”. Állami támogatás van és leházás. Ez az üzlet.

- Doki! - került elő valahonnan a Báró. - Beszélgesünk. Te tanult ember vagy, én nem jártam iskolába, de értek az üzlethez. Tudom az ÁFÁ-t, a KFT-t. Tudom az önkormányzati lakásvásárlásokat, a szociálpolitikai támogatást, az olajat, a számlázásokat, a vámot - mindent. Valakinek a nevében csinálnánk egy Kft-t, te meg kidolgoznád nekem a dolgokat. Te tárgyalnál. Magyar vagy és jól beszélsz. Elmondanád: román vagyunk. Erted?

Kisebbséginek lenni nem érdem, csak állapot.

Igyál, Doki! Láttad a „Mercimet”? Veszünk újat, jobbat. Bejárjuk a világot. Üzletelünk a jugókkal, a ruszikkal. Átépítettem ezt az üzletet. Felül bár lesz, mellette étterem, alul borozó. A bárban távolkeleti, meg szép román lányok. Igyál, Doki!

Fínek!! Nem veszel telefont? jött az asztalunkhoz egy fiatal roma lány.

- Menj innen. Tárgyalok - torkollta le a Báró.

Nehogy kikezdj a roma nőkkel Doktor! Én aztán tudom milyenek. Nézd azokat a magyar nőket! Majd küldök ide egyet.

Ujabb üveg whisky került az asztalra.

A Báró arca lassacsán kiüszott a képből.

- Mari vagyok perdült mellém egy csinos, szőke leányzó. Olvatag tekintettel fixírozta a nadrágomat. Feltű-

nés nélkül a zakóm belső zsebébe irányítottam a pénztárcámat.

Akkor megcsördültek a dobok, és Törpe, az énekes felrikoltott:

- „Májusi, májusi...”

Tegyé! rá! Tegyé! rá! - kiabált a kiöltözött közönség.

Törpe addig is rendesen ette a mikrofont, de most aztán igazán. Arc, a félhülye, alkoholista pincér hordta az italokat: üveg whiskyt, húsz üveg bort egy asztalhoz. A kocsmáros gyerek elrendelte az ingyenes vacsora felosztását. Indultak az asszonyok, kezükben a tálakon a pecsenyék, a „pékó maszok”, erőspaprikák.

- „Tu szan mátó, e szim mátó” - hörgött, ordított Törpe.

A női vécében a Mari mellén lágyan fodrozódott, csordogált az ondóm.

Jaj, cigányvilág! Magyarországi!

Az összes zsebes, piti tolvaj, csaló most issza el a pénzt, amit egy hét alatt lopott. Most mutatják meg egymásnak, milyen srácok valójában.

Szegény, szerencsétlen, buta cigány vagyok! - üvöltöttem a vécében. - Minden jó itt, csak ez a kurva világ nem jó már. Cigányvilág! Magyarországi!

Eltoltam a Mari fejét, s bementem a söntésbe a Báróval, meg néhány másik romával fröccsözni.

A többi már - mint például az elvonási tünetek kezelése - a pszichiátriai osztály dolga volt.

✱

Nemrégiben elhatároztam, hogy megváltozom. Úgy döntöttem: beállok a sorba. Elem az emberek mindennapi életét; megpróbálom őrizgetni magam. A társadalom gomolyogjon, kavargjon nélkülem. Látszik úgyis a tengely, amely körül létrejön az évezredek óta mindig új, s mindig azonos felépítmény.

P. István urat is felejtettem, mint annyi mindent és annyi mindenki mást. Aztán a múlt szombat, délután csöngettek az otthonom ajtaján.

Jogelmélet és álmok

Kinyitottam az ajtót.

Nos, ki állt a küszöbön?

Ki más, mint P. István úr.

- Gyere velem, hogy sört igyunk! Gyere velem, hogy sört igyunk, jó kis bajor sört igyunk a legközelebbi kocsmában! - énekelte.

- Elég volt! - hisztiztem. Nem hagysz dolgozni. Nemhogy dolgozni nem hagysz, de élni sem! Nem iszom többé alkoholt, nem hallgatom meg a történeteidet. Menj az anyádba!

- A történet jó. Legalább olyan jó, mint a sör a kocsmában. Egyáltalán nem mese, egyszerűen egy jogelméleti kérdés, minden körítés nélkül. Ki is fejtem a problémát azonnal, itt - s leült az előszobában az ajtó elé, a padlóra. Zsebéből előhúzott egy „kétdekás” Dianát, kacsingatva inni kezdett és pofátlatlanul vigyorgott, vigyorgott a pofámba. Részegsége ellenére úgy-ahogy összefüggően beszélt.

1988 óta ezek a megváltozott kisdobosok állandóan azt nyilatkozzák, hogy a szerződéseik, ügyleteik jog-

szerűek voltak, csak éppen erkölcsösek nem. Álltság - csukladozott szolidan P. István úr. - Ezek snóblin nyerték a diplomá|ukat, vagy az anyuka cumizta ki nekik, esetleg az apuk a „cuci” kibekkelése közben intézte el a pasaréti szolgálati-lakás kiutalással együtt, egy füst alatt. Azt elhiszem, hogy a római jogi tanulmányaikra már nem emlékeznek, de hogy a Ptk. 200.§-a sem, azt nem, hiszen praktizálnak. A Ptk. meg hatályos volt, és most is az - sziszegte P. István úr. - Van benne egy ilyen: „Semmis a szerződés akkor is, ha nyilvánvalóan a jó erkölcsbe ütközik.”

Ezek - a szocializmus volt haszonélvezői - olyan hülyék, hogy a nyilvánosság előtt jelentik ki, hogy minden bulijuk jogilag semmis. Nem is történt semmi. Vissza az egész. Mármint a szájré vissza. Privatizáció stornó, ők meg indulhatnak a dutyiba - heherészett P. István úr. - Már aki indulhat. 1990-ben még indulhattak volna. Akkor még mondhatták volna: „Nem láttuk át a dolgokat, megtévedtünk, gyarló emberek vagyunk, elvakított bennünket a sárga fém csillogása. Letesszük a lopott töltőtollakat, a lecsavart vízcsaptetelepeket és elmegyünk.”

De most már nem lehet elmenni!

Most már fizetni kell!

A probléma csupán az: mi legyen a lopásokat, csalásokat elkövető kislányok és kisfiúk sorsa?

Rontom-bontom! Mi legyen az országrontók, a hazaárulók sorsa?

Szólok néhány haveromnak és berúgjuk a parlament ajtaját. Csinálunk egy fasza puccsot, mást nem lehet. Rendet adunk a demokráciának. A dolog úgy kezdődik, hogy először elénekkeljük ezt a csatadalt:

„Magyarok!

harcba és harcra hívlak titeket!

Emlékezzetek:

Mikor vertük szét Európát!

Az őseink sírnak a porban,

rendet kell tennünk már végre!”

- Jézus, Mária! Ne ordíts! Meghallják a szomszédok. Ne rugdald az ajtót! Ez nem az én lakásom, te állat! A barátnőmnél lakom.

Nem használt kiabálás, könyörgés. P. István urat lefektettem a szőnyegre, feje alá tettem a kutya rongyát, s ő legott elaludt.

Mialatt P. István úr az előszobában bűdösödött és húzta lóbórt, levittem a kutyát az utcára sétálni, egyúttal a dolgát elintézni. Kikötöttem egy behajtani tilos táblához, a mellé levő boltban pedig vettem két üveg sört, fél kiló kolbászt, kenyeret, tormát. Gondoltam, csöves barátom - felébredvén - „beteg” lesz. Felérve a lakásba átléptem alvó vendégem, régi ruháimból néhány használható darabot kerestem számára.

A kutyának hála, P. István úr hamarosan felébredt. Berugdaltam a fürdőszobába, szellőztettem, kolbászt főztem és - bár ateista vagyok - imádkoztam, hogy addig ne érkezen haza a barátnőm, amíg ez a marha itt rontja a levegőt. Van isten! Amikor csicseregve megérkezett a szerelmem, P. István úr már elment, a fürdőszoba csillogott, a konyha ragyogott.

- Levitted a kutyát sétálni? Elintézte a dolgát? - ölegetett a kedvesem.

- Ó, igen. Biztosan elintézte. Mi lenne, ha ennénk valamit, és utána rögtön ágyba bújnánk? - nyögdecseltem.

Ettünk, ágyba bújtunk, elaludtunk.

Rémálom volt, ami rám várt.

P. István úrral együtt géppisztollyal a kezünkben -, egyszerre rúgtuk be a parlament ajtaját. Egymás után tártak fel a folyosók, a szobák, a termek.

Üres volt minden.

P. István úr vérvörös arccal üvöltött:

„Mondom, hogy itt vannak! Itt vannak a hazaárulók, tolvaj gazemberek!”

Aztán megpillantottam fegyvereseik között őket. Közéjük ugrottam, s lőttem. Lőttem volna halomra, de a géppisztoly nem sült el.

- Iszonyat. Nem sült el - kiáltottam.

Fegyverek hideg vasa meredt rám. Menekülni nem lehetett, nem volt hova.

- „Istenem! Infarktust kapok!” -

Fulladoztam, beszorítva a sarokban. Hörögve ébredtem. Kedvesem karcsú combjai a mellemen, nyakamon, öle az arcomon. Belepuszítottam bodzavirág ízű ölébe, s újra elaludtam. Almomban tágas mezőkön együtt suhantunk, alig érintve lábunk a földet, talányos szemmel, meredten, mint az egyiptomi és az acháj istenek. Aztán az őseim nyargaltak felém, nyilazva, de most nem egymást ölték, hanem a csodaszarvast úzték rikkantva, rikoltva. A dob, a dobszó, a sámán dobja - betöltve a mezőt, az eget - folyton-folyvást egyre szólt.

Bodzaillat, a fű szaga, női test, napsugarak...

Felkeltem, kimentem a vécére.

- A szentségit! - káromkodtam, mert beleléptem a kutyapiszokba. Persze, hogy nem intézte el a dög az utcán a dolgát.

- Csak az álmok maradtak nekem, és neked is - súgtam az ágyhoz hajolva. Bumm, bumm - a dob, a dobszó, a sámán dobja zuhogott, lüktetett a fülemben, az agyamban...

Hej!

Magam sem érte - egyszer csak P. István úr rigmusát dúdoltam:

„Magyarok!

Zöld lombokat tűztem a hajamba!

Harcba és harcra hívlak titeket!

Emlékezzetek:

Mikor vertük szét Európát!

Az őseink sírnak a porban,

rendet kell tennünk már végre!

Zöld szalagok szállnak a hajamban:

A hazáért!

A becsületért!

Az emberiségért!

Huj, huj, hajrá!”

- Tegnap délelőtt csörgött a telefon.

Pocsolyák

Tegnap délelőtt csörgött a telefon.

Megnősülök hallottam P. István úr hangját. - Te leszel a tanúm. Gyere el hozzánk ebédre.

A megadott címre korán érkeztem, de P. István úr már várt: főzött egy lábas pörköltet, s vett egy kanna bort.

Megettük a pörköltet, megittuk a bort, aztán elmentünk a kocsmába. Juhé! Micsoda kricsmi volt. Haverok, pia, hangulat. Belöktük az ajtót, és elmerültünk a füstben, a zajban. Megittunk néhány üveg pálinkát és kívül-állóként szemléltem máris mindent.

- Gyerekek! Meg egy kanyar elmegy? - ordította P. István úr, amikor megszólalt mellettem egy halk hői hang.

- Tudtam, hogy itt vagy. Azonnal menj haza! Öltözz föl rendesen! Mosd meg a fogad, mert rettenetes szeszszagod van! Anyu meghívott benneteket ebédre.

Neked kellett volna főzni, s úgy várni a barátomat, nem a dög anyádnak! Különben is, mi ettünk már - dühöngött P. István úr.

- Ne szidd az anyámat! Nem érdeke! a véleményed. Meghívtak benneteket. Kész sziszegte a leendő neje és elment.

- Egye meg a fene szolt P. István úr -, ha már főztek ránk.

S elmentünk.

Amikor a káposztaszagú, lepusztult folyosóról beléptünk az előszobába, P. István úr majdani családja az asztalnál ült. Az asztalfőn a leendő após, mellette a leendő anyós, P. István úr nagyon molett jövődöbelije, jövődöbelijének a két húga, meg a két hóg Basedow-kóros férjei.

Gyorsan leültem, mert hatni kezdett az elfogyasztott italkeverek. Háliszennek, nem keltem nagyobb feltűnést, mert mindenki P. István urat nézte. Igen-igen jóvágású gyerek volt. Mitöb, elegáns. Bársony zakója, hegyes orrú cipője a boldogult beat-korszakot idézte. Nyakkendőjén egy néger lány támasztott három pálmafát.

- Nem késtünk sokat? villogtatta hiányos fogsorát.

Ugyan, ugyan. Gyere ide, ülj mellem! - búgta a terv szerinti anyós.

Kellemetlenül éreztem magam, mert az esedékes sógornők egyre közelebb húzódtak hozzám, s azt hittem, problémák lesznek, ha a férjeik kiszúrnák a dolgot. Szerecssemre mulyák voltak szegények, mind a ketten. Észrevették, hogy mi mar jócskán ittunk, s ezért azt gondolták, most nekik is szabad. Állítólag máskor csak engedéllyel mertek tütüzni.

- Apuka, milyen bor ez? Nagyon jó mondogatta az egyik.

Tényleg pazar. Igyunk még egy üveggel! így a másik.

Az öreg hordta is a bort rendületlenül. Behozták az ételeket, megkezdődött a kései ebéd. Ettünk, ittunk. A sógornők ijedten bámulták P. István urat, ám az anyós elégedetten vigyorgott, akárhányszor csak ránézett.

P. István úr élvezte a helyzetet, történeteket mesélt, sikamlóságokat, filozófikusakat, szolidakat. Színes léggöm-

bök, lampionok szálltak, keringtek körülötte, szórakoztatott mindenkit.

A nők kacagtak, az ételek fogytak, a férfiak izzadtak, vörösödtek. Lekerült rólunk a nyakkendő, a zakó. Elviselhetővé vált a hangulat. Szegény apósjelölt látva az általános jókedvet, úgy érezte, neki is meg kell mutatnia, milyen legény valójában. Megpróbált lépést tartani velünk az ivásban. Hetven év az hetven év. Az edzés hiánya meg amúgyis nagy úr. Pillanaton belül részegebb lett valamennyiünknel. Fel akart állni egy újabb üveg borért, hirtelen megingott és neki esett az asztalnak, az asztalon egy tál süteménynek. Anyós pajtás csak ekkor ébredt rá, hogy mind-egyik férfi részeg, csak ekkor vette észre, hogy a lányai félig kigombolt blúzban, kipirulva lihegnek a nyakamba.

- Én ezt nem bírom tovább! A vejeim alkoholisták, a lányaim... Eh! Én szívbeteg vagyok. Rögtön kiugrom az ablakon - visította.

Helyet a kislánynak! - javasoltam, és megfogtam az egyik sógornő fenekét.

- Bátran, mama! - rikkantotta P. István úr mámoros szemekkel. - Ne hagyja kétségek között az embert, ha már egyszer megígérte!

Ez az ésszerű javaslat teljesen kiborította.

Azonnal menjetek innen! Mindenki menjen haza! Ide egyikőtök se jöjjön többet! Jaj, te vén majom - üvöltött elete párjára. - Segits! Dobd ki őket!

De én nem, én nem - dadogott a férje részegen.

- Gyere, tata! Iszunk még valahol valamit! - kapacitálta P. István úr az öreget.

- De én, én nem tudok menni - így a kisöreg.

Mire letöröltem a röhögéstől kicsorduló könnyeimet, a sógornők a férjeikkel, s a szépreményű ara már mind-mind elmentek. Kart karba öltve elindultam P. István úrral én is.

„Haragszom a töködre, haragszom a töködre, mert rámásztok a kukoricaföldemre” - danoltuk a kukucskáló szomszédok nagy öröme.

Amikor kiléptünk az utcára, eleredt az eső. Mire a parkba értünk, zuhogott. Ott dülöngéltünk bőrig ázva a virágok és a díszbokrok között. Amikor átvágtunk volna a park közepén - lerövidítvén utunkat - eles-tünk. Beleestünk egy fölászott virágágyásba. Feküdtünk a sárban és nem bírtunk fölkelni. Amint négykézlábra álltam és ki akartam egyenesedni, a fejem mindig visszahúzott. Az ülepem az égnek állt, az orrom pedig a virágszirmok magasságában. Rájöttem, nincs mese: addig kell itt henteregnünk, amíg egy kicsit kijózanodunk, s akkor talán haza tudunk menni. Az eső zuhogott. Pocsolyák nőttek ki a földből, és a késő délutáni szürkületben a sárban fekvé keltegettem a cimborám.

- Testvérem! Föl kellene állnunk! Meg kellene tisztálkodnunk! Oda mászunk a legközelebbi pocsolyához és rendbe szedjük magunkat.

P. István úr tátott szájjal hortyogott a virágágyásban a szakadó esőben, a vigasztalan ég alatt.

Belekúsztam az egyik tócsába, belefeküdtem a testem egész hosszában, és onnan könyörögtem neki.

- Kistestvérem! Gyere ide te is! Meglátod, tiszták leszünk.

P. István úr nem válaszolt, s rájöttem, egyedül maradtam.

„Mindegy - gondoltam. - Az ember úgyis mindig egyedül van. Sőt, valójában mindig, mindenütt egyedül van.”

Kicsit bóbiskoltam, aztán beleittam a pocsoya vízébe:

„Te víz! Tisztíts meg engem! Áztasd le rólam a mocskot, ami rám tapadt! Mosd át a sejtjeimet, az agyonkínzott szerveimet, hogy olyan legyen minden, mint régen! Amennyiben ez nem megoldható, oldd föl a testem! Beléd vegyülnék! Én is víz lennék, szép, tiszta víz. Átláthatnának rajtam a járókelők, láthatnák bennem - a víz alatt a fűszálakat, a hullott faleveleket, az apró kavicsokat, miegymást.”

Hanyatt fordultam és felordítottam, mert karnyújtásnyira láttam magam fölött a kitisztuló eget, a csillagokat, és úgy éreztem, rám zuhan a mindenség.

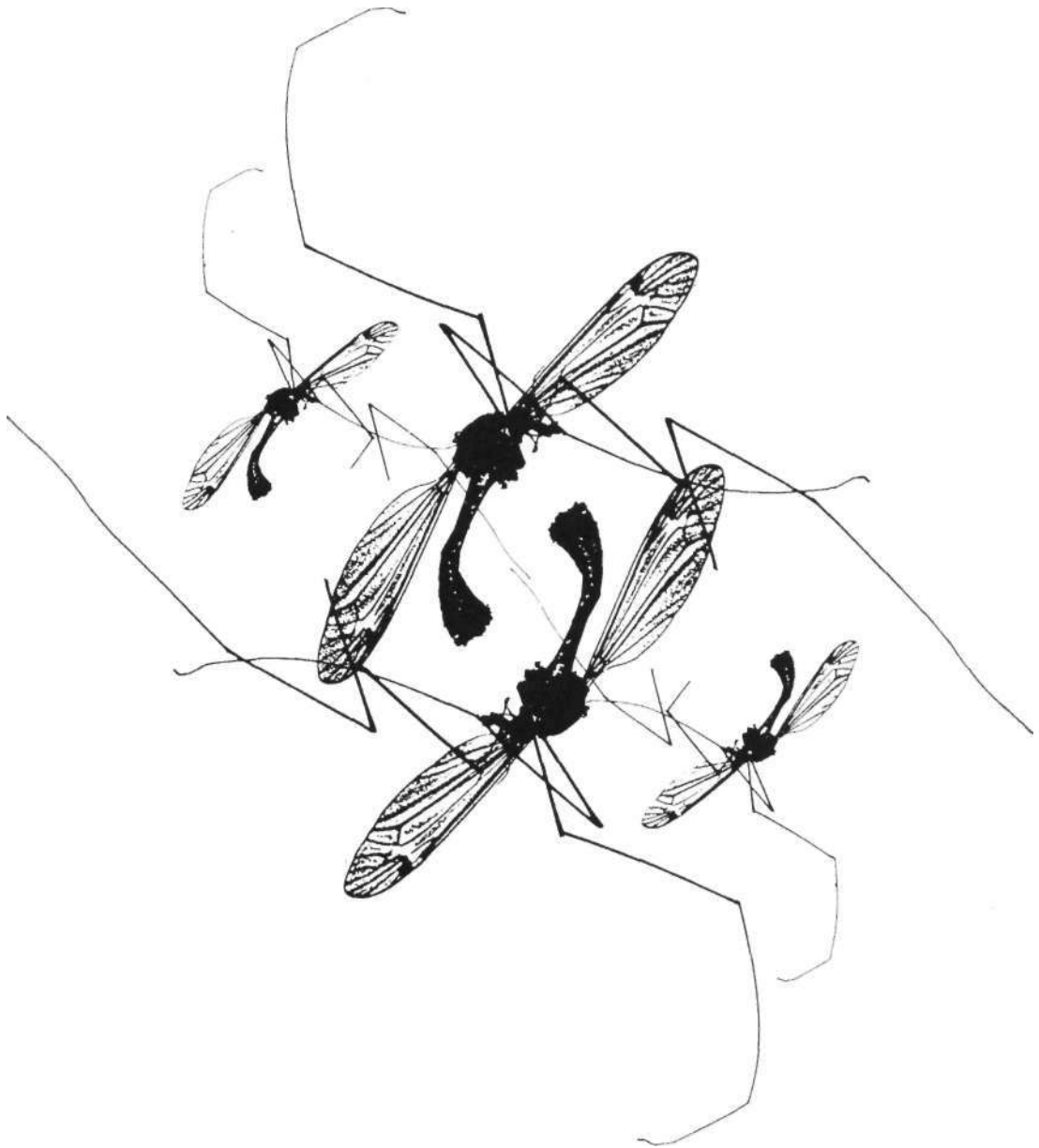
„Galaktikánk! Vissza akarok menni oda, ahonnét jöttem! Szétvetett tagokkal keringenék messze-messze az űrben. Lassan eltűnedezne előlem ez az esőtől ázott föld, minden emlék, és a tudattalan, örök lét; az elemek ártatlan léte közeledne felém, míg csak az anyag legegyszerűbb formája nem lennék magam is.”

Csend volt.

Az esővíz csurgott, csöpögött a fák, a bokrok leveleiről.

Később felálltunk és elindultunk.

(1996)

Bohár András

AZ ELŐRE-TEKINTŐ VISSZA-PILLANTÁS

Jász Attila költészetéről

(tematizációs olvasat 1.)

A követés, a szavak, mondatok, lapokon megjelenő textus-táblák lapozása elsőként nem azt hozza magával, hogy Jász Attila szövegeit (Daidaloszi Napló 1992.¹, Jelzések könyve 1997.²) a maguk értelmén túl-mutató sajátosságaiban keltsük ismét életre. Sokkal inkább a hagyományos értelmező beállítódás önmagát megmutató és érvényesítő változatának reményével indítom újtára ezt az első szövegeződést. Ennek alapvető oka nemcsak a mitológikus parabolisztikus felépítés (Daidaloszi napló) és a léttörténeti perspektivákat megcélzó másként-mondás dialogicitásában keresendő, ami alapvetően jellemzi a szerzői attitűdöt. De egyúttal annak is érvényt szerezhetünk jelen újra-értelmező közvetítésünk keretében, hogy annak a bizonyos befejezetlen/befejezhetlen párbeszédnek miként válhatunk mi is részeseivé Jász Attila segítségével.

A *Napló* azt mitikus archaikus világegészt idézi meg, ahol titánok, félistenek, hősök történések kezdeményezői és szereplői lehettek. Daidalosz és Ikarosz kerettörténetébe ágyazta Jász Attila a tragikus eseményt (Egy zuhanás emlékei), a legenda sok szálon továbbélő motívumait (Ikarosz apokrifek), a kort megjelenítő képeket (A tenger válaszai), valamint a költői képzelet vég közeli jelzéseit (Daidaloszi napló-töredékek.)

Az alaphangulat első tónusa a katartikus elmúlás élményt és az egyre intenzívebben megélhető időpillanatokot idézi meg:

meg néhánykarcsapás és a levegőből ömleni kezd a kék üresség: a sebesség teszi - mondod magadnak mintha ez lenne a kulcsszó - a magasságot lassan megszokod a vér hullámjainak dobolását füledben: a test kipárologtatja bárányfelhőit: ez a határ végleg elfeledve a keresett sziget paramétereit: bizonytalan kék színű minden - kényszerleszállás

Majd ezt követően az Ikarosz *apokrifek* az elmúlást, a más-világ képeit hozzák közelbe. A kényszerleszállás utáni, vég-előtti önküveti állapot különböző egzisztenciamozzanatai mintegy kiteljesítik az evilági történet reflexiók bázisát: „tekintetemben a semmi kószál/zavaros mint az éjszaka vörösré dörzsölt/ hímvesző szörnyű álmok és szörnyű nappalok/ a láz sápatag (lobogása) csillogása az arcomon/kitágult pupillában sápadt gyermekarcok” Erre rá-felelnek a tenger/táj mozgó héralkeifoszi dialektikáját újraformáló sorok. Jelezve az utazás mindenkor változó tradícióját, az ismeretlen ismerőssé szelídítését, a tenger válaszait ahogy befogadja az embert: „Mikor legjobban elbizonytalanodsz - egymásba/ csúsznak eddigi történeteid. Homályos tükrök/ szárnyaid/ és zuhanásaid egy arcban. Szüntelen

hullámzásba/ hulló kavicsra hasonlítasz” És végül a *Daidaloszi napló-töredékek* az imagináción, a költői képzeleten „innen” a mindenkori poétikai feladat természetét kísérlik meg behatárolni (A mutatvány pereme, A megértés nehézségei). A történet így ismét kiindulópontjához érkezik vissza. Mert az esemény tényleges megjelenítése Daidalosz és Ikarosz együtt-létezése, majd Ikarosz „zuhanó lebegése”, önreflexív kiteljesedése után, s a tenger létet megszemélyesítő „szórabírását” követően a dialógus egyedül maradt szereplője fogalmazza meg immár újra kezdve mindent: a lehetséges értelemegész megmutatásának rejtélyét: „A fiatal férfi - akiről szó volt - már órák óta/ önmagát bámulja a kirakatban. Lassan a zsebébe/ nyúl egy viaszos tollért. Feldobja és a toll lassú/ spirállal a betonba fúródik. Még kettőt dob fel ő (három a magyar igazság). Közben egyre jobban/ kezdek hasonlítani a vízben fuldokló kétségbe-/ esett toll-jeleket küldözgető üzenőre” Ám mint látjuk ez a titok kettős természetű. A kívülről szemlélt költőiség megmutatkozásának leírása, az egyre beljebb hatoló lényegiség felé. És a belsőben lejátszódó azonosságkeresés kiáramlása térben és időben megtalálható alakmásokkal történő találkozás megfogalmazás.

A *Jelzések könyve* ez utóbbi tematizáció folytatásaként fogható fel. De míg a *Napló* a dialogizáció két pólusa és az azt magába fogó harmadik (a tenger) mintegy közvetítő közegként biztosítja az áramlást, addig a *Jelzések* már a léttematizáció perspektíváját egy horizontba olvasztja. Kezdve a *dél aranyában fűrésztlenéd* arcod én és te konkréciónál a második rész átveszem a tenger mozgását lét és egzisztencialeírásain át az értelmezés és költészet jelenlétét megfogalmazó harmadik rész versfolyamáig. A *Túl hosszúra sikerült séta* a következő felütéssel kezdődik:

*„Az eget sietve madarak szelik át.
Az ősz nem ígér semmit, csak lopva hozzád /dörgölőzik,
árnyék-testet ölt
elúszik az én.”*

Gaál József a *Jelzések könyvének* részeket egybekötés és elválasztó kalligráfiai a szövegösszefüggések fogalmakba nem bújtható természetét is láttatják. A majdnem antropomorf gesztusok azt a költői szándékot is felerősítik, hogy az ember történetéről szóló könyvek mindenkori létbeágyazottsága megkerülhetetlen. A megismerhető és kimondható határainak megmutatása, az illeszkedések megközelítése alapfeladatunk. Arról kell, hogy tudósítsanak a jelzések, hogy milyenek voltak a jelhagyást megelőző és követő gesztusok, s milyen irányba futnak a továbbgondolás költői mondásai.

(az élet-történet poétikája: az Ikarosz/Daidalosz konkréción sémái 2.)

A *Daidaloszi napló* már jelzett nívumát a költészet másféle funkciójáról most abból a nézőpontból figyelhetjük, amit az egész könyvön végighúzó élettörténet-poétika láttatása vetít elénk. Ez természetszerűleg össze-

függ jelenünk művészetszemléletének változásával. A művészet - írja *Niklas Luhmann*⁹ - szívesen tartja magát funkciótlannak, de azt is hozzáteszi, hogy ez nem egyéb mint védekezés a többi funkciós rendszerek bekebelezési törekvései ellen. Ám funkciója mégis kitapintható: megjeleníteni a világot a világban, rámutatni a megszo- kott valóság szemlélet kontingenciájára, és arra hogy minden másképp is lehetséges: szebben, kevésbé vélet- lenszerűen, vagy rejtett értelemmel átszőve.

Jász Attila „funkciótlan” attitűdje csak abban az érte- lembe érvényes, hogy az evidenciának tűnő létsémá- kat zárójelbe kényszeríti, s helyükbe a kérdéses megnyi- latkozását helyezi. Ikarosz zuhanásának mitikus elbeszé- lése, amelynek fragmentumai végighúzódnak a Daidalosz könyv első fejezetén, azt a hagyományt jelzi, amelyhez mindenkor viszonyulhatunk. Ám a zuhanásról nem maradt feljegyzés, így az akár saját léttematizációk egzisztenciamozzanatok behelyettesítésével is megra- gadható. A mítosz világának, körvonalának megjeleni- tésébe egy másik saját világ épül be. A mítosz tradicio- nális folytonosságától eloldódó kétely csendje és a tudo- mány bizonyosságába vetett hit gyönyháfényű kagyló- ként való megszorítása, majd szétropanása így az élet- történet poétikájának lehetőségét nyitja meg. Ez kapcsol-ódik Luhmann azon meglátásához, hogy a műalkotás a forma és kontextus differenciájának elkülönítésével, a művészetben belüli különbségtétellel adja saját funkcioná- lis azonosságát. Így léte jelentése jelzi, hogy meggyőző- déssel átélhető, és valami nincs rendben a világgal. Ezt az alapbeállítódást két mozzanat kapcsán is tetten érhet- jük Jász Attila első könyvében. Elsősorban annak a pozitív-evolutív és haladáshitbe vetett világképnek, való- ságértelmezésnek a kérdésessé tételével, amely végig je- len van a szövegekben (olyan magasra ahol a műsár- nyak valódivá forrnak össze -egyre biztosabban/ birto- kolva a levegőt: **a tenger innen csak pocsolya** -/ mutatnád mielőtt lezuhansz és a vízben utolsó/ gesztusként egy tollat mutatsz fel viaszos szájjal/ - **látod a különbséget?**). S ehhez a haladáshit megkérdő- jelezéshez kapcsolódik saját egzisztenciánk minden- kori bukásának lehetősége.

A *forma* a mindenkori poézis, a *kontextus* maga az emberi jelenvalólét.

A forma intenzitását az egyik *Ikarosz apokrif* bele-ér- zés így ragadja meg: „Mivel igazán szép dolgokat, iga- zán szépen csak/ a Végről lehet elmondani, biztosak le- hetünk benne/ hogy a zuhanó Ikarosz beavatásszerű lá- tomásokat festhetett volna meg.” Majd az ezt követő szö- vegek (Könyv, Mutatvány, A tenger sós nyálú férfi) hol a radikális én-alakítás lehetőségét jelenítik meg (fogtam egy éles pengét és az ajkak találkozásánál behasítottam a húsomat egészen a fülemig) hol a költői mondás lehe- tőségét kérdőjelezi meg (a megszokás elfeledtetni a költői gondolatot). S ezzel már a kontextus megkülönböz- tetett jelenségére is rátalálunk. Amely mint láttuk a radiká- lis különbözéstől, autonómiakereséstől mindennapi is- métlődéseikig tematizálható. S nem véletlen, hogy egy Lautréamont idézet a **filozófia-ajánlotta módszerek** szükségességét hangsúlyozza, majd a képzelet **„lebegő házát”** jeleníti meg, mert ezek is valóságos kontextust je-

lenítenek meg, de segítségükkel a távolodás is megmu- tathatóvá válik a mindennapi létprezentációtól, s a köze- ledés is bemérhető az intenzív egzisztenciaformák világá- hoz. *A tenger válasza* ciklus már ennek különbözősnek és egybelátásnak a szövegdokumentuma. Az utazás a tér- ben és időben, idegen partokon azokat a rámutató gesz- tusokat emelik ki, amelyek kapcsán megidézhetővé válik több emberöltő előtti történetek értelme, s a saját ittlét demonstrációja. (Aztán az üres csigaházak vonzottak, ahol/ a különböző generációk több életet töltöttek el./ mint ahány kavicsot szórhattam zsebeimből./ Minden bi- zonytalannal a mindenség királyaként.) Mindez előzetesen ér- telmezi, irányítja is azokat a mindenséghez mért sajátos világértelmezési gesztusokat, szimbólumokban megjele- nített történettöredékeket, amelyek a kettős kapcsolódást kirajzolhatja. Egyrészt a saját ittlétünk kérdésessé tételével (hiába fekszenek az emberek a napon,/ meztelenül mint a disznók, a fényt nem tudják/ magukba engedni.), más- részt az organikus világéegéshez való kötődést (tengerbe moshatja- horizontunkat a vihar - /vagy csak az örült Poszeidon nevet a hullámok felett/ vadul száguldva és nem mondva ki a várt szót: „harmónia”)

A *mutatvány pereme* szövege azt nézőpontot is közelbe hozza, amely mintegy összegzése az első könyv poétikai funkcióváltásának. A kiemelt szavak **bohóc, nézőtér**, s a hozzá kapcsolódó intelem - **„Cirkuszról fogsz álmodni”** együttesen érzékeltetik a formai intenzi- tás és a kontextus mindenkori egybekapcsoltságát. S mintegy előre-vetítik a következő könyv más léttematizá- ciókhöz kötődő megértési nehézségeit.

(meg-engedő olvasat - a jelzések szabadulása a könyvből 3.) Míg a Daidalosz könyv a már jelzett kettős poétikai funkcióváltás egy-értelmű olvasataként szolgál- hatott, addig a *Jelzések* a lét és egzisztencia értelmezé- sek szétáradásához köthető. Annak a kérdésnek a do- kumentumaként forgathatjuk fel - mondja Heidegger, amely megnyit, a „nyitottba lök” a létezőt a nemlét és lét közötti ingadozásban kutatja. Majd így folytatja: „... a lét számunkra már csak üres szó és illanó pára(...) a nyelv egyáltalán véve elhasznált és elkoptatott, a megér- tés nélkülözhetetlen, de elbitangolt, tetszés szerint alkal- mazható eszköze, éppoly közömbös mint egy tömegköz- lekedési eszköz, mint a villamos, amelyre akárki felszáll- hat, s melyről akárki leszállhat. Mindenki csak úgy fél- vállról odavetve, akadálytalanul, s mindenekelőtt anél- kül beszél és ír, *veszélynek tenné ki magát.*”¹⁰ A kérdés, a saját és a másik egzisztencialitásának középpontba állítása markánsan kirajzolódik az első rész szövegeiből (Folyamok isteni erői, Fénylő jövés-menés az idővel, Szívem néma menedékhely). Itt találkozhatunk a konkrét érzéki kapcsolódás személyek közötti és természeti világunkhoz kapcsolódó kétely-emblémáival, s ezek végsőig fokozásával:

Mindannyian visszafordulnánk

Legalább látni lehessen

(Hogy igen vagy nem)

Ha csak a köves út vakít fehéren

A látvány szemünkbe zárul

S ehhez kötődik ugyanezen ciklusban annak a léttörténeti perspektívának a kikérdezése, amely olyannyira jellemezte a romantika művészetfilozófiáját is. Nem véletlen a *Jelzések* mottójának Hölderlini figyelmeztetése (Jelek vagyunk, még meg se fejtve,/ Fájni se fáj, s majd elfelejtve/ nyelvünk messzi idegenbe vész.), mivel ez a költői mondás és filozófiai kérdezés között húzódó határvonal megkísértése alapélményként fogalmazódik meg a könyvben. Ahhoz a Hölderlini magatartáshoz közelítve, amelyet Lacue- Labarthe a válság képtelen vállalásához köt, s nyilvánvalóvá teszi, hogy a filozófia szövetén a seb nyitott, nem hegesedik, és éppen az ápoló kezétől nyílik ki újra, természetesen Hölderlin szándékával ellentétesen. Mert ő a válság megoldását akarta - a tragikus megtestesülését - mivel túljutott azon, amit ellenőrizni tudunk, amit elviselünk, kibírunk.⁵ Ha ezek költészeti lecsapódásaira figyelünk, akkor megmutatkozhat végességünk és a Véghez közeledés kikerülhetetlen valósága:

Oldd el gondolatainkat a földtől

Felejtés és halál fivére te

Jöjj vissza hozzánk

Isteni édességet csepegtesd belénk

Mutasd hogy bomlik csendben a hús

Ehhez a tragikus létszemlélethez kapcsolódik annak az időszemléletnek a differenciált megjelenítése, amely a második rész alapélményeként tűnik föl. Ez az időélmény szorosan kötődik mind a személyes, mind a természetes egzisztenciomodulációk jellegzetességeihez. Ám ez már túlmutat a *Daidalosz* könyv individuális és archaikus élettörtei párhuzamain, s a közvetítés poétikai minőségének kérdésén, mert itt az imagináció alapfajtája - mint azt Fink is hangsúlyozza - nem a tapasztalati aktusok szerint oszlik meg, hanem az idő horizontok sokfélesége szerint: emlékezőként múlt, előre-felidézésként a jövőre. S ezek együttes megjelenítéseként, fantázia és álom egybelátásával egybekötte az eredeti időhorizont feltárásának reményében/6 A különböző idősíkok és egzisztenciamezők egybeérését pregnánsan jelzi a következő poéma:

Egy falevél halálára

***színét megállapítani, vagy
az évszakot, mely lesodorta.***

A mezíteleen vágyat.

***A test zuhanását,
mikor ledobja ruháját.***

***Néhány pillanat felöltözöttség
és meztelenség között.***

***Egy falevél hullásában
már és még nem között***

S az időhorizontok tematizáltságai nemcsak a fenti vers pólusai között mozognak, de a mindennapi tárgyainkhoz való kötődésünk (A kopás fölött), személyes elmúlásunk profán jelképei (Mulandó tükörkép) és az imagináció aktusai is hozzájárulnak az összképhez (Képzelt Halak Ösvényein).

S mindez egyfajta természetes szükség- és sorszerűség élményeként is megmutatkozik (***Igazi akadályt csak az eső képez***), mintegy elő-készítve a már az első részben megmutatott egzisztenciaviszonyulásokat, amelyek kiteljesedtek a második rész léttematizációiban, majd ismét egy másik alakban az egzisztencia végességét, kérdésességét hozzák az olvasatok fókuszába. A lét jelenlétként történő megmutatása, ez a könnyedén kimondott alapvonás, mint mondja Heidegger, abban a pillanatban titokzatossá válik, mihelyt ráébredünk és felfigyelünk arra, hogy hová utasítja a gondolkodásunkat az , amit jelenlétvőségnek nevezünk.⁷ A megmutatás különböző formavariáció a költészet lehetőségéről (Őszi levél a költészetről), a különböző képfajtaokról és a ábrázolás visszajáról (A diabolikus kép, Az ábrázolás melankóliája) elő-készítik a rejtély költészeti implikálhatóságának összefoglalását ***A rejtély megoldása felé*** A RAJZOLÓ SZERZŐDÉSE ALAPJÁN című vers összefüggérendszeréhez kötődve:

A rejtély nem rejtvény, nem megoldható.

A cél elrejtető a rajzok mögött

a tettek látszólagos vonalvezetésével

maga az elérhető-elérhetetlen titok.

„A művész kiszolgáltatottsága tény.”

Itt annak az együttes kimondásával szembesülhetünk, amit a *Daidalosz* könyv archaikus-mitikus világképének mozaikjaiban és a ráfelelő mindennapi egzisztencialitás kiszámíthatatlanságát követve figyelhetünk, hogy a világ haladáshitének kontextusa és a ,művészi világértelmezés differenciája radikális különbözőséggé fokozható. Most ennek szerves egybetartozása a poétikai funkció és a művész személyének meghatározását is magába fogja, hogy majd ismét zárójelbe tegye a világot:

(Például ha a ház éjszaki

***Oldalát ábrázoló rajzon a szobor-
Bacchus lábát takarva el***

Az impotens táj a férjet csodálja

Lovaglócsizmáival míg a bokrok

Vásznakra aggatva száradnak)

Ez a fenomenológiai zárójel lehetőséget ad az érzéki konkrétság érosz általi reprezentációjának újraidézésére, s a profán kontextus pillanatokra megalkotható kontextus-kiiktatására. Majd ismét a történet és a forma egybefogása következik:

***A rajzoló tudja, hogy a történet keret,
melyet ügyesen ráfeszíthet a tájra;
és a rejtély belesimulhat a képbe
a megoldást soha el nem érve.***

Annak kimondásával, hogy a művészet formaproblémája és a világ értelemegészével való kapcsolattartás keretfeltételei, a narráció szabályai kitapinthatóak, a mindenkori újramondás ígérete is megjelenik. Még akkor is, ha ez a rejtély örökre belesimul a képbe, s még úgy is, ha megtalálására nem is számíthatunk: tudjuk ott van valahol.

Jász Attila költészete nemcsak a poézis funkcióváltására hívja föl figyelmünket az ügyes „barkácsolás” és a halott metaforák kihangosításának patetikumának ellében, de a mindenkori radikális kérdés szükségességére is hangolnak munkái. Hogy térben és időben szétáradó hagyományaink és saját egzisztenciális odafordulásunk éppúgy előre-tekintő vissza-pillantásunk tárgya lehet, miként az a felelősség is, amellyel csinálmányainkat, s jelzéseinket útjára bocsátjuk.

1 Jász Attila: Daidaloszi napló. 1992. Tevan Kiadó

2 Jász Attila: Jelzések könyve 1997, Orpheusz könyvek

3 Luhmann, Niklas: A műalkotás és a művészet önreprodukciója. In Testes könyv. Szeged 1987. 116-118.

4 Heidegger, Martin: Bevezetés a metafizikába (1995) Ikon Kiadó Bp., 1995 16-25.o.

5 Lacoue-Labarthe, Philippe: A spekulatív esztétikája. In: Enigma 1995/4-1996/1

6 Fink, Eugen (1998) Megjelenítés és kép In: Kép, fenomén és valóság szerk Bacsó Béla, Kijárat Kiadó Bp. 59-60. o.

7 Heidegger, Martin: Mit jelent gondolkodni? (1990) In: Szöveg és interpretáció szerk Bacsó Béla Cserépfalvi, Bp. 12-15. o.

Egri Zsolt

EGY IRODALOMTANKÖNYV MINT A FILOZÓFIA PROVOKÁCIÓJA

Bókay Antal: Irodalomtudomány a modern és a posztmodern korban

„... az irodalomtudomány nem az irodalomról vagy az irodalmi műről, hanem az irodalom használatáról szóló tudomány” - jelenti ki világviszonylatban is csak kevés társat számláló tankönyvében vitára ingerlően Bókay Antal (18. o.), rokoníthatóan azzal a jellemzően kortársi gondolkodással, amiben használati kérdésként vetődnek fel diszciplináris problémák. Némileg elbizonytalanodhat az olvasó, ha megpróbálja összeegyeztetni ezt a definíciót a sokat szajkózott meghatározással, miszerint a művészet is (sajátos) használatban artikulálódik. Ezek szerint az irodalomtudomány maga a használat használatáról szóló „metahasználati” tudományág lenne, legalábbis a fentiek tükrében.

Ígéretes és perspektivisztikus lehetőségeket tartogat a szerző kiindulópontja az *irodalomról* szóló diskurzusban, ám szükségszerűen és kivédhetetlenül magába foglalja önnön határait: e límesek egyikét valamikor a kötet kétharmadánál Martin Heidegger taglalásakor lépjük át, amikor a német filozófus bizonyos értelemben kivezet minket a könyv hagyományos értelemben vett témájából, az irodalomtudományból azzal, hogy az interpretációt hangsúlyozott confessióvá desztillálja. De a könyv maga a precizitásával talán éppen a határokon való túlmerészkedésre kívánja ösztökélni olvasóit, arra, ami voltaképpen minden jó tankönyv rejtett szándéka. Mi ezt fontosabbnak véljük annál, mint ami e szándékról elhangzik egyhelyütt: „A mai irodalomtanítás kulcskérdése

így kétszeresen is a megértés körül található. Egyrészt válaszolni kell arra, hogy milyen módszerrel, milyen művekkel lehet áthidalni a nagy irodalom esztétikai-szellemi kívánalmi és az iskolások tömegének képességei között meglévő űrt. (...) A megértésprobléma másik oldala az, hogy meg kell határoznunk, milyen elméleti meggondolások alapján, milyen gyakorlati módszerekkel alakítható, fejleszthető az érzék, a művészetet felfogó percepciók képesség.” (150.o.) Úgy véljük, ezen irányelveket eddig sem vont a senki kétségbe, mégis előfordult gyakorta, hogy a művelés, az oktatás ugyanezen értékek nevében kioktatással silányult.

A könyv valójában két fő részre oszlik: az első fél az irodalomtudomány elméleti-legitimációs kérdéseinek taglalása után a posztmodernitás előtti értelemképzési stratégiát vázolja fel (alteritás-premodern-modern), míg a terjedelmileg is a második fertálynak megfelelő egység a posztmodernitás és az abból következő elméleti következtetések analízise.

Az első rész nagyjából a szerző korábban publikált (Bókay, 1992) művének átdolgozása és kibővítése, s egyben ez is a könyv legcsiszoltabb és legkönnyebben emészthető egysége. Nemcsak a korábbi könyvhöz, hanem koncepciójához is hozzáillesztette a modernitást (premodern) megelőző alteritás interpretációs vázlatát. Beletartoznak ebbe a görög és zsidó hermeneutika kevéssé ismert elvei, illetve a kereszténységnek a modernitás felé mutató és attól mégis elhatárolt értelmezési módszerei. Kevesebb újdonsággal szolgálnak a már egyszer kifejtett modern (és premodern) fejezetek, ámde mégis kihagyhatatlanok egy olyan munkában, ami rendszert kíván alkotni. Egyébként eme rendszeralkotás a könyv erénye, mert ezzel tájékozódási pontokat jelöl ki, lehetővé téve azt, hogy bővítsük avagy módosítsuk, netán csak összefogjuk meglévő ismereteinket.

A szerző előrelátóan jelzi a második nagy egység felvezetésében azokat a dilemmákat, melyek a posztmodernitás jelenségének megragadását elvileg lehetetlenné és ellentmondásossá teszik. Mivel Bókay hermeneutikai irodalomelméletet írt, melyben az interpretációs módszerek történetén van a hangsúly, ezért például - mint kiemeli eleve lehetetlen az egyidejű történésekre távlattal tekinteni. Kísérlete azonban mégis szükséges, még akkor is, ha e fejezetek bizonyos fogyatékoságai éppen emez összeegyeztethetlenségekből fakadnak. (Pl. Derrida kapcsán írja (378.o.), hogy a posztmodern nem akarja a szövegiséget a tényleges szövegeken kívüli területre kiterjeszteni; míg egyebütt (408.o.) - helyesen - jelzi, hogy a könyvön kívüli világot is olvassuk.)

A rendszeralkotás többnyire a meglévővel való gazdálkodás eljárása, ezért ez a tankönyv is egyfajta (jó értelmű) kompiláció, ahol a szerző személyisége az elrendezésbe és a következtetések levonásába kódolt. Véleményét a tankönyv írója viszonylag ritkán hangoztatja közvetlenül, ez leginkább a csoportosításban, az összefüggések felrajzolásában, az összekötő magyarázatokban és a válogatásban nyilvánul meg. Kivétel persze akad szépszerével (pl. 66. vagy 269. o.), és a könyv zárófejezete is nagyjából az ő továbbgondolásait tartalmazza.

Hihetetlenül nagy (főleg angol nyelvű) szakirodalmat dolgoz fel egyébként a mű (több mint 600 cím szerepel a jegyzékben), s néhány száz tételből áll a tárgy- illetve névmutató is (jóllehet az előbbiben olykor nem szerepel az, amit keresünk). Szokatlan Magyarországon a „számítógépes irodalomtudományi információ” függeléke, habár kissé „széthúzottnak” találjuk, míg a függelék irodalomtudományi folyóiratait bemutató része szintúgy foghíjas. A tanulást segítő, az egyes fejezetek végén mindig áll összefoglaló, kulcsfogalom-felsorolás (noha néhány felesleges vagy éppen hiányzik) és végül ajánló irodalomjegyzék. A szabatos, világosságra törő fogalmazást (nem véletlenül gyakori szófordulat az „egyszerűen forgalmazva” vagy a „leegyszerűsítve”, hiszen az érthetőség elleni követelmény egy tankönyvnel) meglepően kevés (nyomda)hiba zavarja. (Egy gyors lista ezekről: 66., 89., 119., 135., 259., 326., 411., 433. és 463. o., köztük néhány magyartalansággal is.)

Sokszor és helyénvalóan utal a könyv párhuzamokra és ellentétekre az egyes irányzatok közt, így a reformáció és ellenreformáció tárgyalása folyamán elhangzik az, hogy a katolicizmus hermeneutikája a posztmodernitás gyakorlatával rokonítható. Valóban igaz ez, mert a katolicizmus hermeneutikájában az értelmet legitímáló Egyház alakítja alkalmazható teljességgé az isteni értelmet, vagyis az interpretáció ekkor kifejezetten *alkalmazás*, amely *alkalmazáshoz hozzátartoznak* a szöveg kezelési módok is, de alárendelve. A protestáns hermeneutika ezzel szemben az *értelmezés*. A Biblia nagy hiányossága (és lehetősége), hogy nem szól az alkalmazás módjáról, nem metaszöveg, ezért nem tud minden, az alkalmazással előálló problémára válaszolni, amivel a protestáns szövegeértelmezésnek is szembe kellett néznie. (Igen színesen fogalmazva ír erről a korabeli hitvitázó magyar irodalom is, pl. Pázmány Péter Rövid tanúságában.)

Szintén az utalásokhoz tartozik egy másik probléma, ami abból adódik, hogy a könyv 1992-es, rövidebb változatának párhuzamos fejezetei némiképp másként voltak megszerkesztve, mint a mostaniban: 1992-ben még az Új Kritika fejezete megelőzte a formalizmusét, most ez felcserélődött. Emiatt az újabb verziónál előretalásként jelentkeznek a formalizmus Új Kritikára irányuló megjegyzései, holott ezek eredetileg visszautalások voltak (ez zavaró lehet „szűz” olvasáskor), s emiatt elmaradnak az Új Kritikából a formalizmusra visszatekintő pillantások. Véleményünk szerint segítené a formalizmus könnyebb megértését bizonyos helyeken az, ha a „formalizmus” kifejezést a „normalizmusra” javítanánk a magyarzatban, hiszen a formalizmus az irodalmi(ság) normáinak változását kívánja megragadni. Ekként átírva érthetőbb lenne például ez a kijelentés: „normatudatunk (formatudat helyett: E. Zs.) megszabja felfogásmódunkat, történelmünket...” (165. o.) Sőt, talán világosabbá válhatna ezáltal az Új Kritikához fűződő viszonya is.

Említettük, hogy a könyv hermeneutikai alapról íródott (vö. 66. o.), és ez a tény bizonyos tekintetben ellentmond annak a hermeneutika-definíciónak, amit a szerző elfogad (csak transzcendens vonatkozásban érti (vö. 69., 282-283. o.)); egy ilyen szűkítés szerintünk felesle-

gesen misztifikálja a fogalmat, és következetesen alkalmazva a modern „dehermeneutizáló” irányzatai elvileg be sem kerülhetek volna a könyvbe. Minden interpretáció egyben hermeneutikai aktus, még a modern ún. hermeneutika-ellenessége is, hiszen a megértés mindig cél volt, vagyis az értelem felismerésének szándéka kétségtelenül ott áll az értelem működését analizáló tendenciák háttérében. (Még az Új Kritikában is!) Szerintünk a hermeneutika történeti változatai éppen arról szólnak, hogy egyre inkább tudatosodott és nyilvánvalóvá vált, hogy létezésünk minden pillanata interpretációs folyamatokon billen át, ezért lehet a hermeneutika tudománya igazából a metahermeneutika tudománya (282. o.). Egy másik fontos következménye a hermeneutikai vizsgálódásnak az, hogy csak „abból lesz irodalomelméleti probléma, ami előbb megértési kérdésként felmerül.” (151.0.) Ennek ellenére alig-alig van posztmodern hermeneutikai-irodalomtudományi elgondolás - jegyzi meg (334.o.) -, közben a könyv második, posztmodernnel foglalkozó részének terjedelme arról győz meg mindenkit, hogy filozófiai-elméleti háttére viszont roppant kiterjedt. Ha most visszagondolunk kritikánk nyitó idézetére, akkor elgondolkodtató az a gyakori bírálat, hogy a mai irodalomtudomány (és nyomában ezért az irodalom is) túlfilozofálnak és elméletbe zártak tűnik fel. A Heidegger-fejezetek (V.2.A-B) - amik tulajdonképpen önálló filozófiai fejtegetések - is utalnak erre a problémára, noha tudjuk: Heidegger filozófiai és irodalomelméleti jelentősége nem eléggé hangsúlyozható.

A *Lét és Idő* szerzőjének gondolkodásában az irodalmi mű értékjellemzővel bír, mint ahogy egész filozófiája az érték egzisztenciális újrairására tett kísérlet. Ennek nyomán nem is irodalmi interpretációi érdekesekek számunkra, hanem az, hogy ezek visszahatnak a gyakorlatra. Egy értékalapú irodalomelméletben (és irodalomban) óhatatlanul megjelenhet a didaxis, a hit, az autentikusság, avagy a hitelenség és hiteltelenség, így a jelentékeny és jelentéktelen közötti határ (igaz, illékonyan, de) újrateremtődhet. Különösen fenyegető lehet ez akkor, ha a hatalom és vágy retorikája teremti meg. Magunk úgy véljük (természetesen az értékek elismerésével), hogy az a pátosz és módszer, ami a Heidegger második korszakában keletkezett interpretációit jellemzi, különösen alkalmasak rosszindulatú félrevezetésre. Versolvasatai nemcsak kibővítik a költeményeket, de azt az illúziót is táplálják, hogy megszűnt, átalakult a jelentés viszony az értelmezés és értelmezett közt; szerintünk szókratészi jóhiszeműséget kívánna annak elfogadása, hogy a lét kibővítése nem jár együtt a lét korlátozásával. Ható-visszaható viszonyokban mozgunk, melyeknek léteznek nyelvi relációi (ilyenek pl. a vágy(akozás) és a *hatalom* egymástól korántsem távol álló fogalmi), ezért ezek nyelviségük miatt veszélyesen kibővíthetők és redukálhatók is, vagyis kisajátíthatók. Nemcsak az irodalomelmélet, de a filozófia hiánya is az értékfelhasználást vezérlő posztmodern etika kidolgoz(hat)atatlansága. Bókey Antal szerintünk megérezte ezt a lehetőséget és veszélyt, talán ezért összegezte minden tekintetben alapos könyvét egy vallomásos, az individuumra korlátozott irodalomtörténet víziójával.

(Osiris, 1997.)

Koppány Zsolt

FÖLDIEKTŐL - ÉGIEKNEK

Hogy milyen az igazi költészet? Érthető azonnal, vagy enigmaként jár át? Hagyjuk homályban. Mint Mallarmé a maga életművét. És Batári. Aki így fogalmaz *Előszó helyett* című előszavában. „A versek triptichon-szerű tagoltsága /.../ a direkt megközelítés szándéka nélkül teremt analógiát a szakralitás (a mennyek), valamint a halandók világa és az alvilág: a mélység (héberül: tehom, görögül: abüsszosz) hármasságával.” Így tehát a triptichon homályban hagyott táblája maga is három részre tagozódik és így tovább.

Batári Gábor fiatal ember, de költőnek már nem az. Harmadik könyve ez. Teljes vértetben áll előttünk. Hogy aztán Mallarmé homályossága kitalált káprázat, sejtelmessége nagyon is tudatos, azt döntsék el irodalmunk történészei. Batári nagyon is tudatosan szerkeszt. „A szó-szobrok, versezetek fölé elképzelendő egy óránév-naptár, mely Izrael tizenkét törzsének és a tizenkét apostolnak neveiből tevődik össze...” folytathatnánk az *Élőszó*-ból. Az azonban kétségtelen, hogy egy-két úgynevezett ötletverstől eltekintve ez a kötet csupa költészet. Nagy kával. Tényleg. Bár nagy a veszély. Mert a kánon másképpen ítélt. És akkor jaj a dicsérőnek éppúgy, mint akit dicsérnek. De se baj. Batári tényleg költő. Több. Gondolkodó. Elmereng. A dolgok állásáról. Szakrálisan. Ahogy kell. A versek tényleg szobrok. Egy sincs olyan, ami szokásos. Eljutott idáig. Remek kis rajzok. Saját illusztrációi. Amelyek segítik az értést. Vagy inkább az érzést. A ráérzést a sorokra. „Egykor/ a fák levele/ kék volt,/ méregzöld az égbolt,/ föld alatt laktak/ az emberek,/ a mennyekben a tengerek,/ a föld színén a holtak,/ a leendő, akik voltak.” Vagy ez, a talán nem utolsó *Ars poetica*: „Egyre csak/ keresem/ őt, s talán/ magam,/ hogy egyszer égbe/ penderít/ a rejtező Nincs,/ Aki van.” Talán túlzott önbizalom, hogy ez a harmincéves ember már most tudja kijelölt helyét? Amikor így ír a *Csend* című versben: „Mennybe/ vettettel Istenem” És miért ne tudná? S ha tudja, hogyan éli meg? Mert aki Mennybe készül, és lírikus itt a földön, ráadásul meg akar maradni Herkulesnek, ami erő arra teremtette, hogy fölemelje a már földrerogyottat... hát... nem is tudom.

Addig is, marad az *idill*. „Tetemsápadt ég./ Nappal van ó,/ ne félj,/ csak/ a halál tré,/ csak a halál/ tréfál”

Ha ismerne ezt a „tré”-t, ami a tolvajnyelvben valami nagyon nem frankót, rosszat jelent, akkor azt hihetnénk, hogy Nagy Cili, ez a - hogy is szokták ezt mondani? - szemtelenül fiatal, isten választottja, valamiféle külvárosi, amolyan *ladányis* költő lehet. De nem. Bár ez a lány külvárosi. Könyve, az *Apollónsziluett* mégse köthető városrészhez. Bár a kiadó, a *Stádium*, amely a hasonló című, csodálatos kulcsinű és ezerfényű belbeccsel bíró folyóirat kivégzett holttestén virágozott műhellyé - peremvárosi. Pest-erszébet. Gaál Imre Galéria. Itt növekedtek költők az azok a szinte gyermekkorú tollforgatók, akik szeretetük horgát mégis földi dolgokba akasztották, persze föl-verteve mindennel, ami mennyei. Körülnyűzsögték

korunk egyik legnagyobb költőjét, akin annyit tapos-tak, hogy nincs ember, aki fölkelne onnan. *Kárpáti Kamiit*. Ott is hagyták páran, mint *Timár Virgilt a fia*. Ugyanúgy. Olyan érzelmekkel. Nagy Cili maradt. Antológia után, önálló kötet. Húszévesen. Ahogy illik. „Egyszer újra/ elmegyek hozzád/ a pofonokért.” Így ír az *Utópiában*. Egy költő. Mint Nemes Nagy. Vagy Hajnal Anna. Pinczési Judit is korán kezdte. Ezt az öldöklő küzdelmet. Aminek a vége korai halál. Vagy ha nem is, hát rettenetes. Mert a jó elnyeri méltó büntetését. **Nagy Cili** korán kezdte. Hogy jó-e? Mint ember, nem tudom. Mint költő? Remek. „Karijára hajtja fejét a nyár./ Ablak mögött anyó vacsoráját bontja. Párkányon sétál, körbenéz, megáll./ Árnyék hull rá: az ősz kibontott kontya.” Ilyeneket ír. És gyón. Folyamatosan. „Nem fogom megtenni, amire kérsz./ de tudom, leterít majd segítő kezéd./ Uram, én a szebbik arcodat félelem!/ Eltapostam, látod, születő menyedet.” Semmi női cicoma. Álérzékenység. Gombolyaggal játszadozó kiscica. Kőkemény szavak. Mondatok. *Reggeltájban* „Részegen a hajnal/ most szobámba zuhan./ Hamutartó árnya/ a falra fölmered./ Arcomba nyáladzik,/ párnák mocsarába/ öblíti csikkjeit/ a lelkiismeret.” Persze, líra ez. „Szadistát a mazochistához./ Dühöngő örülhöz a türelmeset./ Vajon mit a kínlódó magányhoz?/ A kínlódó magányt mihez?”

Ez hát az oly hön óhajtott modernség? Vagy inkább hagyomány? Kevés ez, vagy sok? Innen van még az érthetőségen, vagy odaát? Is-is. Modern is és hagyományos. Szívhez is szól. Tudathoz is. De leginkább a zsigerekhez. Kaleidoszkópszerűen. *Tűzriadót fúj* az ezredvégen. Apokaliptikus korunkban. „Rohanok, mint kinek a háta ég./ Rohanok. Vajon ki tudja, hogy hova./ Megállok majd, nekidőlök a világnak./ Ha oltani nem tud, hát égjen az ostoba!” Nesze nekünk! És igaz van. Nagy Cili, 1997 egyik Gérecz Attila-díjasa ki meri mondani, amitől mi csak rettegünk. És nézünk, ostobán.

(Batári Gábor: földiektől égieknek, Littera Nova, 1997., 61 old. - Nagy Cili: Apollónsziluett; Stádium Kiadó, 1997. 127 old.)

Czegő Zoltán

PRÉDIKÁTOR A SIVATAGBAN

Bágyoni Szabó István könyvbemutatóján

Úgy tűnik, boldogok lehettek az apostoli kort megért régi öregek; soványka térdükön rebegett a nemzet- s nemzetségtörténeti dologidőkben elaszott két kezük, úgy néztek belé a lemenő napba. Ahhoz is bátorság kelletik. (Pünkösdkor a székelemek, a csángók Csíksomlyón a fölkelő napban vélik meglátni Máriát, a magyarok nagyasszonyát.)

Mostanság nincs sok apostolunk a láthatáron, be kell érünk olyan prédikátorokkal, mint Bágyoni Szabó István, aki nem vak, csupán vakmerő, mikor arra is vállalkozik, hogy számonkérje a napba tekintőtől a meglöpött napot. Joga van hozzá. Ugyanis műveli a csodát, nem csak magyarázza, hiszen a szeme láttára enyeleg fényével arrébb az étellel a halál.

Országnyi dühökben csitítja önmagát, ugyanakkor van mersze - és ehhez felelősség is kell - dühítve ösztökélni égbekiáltásra országnyi haragjában falus feleit e földi világban. *Szétszedett ejtőernyő* című versében apostoloz ez elvadult emberi környezetben, sivatagnyi homok csikorgatja fogai között azt a türelemintést, melytől óvja a magyar puszták népét.

Ahogy beleordította Szervét Mihály Kálvin arcába a *tolerance*-ot, csikorgatja a türelem lehetetlenségét a költőnk.

*türelem türelem türelem a szélnek a mohának a levélnek a golyónak a késnek a dorongnak
Istenünknek, ki porzó úttal áldott
és mérte ránk országot a világot*

Igen, *világ van a szegényember vállán*, mondta nem is olyan régen egy soványka óriás, aki Balatonszárszón egy egész vonatot vett a vállára. Bágyoni Szabó István 1990-ben int türelmetlenül a türelem további képtelenségére. Vajon könnyű volt neki már akkor, 1990-ben?

Egy kicsit öszült István azóta, hogy a román cenzúra önhibát mindenhatósága ellenére egyszerűen - mondottam: vakmerőn kitalált egy görög költő, egy apokrif szabadságharcos poétát, és mintegy „fordította” annak verseit. Mert hát szólni kellett akkor is, amikor Erdélyben és másutt, barátságtalan baráti országokban nem volt ajánlatos szólni magyar poétaként, povedálni a magyar történelmi Alszegeen a szabadságról. Nos, ha már olyan nagy divat más népek internacionális szabadságáról szólni a szocializmus rettenetében, ám akkor fordítsuk az Idő intrauterinében leledző görög szavait a vijjogó csöndben!

Fölütötte eddigi napjait, könyvei lapjait Bágyoni, és készített egy versrázottat, versválogatottat: *Lássátok, feleim...* Jelen vannak a gyermekkorából kitekintések versei, utak és lehetőségek, lovak helyett szétvetett négy lábbal földbe kapaszkodó kiscsikók. És hogy bizalmat nyerjen már az indulásnál, a költő - ahogy kisgyermekként kapaszkodott a rettenetes kőasztalba - a mozdíthatatlan néptől, annak megszólalási formáitól kért áldást.

Meleggel telt a/ délelőtt színültig/ magukat kérőzve/ delelnék a rendek...

Hát így. És el nem múlászthatja megjegyezni: *gyepű alatt kaszások pihennek*. Értsen a szóból a fű hegyén illegő földi halandó.

A kolozsvári UTUNK szerkesztőségében cellatársa, Csiki László ifjúkori verse idézi magát az ifjú Bágyoni mellé: „Rendet vág benne rendetlen kezem.../ és megfordulok, ha megérkezem.”

Néha gyilkol engem szófacsarásaival Bágyoni, ám *Vászoning esőben* című édes-szép versében megejt a játékos kedve:

*csuromvizesre ázsiáztam
hát leültem ide az európadra*

Tudnotok kell, hogy kisbbségben ázsiaiágunkat emlegetvén, mintegy összekacsintunk mi, magyarok, meleg kis szabadságriadalmat fúvintva a szívünk alá a megalázottságban. Így cselekszik Istvánunk is. De még mindig nem vagyunk írói munkásságának a delelőjén.

Még hátra van a Balt-Orient expressz, azzal meg kell tenni családostul az utat, vámosok világán keresztül, kisebbségből - kisebbségbe. Ez az a vonat, melynek valóságos jelképrendszere alakult ki az erdélyi magyarság világában. Mert áldott és átkozott az elmenők és a maradók között. Bágyoni és tucatnyi erdélyi költő így jegyez a vonat ablakában:

*rohanó romok rohanó telkek
futó bakancsok - vérrel teltek
rohanó sípszó iramló sínpár
mintha hátamból szíjat hasítnál*

Megpróbáló vállalkozás egy vakmerő vőlegény részéről a magát fukari módon kellett Magyarországményasszony előtt. De hát - a kutya megveszne, az ember kibírja.

Bágyoni végedes végig, az absztrakció éteribb versvilágáig elpróbálkozva és megérkezve, mindiglen azt a világos képrendszert élettesíti, melyet ama gyermekkori kőasztal mellől vitt és hoz. Akkor is ebben él, mikor egy álom körülírását műveli.

Enyeleg, ím, étellel s halállal a derűsen öszülő költő. Van saját világa immár, prédikatori passzusa végleges, szavaira figyelni igen hasznos. Néha úgy érzi - azért ember és eleven költő -, hogy valami rettenetes sivatag homokbuckáinak kiált égre lármafát. Kínjai nagyok, egyetemeseek, innen a gyanúnk, hogy apostollá is válhat. Ha idejében meg nem kövezik.

(A *pók kivégzőudvarában*, Kráter Kiadó, Budapest, 1997.)

Németh István Péter ARANYBÓL EZÜSTBE...

Kerék Imre költőnek éppen húsz esztendeje jelent meg első „felnőtt” verseskötete, a Zöld parázs című.

1997-ben a második gyerekverses könyvét jelentette meg Sopronban. Az év könyve lett. Sikerének fedezete nem más, mint a köztük eltelt húsz évben végzett költői munka. Mert nem gondolja senki, hogy akár egy kicsinyeknek szóló daloskönyv a semmiből jön, s gyerekhangon könnyebb megszólalni egy költőnek. Amúgy sincsen Móricz Zsigmond, majd Weöres és Kormos után gyerek-s felnőttilrodalom külön, csak jó vers létezik, na meg rossz. Így hát, ne csodálkozzunk, hogy Kerék Imre e mostani, második gyerekverses összeállításába (az első 1990-ben látott napvilágot Ágas-bogas koronák címmel) több „felnőtt”-opusz-t is fölvetett a Zöld parázsban már szerepeltek közül. Korhatár nélkül dúdolhatók tehát mindkét könyvből a következő sorok:

Barkás bokrok tündökölnek.
Bőjti szelekkel telnek a völgyek.
Ágcitera táncra buzdít,
zöld szoknyában sombokor ugrik.

(*Ünnep előtt* a vers címe, 1977-ben központozás nélkül jelent meg.)

Aztán a *Regölő* akkor 7 strófája közül is 6-ot itt találunk. Csupán a bőségekívánó 5. versszakot hagyta el Kerék Imre, nyilván ad usum Delphini... E négy sor nincs a Haj rege rajta,/ be fürge malacka,/ részeg böllér pocakját/ döngöli dagasztja" után:

haj rege rajta
szép eladó lányka
gömbölyödjön - domborodjon
két kerek dudája.

(Sebaj, a lányok eladókorukban majd meglelik a teljes verset - szintén központozás nélkül - a Zöld parázs 12. oldalán!)

1977-ben A gyermekhangra című ciklus első darabja volt az Újévi köszöntő. Húsz esztendő múltán változatlan szöveggel szerepel e mostani Ezüstsíp záróverseként:

Adjon Isten minden jót,
piros borral telt kancsót,
hozzá fehér kenyeret,
hurkát, kolbászt eleget,
békességet, sok búzát,
teli padlást, kamarát,
a kezünkbe csutorát:
hadd ihassuk hamarább
házigazda jó borát!

1977-ben is a kötetcímben szín szerepel: zöld. Az indulás reményével is izzik ama parázs. A mostani címben már metafizikája van a színnek: a forró után hidegebb az ezüst. Nem lehetett volna legalább arany? Nem. Éppen mert az arany édeni szín. S Buda Ferenc egyszer már ébresztett minket aranyzíppal. 1970-ben. Hétszer írja le, majd körül Kerék Imre az arany-édent vesztett ember, szarvas, rigó ezüstszínményét. A tavaszról a télbe visz a költő kötetkompozíciója. Amúgy ezt a versekbeli utat már a kötet prológusa is kijelöli:

Kikelet, kikelet,
virágos fa integet.
Nyár, nyár, nyár,
szitakötő-szárnyon száll.
Ősz, ősz, ősz,
varjúriasztó vén csösz.
Tél, tél, tél,
éhes cinke magot kér.

(- Csanádi Imre hónapsorolót írt, Kerék Imre már Évszak-sorolót. Hónapsoroló Kalendáriuma épp a friss 1998/2-es Mozgó Világban jelent meg. - Megjegyzés tőlem. NIP.)

Arany-sárgából ezüst-fehérbe szállunk ezeken az oldalakon nem is csak képzeletben, de a jelzők kalauzolásával tényleg: A fagyöngy sárga, a som sárgán lánkol, a tözike csengettyűzik, sárgaszirmú a martilapu virága, arany-sárga gombolyagok a kiskacsák, június nyitja aranykapuját, a dongó arany virágporban jár Utánuk ezüstszürek a barkák, ezüst a zabla, ezüst holdat ringat a berekfa ága, ezüstpára száll a tórol,

ezüstsípjába fúj a rigó, ezüstfehér a tündéralom, az egész világ ezüst:

ezüsterdő
ezüstrét
ezüsföld
ezüstég
ló száján a lehelet
ezüstpára
föllebegve
szertefoszlik
ezüstcsend ül
égbökö
ezüst hegyekre
{*Ezüstvilág*}.

Tavaszelőtől Újévig miminden elfér az esztendő oldalain! Népszokások : a már idézett regölés és az újévi köszöntőmondás, a szüreti együtt-étkezés kedves zsánerképe:

Madárijesztő
ágál.
Kondérban hús rotyog:
Vár ránk.

Aztán a húsvéti locsolóversikéből tágitott látomás, mely a teremtés mozzanatait láttatja, a világ tél utáni újra-birtokbavételéről hoz örömhírt, mintha a feltámadásnál, újjászületésnél a kegyelem mellett a mi emberkés erőnk is jelen lenne a csodában, mintha a tavasz győzelméből babonásan a lírai hős tevékeny részt vállalt volna. Legalábbis az első és a második strófa három-három 3. személyű igealakja után a 3. versszak személyragjaiban váratlan felbukkanó ÉN:

Húsvét nap|a
hajnalodik.
Szempilláin a lányoknak
kusza álmok
kergetőznek.
Karcú tornyok **bimbamoznak.**
Varázsvessző-
érintésre
hérics, hunyor **nyitja** kelyhét.
Tarka madár
torka csendül,
smaragd fűben kényesen **lép.**
Rózsavízzel
hintem arcod,
hajlítok virágos ágat.
Selyemfátylak
lengedeznek,
jegenyefák **furulyáznak.**

(*Húsvét napja hajnalodik*, kiemelések tőlem - NIP.)

A majális, a zöldágjárás, a vásár képe, de talán még a szentivánéji tűzgrás látomása is fölbukkan („zöld szoknyában sombokor ugrik!”) e gyereknek mondott versekben. S nemcsak az évszakok szerint szigorú a játékos

kötet szerkezete. A könyv lapszámozása szerint: a 3-tól a 65-ig találjuk a költeményeket. Épp a közepén található, a 30-31. oldalon a *Szarvasok a pataknál* című vers. A kötet szimmetriatengelyében olyan ragyogás bukkan elénk, amiről már nem is tudjuk, hogy arany-e, ezüst-e, olyan a déli verőfény... A Kerék Imre számára oly kedves s fontos szarvas (szépség-szimbolikájú, mint Rilkenél a hatyú) ilyen káprázatban (amit már Egry fehéren hagyott felületével lehet tán jelölni) áll a patakparton, időtlenül. Ezoldalon túl az aranyzínből, ez oldal előtt az ezüsből csak egyszer-egyszer találunk. Tavasz, nyár, ősz és tél. Virágok és állatok.

Előbbiek: virágos fa, fagyöngy, barkós bokrok, som, kóró, jegenye, fűszál, gyöngyvirág, tyúktaréj, kökörccsin, hunyor, tözike, hóvirág, martilapu, hérics, rózsa, akác, bodza, gesztenye, csipkerózsa, labdarózsa, hárs, kakukkfű, akác, búzamező, pipacs, mákvirág, sás, nád, tavirózsa, napraforgó, tök, dinnye, galagonya, sásliliom, berekfa, szomorúfűz, bükk, moha, kökény, bükk, kikerics, szőlőtöke, dió, bogáncskóró.

Utóbbiak: szitakötő, varjú, cinke, léprigók, csuszka, szöcske, zöld gyík, sün, barna bogárka, méh, vörösbegy, őzbak, pinty, kacsák, fülemüle, békák, ló, vadkacsa, kutya, fácánkakas, mókus, őzike, vadkan, róka, szajkó, szarvas, nyest, patkány, pocok, ruca, gém, sirály, kakas, hal, lepke, nádirigó, tövisszűrő gébics, gyurgyalag, jégmadár, seregély, vándor darvak, nyúl.

Gyöngyvirágtól lombhullásig, Somogyország és Győr-Moson vármegye flórája és faunája látható itt e karcsú kötetben. Hasonló versbe fogásukat - de tán csak a madarakat számlálhatjuk ott is - Kormos István lírai életművében csodálhatjuk meg. (Lám, az ezüstkeretű borítólapon megpihenő rigó Szabó Alajos szép munkája - így csalogat botanikai és zoológiai ismeretek tárházába is!)

Kerek Imre sohasem eleméz tudálékosan a felnőtt magabiztosságával, csak megfogja verseiben a gyerekek kezét, rámutat erre meg arra, hogy kis olvasója (no meg a vénecskébb) megsejtsen valamit azokról a nagyobb összefüggésekről (Saint-Exupéry-i értelemben), amikről tudása később lesz csupán. Ahogy Clemens Brentano írja: „Angyalok nézték a Napot,/ Holdat, csillagot hogy kész lett./ S ekkora szépre láthatott,/ ki gyermekkel csudált fészket”. Kerek Imre olyan metaforát alkot, melyben az univerzum és a falusi udvar óla érintkezik:

Az alkony: vörhenyes bundájú róka,
lopakszik halkán a kertek alatt.
Bozontos farka fűszálakon csusszan,
míg viszi foga közt a Nap-kakast.

*

Kerek Imre versmuzsikájáról egyszer majd feltétlen írnia kell valakinek! (Egyik újabb verstani összefoglaló igen gazdag példatárában például egyetlen Kerek-költemény sincsen megemlítve az oeuvre-ből, még a *Szimultán verselésünk* 1945 után - fejezetében sem.) Mivel dallamai a formát már továbbbrombolni alig tudó korunkban több évezredez zenei-költészeti hagyományokat őriznek, miközben modern időnk hangzásvilágától sem maradnak el. Bartók bőrleszkjeit idézi a *Nyakigláb*-dal:

Volt egy ember:
Nyakigláb.
Lótott-futott
télen-nyáron
mezítláb.

Vett egyszer egy
pár csizmát.
Nem járt aztán
soha többé
mezítláb.

Weöres Sándor *Bóbitája* óta ez idáig nem született olyan „biciniumos” kötet, mely az időmértékes és a magyaros verselést ilyen természetességgel egyesíteni tudta volna, mint most a Kerek Imréé. A könyv legelső versének - utána meg lapozhatjuk a másodikat, harmadikat, lám ugyanúgy - végkicsengése adoniszai, vagyis olymód zárul, mint egy hexameter. „Tél” „... cinke magot kér” - Közben ez az évszakosoroló 7 szótagos ütemezhető sorokkal rimel az évszakok neveire. A tá-titi-tátá ritmusú adoniszai sor vagy a tátititá choriambus versláb mindig is jelen volt népdalainkban, fülünkben még a *Kis kacska fürdik* metrumai. Az *Erdei képekben* végig is vonul:

Ágról ágra
ugrik a mókus
télire gyűjti az
ért mogyorót...

Vagy a *Káka hajlongban*:

Vadkacsa szárnya
surrog a ködben.

Vagy az *Őszben*:

Hullik a lomb már
Vadliba száll.
Őzike kószál
rőt avaron.
Már a kökényt meg-
csipte a dér. Zeng,
zúg a vadon.

S a tiszta choriambusok rímcsöngettyűkkel:

Kakukkfű, szarkaláb
illatot ont.
Akácok ezernyi
fürtje tolong. (*Június*)

Az *Ezüstsípban* is:

Diófaágról hull a dió.
Ezüstsípjába
fúj a rigó.

Azt zengi, fújja:
itt van az ősz!
Hegyet kerülve
ballag a csősz.

Ez utóbbi két költemény tulajdonképpen 9-es szótagszámú, magyaros verselésű, párrímes sorokból lett strófákra tördelve a metszetek mentén (5//4). A Dongó trocheikus felező nyolcasai („Aranyporban járva térdig,/ jóllakásig csemegézik...”), a *December* Petőfi Szeptember végén című versének anapesztusait idézik („Vén róka lopakszik a kertek alatt,/ villant szeme zöldtűzű csillagokat”), az *Öllező szarvasok* Áprily Lajos leheletfinom páros 11-eseihez hasonlóképpen s Kerék Imre virtuóz mesterségbeli tudására vallanak.

Aki Kerék Imre rímes gyerekkuckójába lép, pannon tájak „sétáló palotájába” ér.

(Ezüstsíp. Sopron, 1997)

Balajthy Ferenc

KÉK A VILÁG

Mai, Amerikát majmoló világunkban minden gyermekhez szóló magyar alkotás figyelemre méltó, különösen akkor, ha azt maguk a gyerekek hozzák létre. A rendszerváltás után igen sok sajtó- és könyvtermék célozta meg a felnőtteket, de a fiataloknak, kamaszoknak, netán a kisebbeknek szánt rangos média és sajtó igen-csak szegényes. A bevált és kipróbált könyveket (pl: A kis herceg, Micimackó, vagy a magyarok közül Weöres Bóbitája, a Móra kiadó könyvei) több mecénás többféle formában és feldolgozásban dobja piacra. A nyereség nem túl nagy, de legalább a befektetés megtérülése nem elérhetetlen álom.

A fiatal emberek lelkületének alakításában fontos szerepe van a nekik szóló olvasmányoknak, verseknek. Szinte lehetetlen ellensúlyozni, vagy kivédeni az elektromos médiából (rádió, tévé) áradó kegyetlenséget, felszínességet és „ordító” igénytelenséget. A könnyűzenei klippek, „atombombák” pedig már óvodás kortól fertőzik, torzítják a gyermeki lelkeket. Az iskolák a NAT követelményei mögé bújva (tisztelet a kivételeknek) skatulyázzák be, egyszerűsítik a versélményt; ölik meg a gyerekek természetes igényét a versolvasás, versmondás, s netán a versírás iránt. Ezek a hibák kis túlzással a gyermekort teszik szegényebbé s a felnőttkorban már be nem pótolható lelki tompultságot, igénytelenséget okoznak. Kihathatnak az ember egész személyiségére, munkavégzésére s az örökös lelki kiegyensúlyozatlanságra is.

A legtöbb kiadó nem foglalkozik gyermekkiadvánnyal. Ha mégis: akkor az egyszerűbb megoldást választva külföldről megvett kiadói jog alapján készít termékeket, sokszor megfizethetetlen eladási áron. A magyar gyermekkiadványkiadás fellekvára a Móra kiadó sem a piaci versenyt sem az értékes magyar kéziratok felkeresését, pályáztatását nem tudja vállalni. Néhány „siker” utánnomlásán kívül nem tudja a gyermeki igényeket kielégíteni. A film, főleg a rajzfilm, bábfilm területén voltak és vannak ígéretes megoldások (csak párat említve: Mézga család; Vízipók, a csodapók; Frakk; Süsü, a sárkány; vagy néhány játékfilm, mint a Keménykalap és krumpliorr stb.), a baj az, hogyha nem is egy, de két kézen megszámlálhatók ezek. A könyv, a gyerekeknek szóló sajtótermékek helyzete ennél sokkal elszomorítóbb.

A helyi kiadók, irodalmi folyóiratok gyermekeknek szóló kiadványai üde színfoltok e palettán, de átütő és végleges megoldást ezek sem jelenthetnek. Helyi összefogás. Egy-egy ügyszerető és ügybuzgó intézmény, egyesület, település kezdeményezése, pályázata, kiadói tevékenysége tiszteletre méltó, és igen dicséretes, mégis igen szűk mozgástérben létezhetnek.

Ezért is figyelemre és elismerésre méltó a Lenti Vörösmarty Mihály Általános Iskola kezdeményezése, mellyel „szellemi kincskeresésre” hívta Zala megye iskoláinak diákjait. Az irodalom, a vers megkedveltetésének leghatékonyabb módszerét választották. A gyermeki lélek tisztasága, őszintesége, jövőbeni ígéretessége világlik ki, csendül meg majd mindegyik írásból. A *Kék a világ* hűen *Horváth Mónika* címadó verséhez, kék köntösben, belül és kék papíron jelent meg. A szerkesztő, Péntek Imre alapos műgonddal, hozzáértéssel válogatta és rakta csokorba az írásokat.

Érdemes röviden áttekinteni, mi mindenről írnak, mi minden foglalkoztatja létünk folytatóit, szemünk fényeit, már csak azért is, hogy jobban odafigyelhessünk rájuk. *Rosfonics Ágnes XX. század c.* versében valóban huszadik vagy talán huszonegyedik századi veszélyekre hívja fel a figyelmünket: diszkóbaleset, dohányzás és drog. *Barton Éva Erdei* történetében meglátja az orvadászt, észreveszi a szeretet hiányát is. *Kocsis Zsuzsanna Viktória Csibi megtalálása c.* írásában a kiüszött, elhagyott háziállatokért versel. *Bosnyák Csilla* már-már igazi költői szemmel utal a piac szépségeire, de visszáságaira, ellentmondásaira is. *A lenti piacon c.* versében („Ismerem én a piacot,/ Mindig sok szemét marad ott!”). *Micskei Gréta: Az öreg c.* megrendítően szép írása az elmúlásról, az ifjúkori lázadásról szól. Kenyeres *Péter: Fülemlile-pör c.* versében a pénz mindenhatóságát citálja, míg *Setinc Jasmina Egy albumban* lapozgatva -- szülők nagyszülők szeretetének, tiszteletének fontosságát tárja elénk. Nem hiányzik a fiatalok írásaiból a közvetlen környezet, iskola, szülői ház, vagy éppenséggel az utca sem. *Papp Enikő: Koldustól alamizsnát c.* írásában megelevenedik a szegénység, a kiszolgáltatottság s az önzetlen segítség mindennapi hiánya is. *Barton Éva: Elszállnak a galambok c.* remek kis novellája a háborúk kegyetlenségét és borzalmát vázolja fel, míg *Badics László* írásából - *Édesapám szülőföldjén* - megkapó természetességgel formálódik a zalai táj szépsége, szeretete, a szülőföldhöz ragaszkodás példája. *Nagy Attila Találkozás c.* írásában még a költőfejedelem Vörösmarty Mihály Zalába látogatását is sorokba szedte. *Nagy Beáta Két nap emléke* a zalaiak ünnepeit, néphagyományait örökíti meg, rövid írásában.

Szerencsére nem idegen a gyerekektől a természet, az állatok szeretete, és igazi énjüket adó játékosság sem. Igaz, az efajta írásokból jómagam többet vártam volna, de hadd emeljem ki néhány ifjú társamat. *Stolcz Gábor: Láttam én egy... állatversét* - („Láttam én egy elefántot,/ aki senkit sosem bántott.”). *Horváth Krisztina Mit csinál a Zeppelin c.* versében így játszadozik - („Csörög-e a fánk?/ Rózsaszín tündöklő rózsafánk!”) *Gombos Anita* játékos *Nyelmeckéje, Szabó Mária: Verscsöpp játéka* is figyelemre méltó.

Takács László: *A váltócipő használatában* fanyar humorral ír az iskolai „kötelező” szokásokról. Tóth Orsolya: *A tél jött, Raposa Bence Őszi hangulat c.* versei hangulatos írások, verspróbálkozások a természetről. Szabó Máriánál (*Verscsöpp*) néha-néha már a „költői önzés és öncélúság” is fel-fel tűnik, mikor ugyanis verset ír a költő magáért a csodálatos magyar nyelvért, a szavak kifogyhatatlan játékosságáért.

A *Kék a világ* (Válogatás zalai gyermekköltők és írók pályázataiból I. füzet) „gyermekköltői” és „gyermekírói”

lehet hogy csak az első lépéseket tették meg egy igen szép, de nehéz pálya, hivatás felé. Nem lesz felnőtt korukban mindegyikből író, költő. Nem is ez a lényeg, hanem az, hogy értelmes, hasznos időtöltésre, játékra hívták őket, amit elfogadtak. Világot értőbb, megértőbb, verset-könyvet tisztelőbb-szeretőbb polgárai lehetnek hazánknak ezáltal is. Szűkebb környezetüknek és maguknak is örömet szereztek, és mindenképpen leikül épülését, gazdagodását segítették elő. Ezért is ajánlom jó szível a könyvecskét minden olvasójának!

SZERZŐINK

Bolajthy Ferenc költő, kritikus - Székesfehérvár	N. László Endre író - Bonyhád
Balogh Róbert- Pécs	Lászlóffy Csaba író, költő - Kolozsvár
Batári Gábor költő - Budapest	Losonci Miklós esztéta - Szentendre
Bohár András kritikus - Budapest	Máté Gyula grafikus - Bonyhád
Cserba Júlia esztéta - Párizs	Monoszló Dezső költő - Bécs, Szigliget
Cserép Csaba író - Székesfehérvár	Nagy Cili költő - Szeged
Csernák Árpád színész, író - Kaposvár	Nagy Gáspár költő - Budapest
Ébert Tibor író, költő - Budapest	Németh J. Attila költő - Székesfehérvár
Egri Zsolt kritikus - Budapest	Németh István Péter költő - Tapolca
Erdős László festőművész - Nagykanizsa	Novák Valentin író - Budapest
Fa Ede költő - Órtilos	Nyírfalvi Károly költő - Budapest
Fábián László író - Budapest	Pál László költő - Keszthely
Görömbei András irodalomtörténész - Debrecen	Praznovszky Mihály irodalomtörténész - Budapest
Jász Attila költő - Tata	Szajbély Mihály irodalomtörténész - Szeged
Kabdebó Tamás író, költő - Maynooth	Tar Ferenc történész - Keszthely
Karáth Anita költő - Zalaegerszeg	Szép Gyula grafikus - Zalaegerszeg
Koppány Zsolt kritikus - Budapest	Tomkiss Tamás költő - Budapest
Kovács Sándor Iván irodalomtörténész - Budapest	Váczy Jépont Tamás író, grafikus - Budapest
Laczkó András irodalomtörténész - Kaposvár	

Le Corbusier: Mill Owners Building, Ahmadabad, 1955

Szoborészlet, 1997

Szoborészlet Lucien Hervé otthonában , 1997

PANNON LŰKÖK

Kulturális folyóirat

KÖVETKEZŐ SZÁMUNK TARTALMÁBÓL

Ács Jenő, Bayer Béla, Forrai Eszter, Károly György, Kotász Zoltán, Szegedi Kovács György, Szoliva János, Tarnai László és Vitéz György versei • Kálnay Adél, Pósa Zoltán, Sarusi Mihály és Váczy Jépont Tamás szépprózája • Lackner László drámája • Cséve Anna, Koppány Zsolt, Laczkó András, Nagy Gáspár tanulmányai és kritikája • Czigány György, Z. Ferencz Győző, Kerék Imre, Lukács István és Szlafkay Attila műfordításai • Beszélgetés Albert Pállal • A sömmerdai emlékkönyv • Szekeres Emil művészetéről • Szemle

1998

Ára: 120 Ft